د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو د روزنې معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف

لوی ریاست

پښتو

نهم ټولګی

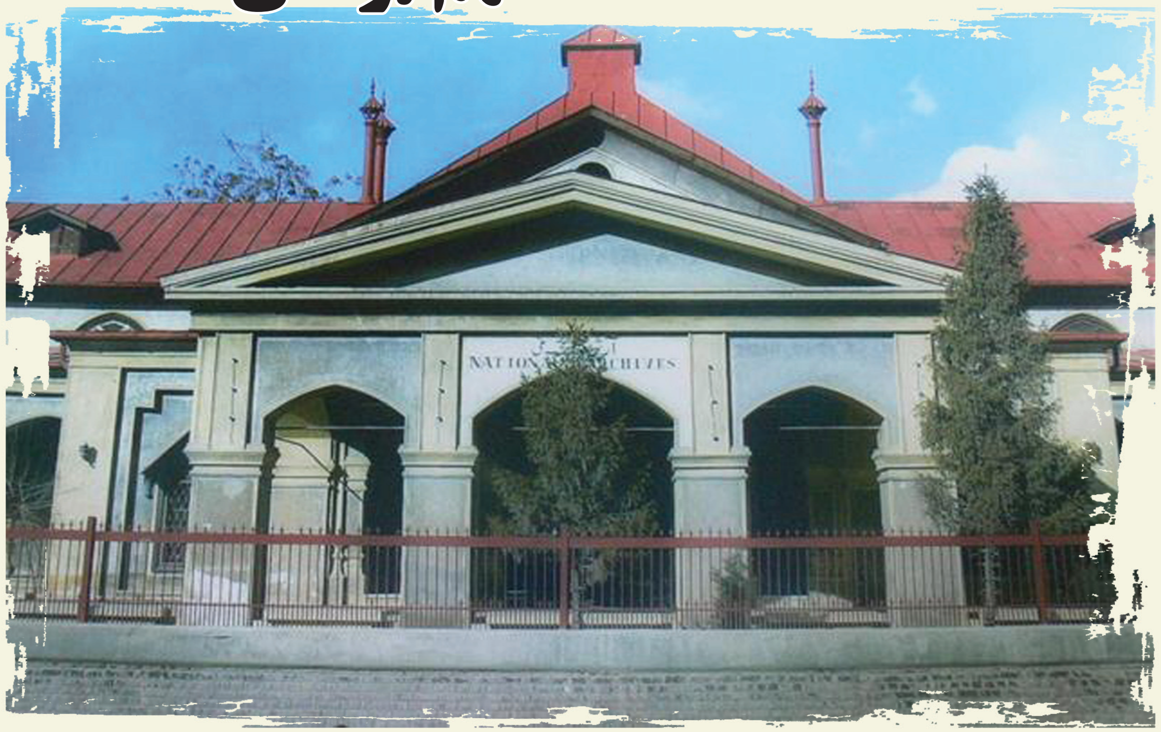

د چاپ کال: ۱۳۹۶ هـ . ش.

پښتو

نهم ټولګی

درسي کتابونه دپوهنې په وزارت پورې اړه لري په بازار کې یې اخیستنه

او خرڅونه په کلکه منع ده. له سر غړونکو سره قانوني چلند کیږي.

moe.curriculum@gmail.com

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې
هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی
د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو
د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي
پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي
هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي
لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به
لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو د روزنې معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف
لوی ریاست

پښتو

نهم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۶ هـ.ش.

مؤلفین:

ـ ښېرڼپوه نعمت الله اندړ، ښېرڼوال سید محی الدین هاشمي

ـ او د مؤلف مرستیال محمد سهراب دیدار

ایډیټران:

ـ محمد زرین انځور

ـ پوهنمل بریالی باجوړی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

ـ مولوي عبدالصبور عربي

ـ دکتور محمد یوسف نیازی

ـ حبیب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې.

د څارنې کمېټه:

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا او د ښوونکو د روزنې معین.

ـ دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې رئیس.

ـ سرمؤلف عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

کمپوز او ډیزاین:

ـ صفت الله مومند

د چاپ د سمون چارې: محمد کبیر حقمل د پوهنې وزارت د نشراتو او اطلاعاتو رئیس

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

د لوی خدای ﷻ ډېر شکر دی چې انسان یې په احسن تقویم کې پیدا او هغه ته یې د خبرو کولو توان ورکړ او د علم او فکر پر ګاڼه یې سمبال کړ. ډېر درود دې وي د اسلام پر ګران پیغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ چې د انسانیت ستر ښوونکی دی او د رحمت، لارښوونې او روښنایي پیغام راوړونکی.

ښوونه او روزنه په هره ټولنه کې د بدلون او پراختیا بنسټ دی. د ښوونې او روزنې اصلي موخه د انسان د بالقوه ځواکونو فعالول او د هغه د پټو استعدادونو غوړول دي.

درسي کتاب د ښوونې او روزنې په بهیر کې یو مهم رکن بلل کیږي چې له نوو علمي بدلونونو او پرمختګونو سره اوږه په اوږه د ټولنې له اړتیاوو سره سم تالیف کیږي. درسي کتابونه باید د منځپانګې له مخې خورا بډای وي چې وکړای شي د علومو له نوو لاسته راوړنو سره مل دیني او اخلاقي زده کړې د نوو میتودونو له لارې زده کوونکو ته ولیږدوي.

دغه کتاب چې اوس ستاسو په واک کې دی، د همدغو پورته ځانګړنو پر بنسټ چمتو او تألیف شوی دی. د پوهنې وزارت تل زیار باسي چې په هېواد کې تعلیمي نصاب او درسي کتابونه د اسلامي ښوونې او روزنې او د ملي هویت د ساتلو پر بنسټ جوړ او له علمي معیارونو، نوو روزنیزو میتودونو او د نړۍ له علمي پرمختګونو سره سم چمتو کړي. د زده کوونکو استعدادونه په ټولو اخلاقي او علمي خواوو کې وغوړیږي او په هغوی کې د تفکر او نوښت توان او د پلټنې حس پیاوړی کړي. د خبرو اترو او پیرزوینې د فرهنګ دودول، د هېواد پالنې او د مینې او محبت د حس پیاوړی کول، ښېښه او پیوستون د پوهنې د وزارت نورې غوښتنې دي چې ښایي د لوست په کتابونو کې ورته پام وشي.

درسي کتابونه د ښه او مسلکي ښوونکي له درلودو پرته نشي کولای ټاکل شوي موخې ترلاسه کړي. ښوونکی د ښوونې او روزنې یو مهم جزء او د ښوونې او روزنې د پروګرامونو پلي کوونکی دی. د هېواد له ژمنو او زړه سواندو ښوونکو څخه، چې د تور تم او ناپوهۍ په وړاندې یې جګړه خپله دنده ګرځولې، دوستانه هیله لرم د تعلیمي نصاب په دقیق او مخلصانه تطبیق کې د هېواد ماشومان، نجونې او تنکي ځوانان د پوهې، اخلاقو او معنویت لوړو څوکو ته ورسوي.

د هېواد د زده کړې د نظام برې د خلکو له جدي مرستو پرته امکان نه لري. له دې امله له ټولو قشرونو او د ملت له شریفو خلکو، په تیره بیا له کورنیو او د زده کوونکو له درنو اولیاوو څخه هیله لرم چې د معارف د موخو د لاسته راوړو په برخه کې له هیڅ ډول مرستې څخه ډډه ونه کړي. دغه راز له ټولو لیکوالو، پوهانو، د ښوونې او روزنې له ماهرینو او د زده کوونکو له محترمو اولیاوو څخه هیله کېږي چې په خپلو رغنده نظرونو، وړاندیزونو او نیوکو د درسي کتابونو په لاښه والي کې د پوهنې له وزارت سره مرسته وکړي.

لازمه بولم له ټولو ښاغلو مؤلفانو، د پوهنې وزارت له اداري او فني کارکوونکو او له ملي او نړیوالو بنسټونو څخه، چې د دغه کتاب په چمتو کولو، چاپولو او وېش کې یې زیار ایستلی او مرسته یې کړې، مننه وکړم.

په پای کې له لوی خدای ﷻ څخه غواړم چې په خپله بې پایه مهربانۍ له موږ سره د پوهنې د سپېڅلو ارمانونو په لاسته راوړلو کې مرسته وکړي. انه سمیع قریب مجیب.

د پوهنې وزیر

دوکتور اسدالله حنیف بلخي

لیک لړ

شمېره	سرلیکونه	مخ
لومړی لوست	د لوی څښتن جل جلاله په نامه	١
دویم لوست	د اسلام د ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم ستاینه	٤
درېیم لوست	د ملي یووالي ارزښت او اړتیا	٩
څلورم لوست	ولسي نرخونه	١٣
پنځم لوست	فعل : د جملې مهمه برخه	١٧
شپږم لوست	کار او زیار	٢٥

اووم لوست	د اوښکو ارزاني	٢٩
اتم لوست	ملي ارشيف	٣٣
نهم لوست	عادل واكمن	٣٧
لسم لوست	عبدالرؤف بېنوا	٤١
يوولسم لوست	د ځنګلونو ارزښت	٤٧
دولسم لوست	لوبې او روغتيا	٥١
ديارلسم لوست	ويکتور هوګو	٥٧
څوارلسم لوست	د بشر حقونه	٦١
پنځلسم لوست	بلخي ابن سينا	٦٧
شپاړسم لوست	د كابل بالا حصار	٧٣
اوولسم لوست	بي بي زينب	٧٩
اتلسم لوست	كتاب او كتابتون	٨٥
نولسم لوست	د سولې نړۍ	٩١
شلم لوست	قيدونه	٩٥
يوويشتم لوست	نشه ـ ستره بدمرغي	١٠١
دوه ويشتم لوست	پټه خزانه	١٠٥
درويشتم لوست	مېرمن مستوره شال	١١١
څلورويشتم لوست	د ماينونو شكمنې سيمې	١١٧
پنځه ويشتم لوست	باميان يوه لرغونې تاريخي سيمه	١٢٣
شپږويشتم لوست	سره مياشت	١٢٧
اوه ويشتم لوست	صدرخان خټک	١٣٣
اته ويشتم لوست	د ولسي ادب ډولونه او ځانګړتياوې	١٣٩
	ويپانګه	١٤٤

لومړی لوست

د لوی څښتن ﷻ په نامه

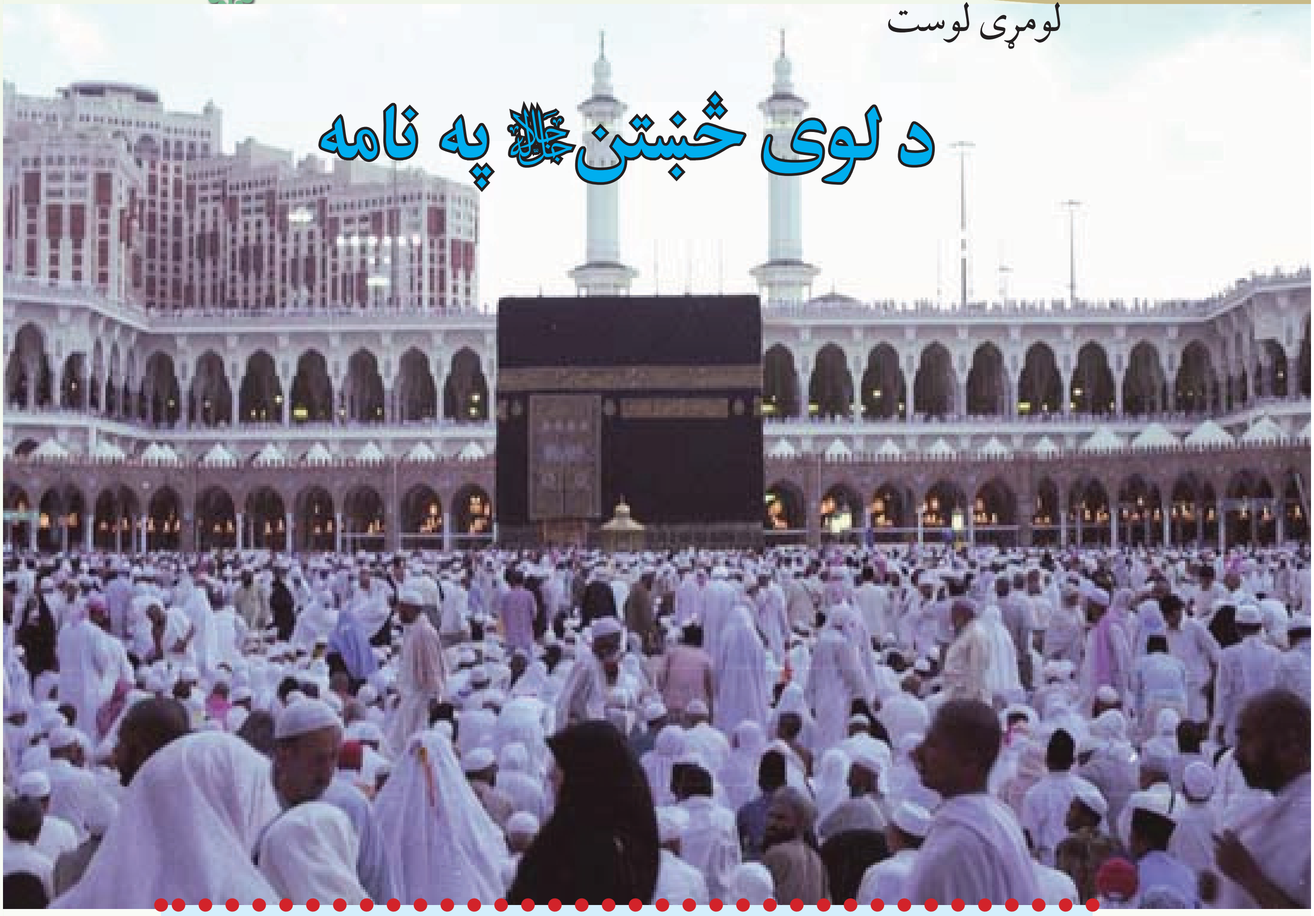

■ څوک د ډېرو سترو صفتونو وړ او لایق دی؟

■ د تیرو ټولګیو د پښتو لوستونو په کتابونو کې مو د حمد تر سرلیک لاندې د چا ستاینې او صفتونه لوستلي دي؟

حمد په لغت کې ثنا او صفت ته وایي او په اصطلاح کې هغه منظومه وینا یا کلام دی چې د الله ﷻ ستاینه پکې شوي وي. اوس له تاسو څخه څوک کولای شي لاندې پوښتنو ته ځواب ووایي؟

موږ او تاسو د دې ټولګي د لوست پیل د((یونس خیبري)) په حمدیه شعر کوو.

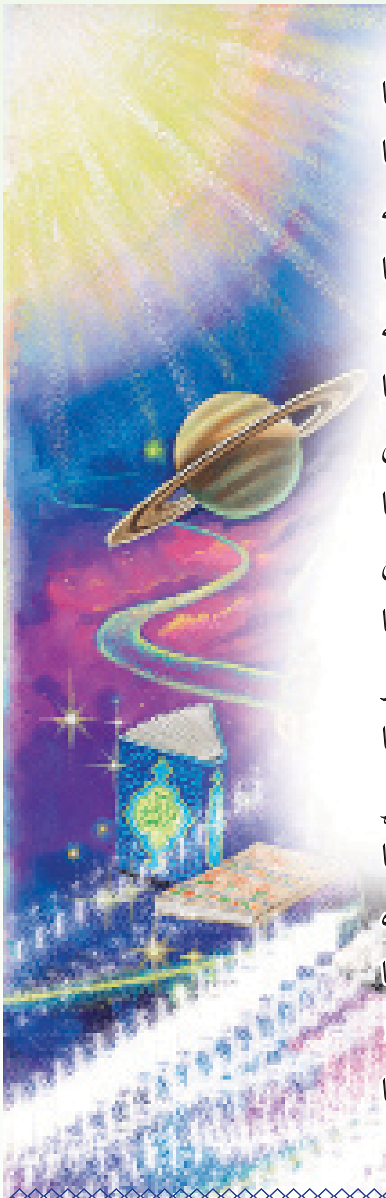

لکه ذات دی له آفته په امان ستا
هسې نشته دی صفات لره نقصان ستا
که په سل ژبې یې وایې تر قیامته
یو صفت به تمام نه کا واصفان ستا
له ازله قدیم ته یې بې زواله
ابدا سره هستي ده جاویدان ستا
د قیامت په سخت منزل به یې شفیع وي
چا چې لاس دی لګولی په قرآن ستا
فرښتې دې مقیدې پر خدمت شوې
د فرمان رسی په غاړه انس وجان ستا
چې په احسن تقویم باندې پیدا شو
دا عجب فضل عظیم دی په انسان ستا
له عدمه دې وجود د هستی ورکړ
په دا فضل دې شاکر دې بندګان ستا
چې دې خلاص کړ د زنار له سخته بنده
دم په دم دې شکر کاندي مسلمان ستا
امیدوار د خدای ﷻ له فضله شه ((یونسه))!
تر کرمه پورې هیڅ دي ګناهان ستا

(یونس خیبري) زموږ د پخوانیو شاعرانو له ډلې څخه د دولسمې هـ . ق. پېړۍ نومیالی شاعر دی. د رحمان بابا د ادبي مکتب پیرو او د شعرونو دیوان یې چاپ شوی دی.

د متن لنډیز:

د الله ﷻ ذات بې زواله او صفتونه یې ډېر زیات دي. صفتونه او ستاینې یې دومره ډېرې دي چې هیڅوك یې پای ته نشي رسولی. فرښتې او ملایکې، انس و جن د هغه ذات فرمان منونکي دي. انسان یې په ډېرې ښکلې څېرې پیدا کړی چې دا یې پرې لوی فضل او احسان کړی دی. هیڅوك باید د خدای ﷻ له فضل او کرم څخه ناهیلي نشي. که هر څومره گناه یې هم کړې وي، د خدای ﷻ په فضل او کرم ببښل کېدای شي.

فعالیتونه

۱ـ د ښوونکي له لوستلو وروسته دې زده کوونکي متن په چوپتیا ولولي، بیا دې څو تنه د نورو په استازیتوب متن په لوړ غږ ولولي او نور زده کوونکي دې ورته غوږ ونیسي چې د کلمو سم تلفظ او د جملو د جوړولو ترکیب او ترتیب زده کړي.

۲ـ زده کوونکي دې په خپلو کتابچوکې له متن څخه د خپلې خوښې یو بیت له معنا سره ولیکي.

۳ـ ښوونکی دې لاندې پوښتنه وکړي چې د زده کوونکو نظرونه د ځوابونو په ترڅ کې واوري:

- د الله تعالیٰ له بې شمېرو صفتونو څخه څوك د یو څوصفتونو په هکله خبرې کولای شي؟
- د لاندې بیت په هکله خپل نظر وړاندې کړئ:

د قیامت په سخت منزل به یې شفیع وي
چـا چې لاس دی لگولی پـه قـرآن سـتا

- زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي او هغوی ته دې دنده ورکړل شي چې د

يوې ډلې زده کوونکي له متن څخه يو بيت ووايي او د بلې ډلې په استازيتوب دې يو زده کوونکی د هغه بيت معنا او مفهوم ووايي.

٤ـ زده کوونکي دې د لاندنيو کلمو ضد کلمې په خپلو کتابچو کې وليکي او بيا دې هغه ضد کلمې په جملو کې هم وکاروي:

نقصان	عظيم	سخت	اميدوار	خلاص	صفت

٥ـ زده کوونکي دې پخپلو کتابچو کې د متن تش ځايونه ډک کړي:

- يونس خيبري زموږ د پخوانيو.................... له ډلې څخه دی.
- يونس د .... ادبي مکتب پيرو و.
- .... په لغت کې صفت ته وايي.

٦ـ زده کوونکي دې لاندې بيت په نثر واړوي:

د قيامت په سخت منزل به يې شفيع وي
چا چې لاس دی لګولی په قرآن ستا

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کورنۍ دندې په توګه د ځينو هغونعمتونو په هکله چې الله ﷻ خپلو بندګانو ته ورکړي دي، څو کرښې وليکي.

دويم لوست

د اسلام د ستر پیغمبر ﷺ ستاینه

■ تاسې د مخه کله نعت لوستلی یا اورېدلی دی؟

•نعت په لغت کې غوره او نیکې ستاینې ته وایي او په اصطلاح کې هغه منظومه او منثوره وینا ده چې د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمدﷺ ستاینه او صفت پکې شوی وي.

•له تاسو څخه څوک لاندې پوښتنو ته ځوابونه ویلای شي:

■ د نعت ویلو اصلي موخه او هدف څه وي؟

■ الله جل جلاله پیغمبران د څه لپاره رالېږلي دي؟

■ موږ او تاسې د دې ټولګي په دویم لوست کې د ((ګوهر کاکاخیل)) لیکلی نعت لولو:

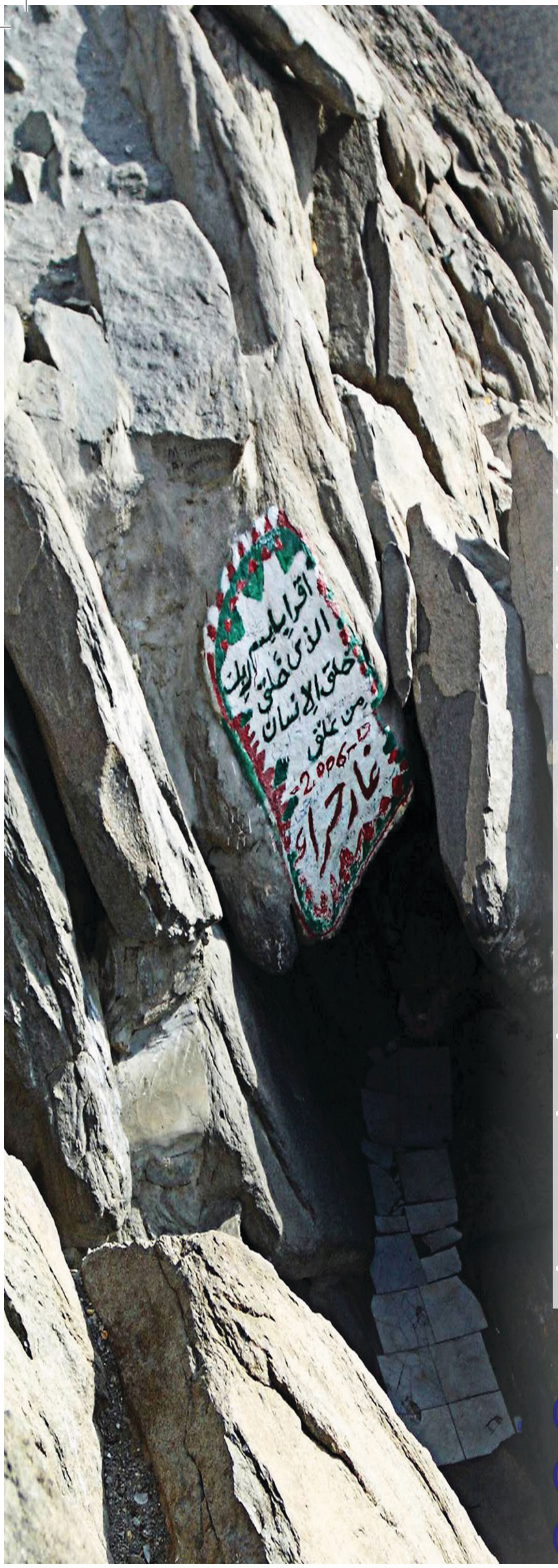

په دنیا د جهالت پردې خورې وې
په هر لورې د ګناه تورې تیارې وې
ضلالت او ګمراهۍ کې انسان غرق و
په حلال او په حرام کې نه څه فرق و
د چا و معبود آتش، د چا شجر و
د چا ستوری د چا سیند د چا حجر و
لوی آفت کې مبتلا ټوله دنیا وه
قام په قام او کور په کور یوه بلا وه
خدایﷻ راولیږه رحمت و خپل جهان ته
د رڼا لاره یې وښوده انسان ته
د باطل او د حق فرق یې ورعیان کړ
ټول عالم یې له باطل نه روګردان کړ
السلام والصلوة وایي ((ګوهر))
ته شفیع د ده په ورځ شه د محشر

((خیرالحق ګوهر کاکاخیل)) د پښتو ژبې معاصر شاعر او د پښتونخوا اوسېدونکی دی. د نعتونو ډېرې غوره بېلګې لري.

د متن لنډيز:

هغه مهال چې پر ټوله نړۍ د جهالت او ناپوهۍ تپه تياره خپره وه. بشريت په بې لاريو او خپل سريو سر و، د حق او باطل ترمنځ يې توپير نشو کولای. د خدای ﷻ نمانځنې ځای اور نمانځنې، بت نمانځنې او ډول ډول خرافاتو نيولی و. انسانيت له لويې تباهۍ سره مخامخ و، لوی خدای ﷻ پر بشريت رحم وکړ. د هغوی د لارښوونې او رښتينې لارې ته د رابللو لپاره يې حضرت محمد ﷺ د خپل استازي په توګه وګوماره. قرآن يې پرې نازل کړ. د ټول بشريت لپاره يې د دنيوي او اخروي نيکمرغۍ زيری له ځان سره راوړ او بشريت يې له ګمراهۍ او تباهۍ څخه وژغوره.

فعاليتونه

۱ـ د ښوونکي له لوستلو او لازمو څرګندونو وروسته دې زده کوونکي متن په چوپتيا سره ولولي. بيا دې ښوونکی له څو تنو زده کوونکو څخه وغواړي چې متن د ټولګي په مخ کې په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې غوږ ونيسي.

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي: يوه ډله دې د متن ((دري)) کلمې او بله دې د ((پښتو)) کلمې په خپلو کتابچو کې جلا جلا لست کړي. بيا دې له هرې ډلې څخه يو تن د نورو په استازيتوب د خپلې ډلې لست کړې او کلمې د ټولګي په مخکې ولولي.

۳ـ ښوونکی دې له زده کوونکو وپوښتي چې:

- حضرت محمدﷺ په څه ډول حالاتو کې په پيغمبرۍ مبعوث شو؟
- حضرت محمدﷺ وګړي په څه ډول د اسلام سپيڅلي دين ته رابلل؟

٤ـ زده کوونکي دې متن په غور ولولي او په هغه کې دې ((متضادې کلمې)) په نښه کړي او بيا دې يې په جملو کې وکاروي.

٥ـ ښوونکی دې په وار سره له زده کوونکو وغواړي چې د ټولګیوالو په مخکې د نعت مفهوم په خپله ژبه ووایي.

٦ ـ زده کوونکي دې لاندې پوښتنو ته سم ځواب په پنسل په ☑ نښه کړي.

د اسلام ستر پیغمبر په داسې وخت کې په پیغمبرۍ مبعوث شو چې:

الف: په ټوله نړۍ کې امن و.

ب: په ټوله نړۍ کې د جهالت او ناپوهۍ تیاره خپره وه.

ج: بت نمانځنه او اور نمانځنه نه وه.

٧ ـ زده کوونکي دې د لاندې کلمو ((جمع کلمې)) په خپلو کتابچو کې ولیکي او بیا دې هغه په جملو کې و کاروي:

کور لاړ قام انسان ستوری

کورنۍ دنده

کوونکي دې بلې ورځې ته د کورنۍ دندې په توګه څو داسې جملې راوړي چې پنځه واړه (ی) ګانې پکې کارول شوي وي.

هر څوک چې له نورو څخه زیاته پوهه لري، ارزښت یې هم له نورو څخه زیات دی.

(حدیث شریف)

دریم لوست

د ملي یووالي ارزښت او اړتیا

افغانستان د ټولو افغانانو ګډ کور دی. ګډ کلتور او فرهنګ لري او ټولو له خپل هېواد او ټاټوبي څخه په ګډه دفاع کړې او کوي یې . له ګډو ویاړلو کارنامو څخه برخمن او خپل ملي یووالی یې په هر حالت کې ساتلی دی.

دلته د ملي یووالي په ارزښت خبرې کوو. د مخه تر دې چې د ملي یووالي ارزښت دروپېژنو، دې لاندې پوښتنې ته ځواب ووایئ:

- که د یوې سیمې یا هېواد وګړي په خپلو کې ملي تړون او یووالی و نه لري له کومو ستونزو سره به مخامخ شي؟

هغه وګړي چې په یوې ټاکلې جغرافیوي سیمه کې اوسي، ګډ تاریخ، شریک فرهنګ، عنعنات او ملي ویاړونه لري، ملت بلل کېږي. هر ملت له بېلا بېلو میشتو قومونو او ولسونو جوړ دی چې ګډ برخلیک لري او په یوه نامه یادېږي.

افغانستان د یو واحد ملت په توګه د ټولو افغانانو ګډ کور دی. ټول په دې ستر کور کې زیږېدلي او رالوی شوي دي، نو باید له یو بل سره مینه، په خپلو کې ژور تړون او ملي یووالی ولري او تر یوه بیرغ لاندې ژوند وکړي.

زموږ د هېواد ټولو اوسیدونکو د تاریخ په اوږدو کې ګډ ژوند لرلی، د خپلې خاورې او هېواد له ملي نوامیسو او ځمکنۍ بشپړتیا څخه یې په ګډه ساتنه او دفاع کړې ده.

افغانستان پر هر افغان حق لري چې د ودانۍ، سوکالۍ، سراسري سولې، امن او ملي وحدت د ساتلو په لاره کې هر ډول سرښندنې ته چمتو وي.

د ملي یووالي د ټینګښت او تامین لپاره اړینه ده چې هر ډول توپیرونه له منځه یوسو او یو بل ته د وروري غیږه پرانیزو او په ټولو ملي چارو کې د یو واحد ملت په توګه دریځ ولرو.

که د نړۍ لوی او پرمختللي هېوادونه وګورو، نو وینو ټول هغه توپیرونه چې د دوی ملي یووالي ته زیان رسوي، له منځه یې وړي او پرځای یې په پوره یووالي، د پوهې او ټکنالوژۍ خواته مخه کړې ده . بشري او انساني کرامت ته یې په درناوي د ملي یووالي روحیه رامنځته کړې او د ((زه)) یا ((زه یم)) پرځای یې د ((موږ)) یا ((موږ یو)) مفکوره او روحیه روزلې او پاللې ده.

په یوه ټولنه یا هېواد کې د ملي یووالي په له منځه تللو سره هغه هېواد اوټولنه له سترې ګډوډۍ سره مخامخ کېږي چې د حق او رښتینولۍ خوا یې کمزورې، زور زیاتی او نابرابري پکې له یوې ورځې بلې ته زیاتیږي. د خوابدیو، خپل منځي شخړو او دښمنیو لمنه پراخیږي او په دې ترتیب بهرني دښمن ته د هر ډول لاس وهنې لارې چارې برابریږي.

موږ باید د خپل ملي یووالي په ارزښت او اهمیت پوه شو او په دې وپوهیږو چې زموږ د هېواد د ودانۍ، نیکمرغۍ او سوکالۍ راز په همدې کې نغښتی دی، نو د ټینګښت او ساتنې لپاره یې باید هر اړخیزې هلې ځلې وکړو. د ځاني ګټو او غوښتنو پر ځای ملي ګټې مقدمې او محترمې وګڼو. هغه عوامل باید له منځه یو سو چې زموږ د ملي یووالي بنسټونه کمزوري کوي او له منځه یې وړي.

د متن لنډیز:

ملي یووالی د هر هېواد د پرمختګ اوسوکالۍ لپاره ډېر ضروري دی، نو د ساتلو او ټینګښت لپاره یې باید هر اړخیزې هلې ځلې وشي. که په هېواد کې د ملي یووالي مزي سست او یا وشلیږي، نو هغه له سترو ګډوډیو او بدمرغیو سره مخامخ او بهرني دښمن ته د هر ډول لاس وهنې لارې چارې برابریږي.

فعالیتونه

۱ـ د ښوونکي تر متن لوستنې او لا زمو څرګندونو وروسته دې زده کوونکي متن په چوپتیا سره ولولي. بیا دې څو تنه زده کوونکي د ټولګي په مخکې د متن هغه برخه ولولي چې د دوی ډېره خوښېږي.

- څو زده کوونکي دې دګډو دودونو په هکله ټولګیوالو ته خبرې وکړي.

۲ـ زده کوونکي دې د دې لاندې کلمو مترادفې کلمې په خپلو کتابچو کې ولیکي:

ګډ ستر یووالی ودانی

۳ـ یو زده کوونکی دې دا لاندې پوښتنې پر تخته ولیکي، نور دې دهغو ځوابونه په خپلو کتابچو کې ولیکي:

- ملي یووالی څه ګټې لري؟
- بې اتفاقي څه زیانونه لري؟
- د ملي یووالي د ټینګښت لپاره څه شي ته ډېره اړتیا ده؟
- تاسو به له دې وروسته د ملي یووالي د ټینګولو لپاره څه کارونه سرته ورسوئ؟
- د ګرامر له مخې د سمې جملې له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپیره کړئ:

الف: افغانستان د ټولو افغانانو ګډ کور دی.

ب: افغانستان د ټول افغانانو ګډ کور دی.

ج: افغان د ټولو افغانانو ګډ کور و.

کورنۍ دنده

که تاسې د خپلې کوڅې، کلي او یا سیمې مشران او یا لوړ پوړي دولتي چارواکي شئ د ملي یووالي لپاره به څه وکړئ؟ په دې اړه یو څو کرښې ولیکئ.

څلورم لوست

ولسي نرخونه

■ ستاسې په کور، کلي او ولس کې چې د خلکو ترمنځ کومه ستونزه یا شخړه پیښه شي څنګه یې حل کوي؟

■ په ولس، کور او کلي کې ځینې داسې وګړي پېژنئ چې خلکو ته د ورپېښو ستونزو په هکله پرېکړې او فیصلې کوي؟

زموږ په کلیوالو سیمو او ولس کې یو لړ داسې قوانین او اصول شته چې وګړي خپلې ستونزې او شخړې په هغو حل کوي. دا قوانین په کلیو او ولس کې د ټولنیزنظم د سمون لپاره له ډېرې لرغونې زمانې څخه دود دي. موږ دلته پر هغو باندې د پوهیدو په هیله تاسې ته دغه ولسي قوانین یا نرخونه په لنډ ډول درپېژنو.

افغان ولس بډای کلتور لري چې له ډېرو غوره دودونو او عنعنو څخه برخمن دی . دغه دودونه له پيړيو پيړيو را هيسې د خلکو د ټولنيز ژوند له بهير سره مله راغلي دي. که د وخت او حالا تو په اوښتون سره يکې لږ و ډېر بدلون هم رامنځته شوی، بيا يې هم خپلې لرغونې ځانګړنې تر ډېره ساتلې دي . دوی د تاريخ په اوږدو کې د خپل قبيلوي او ټولنيز ژوند د سمبالښت او اداري لپاره يو لړ ټاکلي قوانين لرلي دي چې د پښتنو په کلتور او عرف کې هغو ته ((ولسي نرخونه)) وايي.

ولسي نرخونه په واقعيت کې يو لړ ولسي قوانين دي چې معمولاً زموږ کليوال خلک د خپل ټولنيز ولسي ژوند په اړوند زياتره حقوقي، جزايي او نور مسايل د هغو پر بنسټ حل و فصل کوي. دغه ولسي قوانين که څه هم په بېلا بېلو ټبرونو کې لږ و ډېر خپل منځي توپيرونه هم لري، خو په کُل کې بيا ټول ډېرې ګډې ځانګړنې لري چې هغه زموږ له لرغوني بډای کلتور څخه سرچينه اخلي او د ګډ کلتور استازيتوب کوي.

سره له دې چې له نرخونو سره د ولس هر وګړی لږ و ډېره اشنايي لري، خو په ټبر کې پر هغو د پوره پوهيدو او په ټولنه کې د پلې کولو لپاره يې ځانګړي کسان معلوم وي چې هغوی ته په ولس کې خلک ((مرکچيان)) يا ((نرخيان)) وايي.

کله چې په کليوالي او ولسي ژوند کې چا ته کومه ستونزه او لانجه ورپيښه شي، نو د حل لپاره يې دغو معلومو نرخيانو يا مرکچيانو ته مراجعه کوي او هغوی د يوې جرګې په بڼه رابولي. کله چې هغوی سره جرګه شي، نو پر اړونده موضوع له هر اړخيز بحث او غور وروسته له دغو ټاکلو نرخونو يا ولسي قوانينو څخه په کار اخيستنې يوه پرېکړه او حکم کوي. مقابل لوری اړوي چې هغې پرېکړې ته غاړه کيږدي. له پرېکړې څخه د سرغړونې په صورت کې د نغدي يا نورې جريمې په ورکړه اړګنل کېږي چې نوموړې جريمې ته (مچلغه) وايي.

له دغو نرخونو څخه د زور زيا تي د پيښو د مخنيوي او له زيانمن شوي لوري سره د ملا تړ او مرستې په برخه کې ډېر کار اخيستل کېږي. زموږ په هېواد کې د احمدزيو، وزيرو، مومندو او نورو نرخونه خورا مشهور دي.

څرنګه چې ولسي نرخونه د کليوال ولسي او ټولنيز ژوند د سمبالښت او سمون لپاره اغيزناک نقش تر سره کولی شي، نو پر هغو د پوهيدنې او د يوې غوره عنعنې په توګه د ځينو ولسي نرخونو د ساتنې او پالنې لپاره بايد لازمې هڅې وشي.

د متن لنډيز:

پښتانه په کور، کلي او ولس کې د شخړو د هوارې لپاره يو لړ ټاکلي قوانين لري چې ((ولسي نرخونه)) يې بولي. دغه نرخونه که څه هم په قبيلوي کچه لږ و ډېر توپير هم سره لري، خو بيا هم په عامه توګه ډېرې ګډې ځانګړنې لري چې دا زموږ د ګډ کلتور او ملي عنعنو استازيتوب کوي. ولسي نرخونه چې د ولسي شخړو او لانجو په حل و فصل کې ډېر مهم او بنسټيز رول لري، په ولس کې د معلومو کسانو له خوا معمولاً د جرګو په ترڅ کې په عمل کې پلي کېږي، دغو کسانو ته ((نرخيان)) وايي.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې متن په چوپتيا سره ولولي. وروسته دې د متن يوه يوه برخه يو يو زده کوونکی په خپله خوښه د نورو په استازيتوب د ټولګي په مخکې په لوړ غږ ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې په متن کې هغه کلمې په نښه کړي چې په ((ټ)) توري پيل شوي وي او هغه دې په مناسبو جملو کې وکاروي.

۳ــ زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي: يوه ډله دې په متن کې ((صفتونه))، بله ((نومونه)) او بله دې ((ضميرونه)) پيدا کړي اود هرې ډلې يو تن دې د نورو په استازيتوب هغه پرتخته وليکي.

٤ــ ځينې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د ولسي نرخونو پر ارزښت او اهميت خبرې وکړي.

◆ له ځينو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د جرګې د عنعنې په اړه خپل نظرونه څرګند کړي.

۵ـ د دې لاندې پوښتنو په لړ کې دې د درس د موضوع په اړه د زده کوونکو د پوهېدنې د کچې ارزونه وشي:

◆ ولسي نرخونه څه ته وايي؟

◆ څوک په ولس کې د پرېکړو واک او صلاحيت لري؟

◆ هغه څوک چې د نرخونو په وسيله په کور، کلي او ولس کې ستونزې او شخړې هواروي، خلک يې په کوم نوم پېژني؟

٦ـ د سمو ځوابونو له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپېره کړئ:

الف: په ولس کې ستونزې او شخړې هر څوک هوارولی شي.

ب: په ولس کې ستونزې او شخړې يوازې ((نرخيان)) او ((مرکچيان)) حل کوي.

ج: هيڅوک يې نشي هوارولی.

کورنۍ دنده

که چېرې د زده کوونکو په سيمه کې کومه شخړه د جرګې په واسطه حل شوې وي د هغې په اړه دې معلومات تر لاسه کړي او د بلې ورځې په درسي ساعت کې دې خپلو ټولګيوالو ته پرې خبرې وکړي.

پنځم لوست

فعل: د جملې مهمه برخه

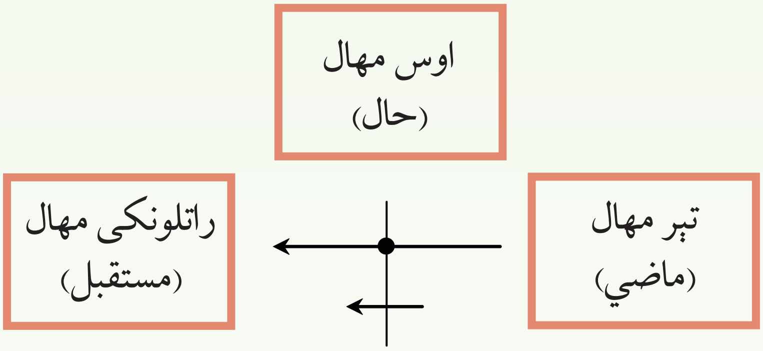

ژبه انسان ته یوه الهي پېرزوینه ده چې په ټولنه کې د وګړو ترمنځ د پوهونې او راپوهونې لپاره ډېره مهمه وسیله ګڼل کېږي.

له ژبې پرته زده کړه په اغېزناکه توګه تر سره کېدای نشي.

ژبه له بېلابېلو غړونو څخه جوړه ده چې له همدغو غړونو څخه د کلمې بېلابېل ډولونه (لکه: نومونه، صفتونه، ضمیرونه، ادات، فعلونه او نور) جوړېږي. تاسې د هغو زیاتره ډولونه په تېرو ټولګیو کې لوستي دي. د کلمو له دغو بېلابېلو ډولونو څخه جمله جوړېږي.

فعل د جملې ډېره مهمه برخه ده چې له هغې پرته جمله نه جوړېږي، دلته یې درپېژنو:

فعل هغې کلمې ته وايي چې په يوه زمانه يا ټاکلي وخت کې د يوه کار يا يوې پېښې په کيدو يا د يوه حالت په راښکاره کېدو دلالت کوي.
يا فعل د وينا هغه مهمه برخه ده چې له هغې پرته جمله نيمګړې بلل کېږي.

د فعل ډولونه:

په پښتو کې فعلونه ډېر ډولونه لري او له څو پلوه په بېلا بېلو ډولونو وېشل کېږي چې دلته يې ځينې ډولونه درپيژنو:

د معنا له مخې د فعل ډولونه:

فعل د معنا له مخې په دوو سترو ډولونو وېشل کېږي :

لازمي فعل او متعدي فعل

۱_ لازمي فعل:

هغه دی چې يوازې په فاعل پای ته رسيږي او مفعول نه لري.

لازمي فعل په تېره او نا تېره زمانه کې د جملې د فاعل لپاره ګردانيږي يا فعل له فاعل سره سمون او مطابقت لري، لکه:

پلوشه لاړه.

زيرک راغی.

زه ځم.

موږ ځو.

۲_ متعدي فعل:

هغه دی چې په جمله کې پر فاعل سربېره مفعول هم لري.

يا فعل په تېره زمانه کې د مفعول لپاره اوړون مومي (ګردانېږي).

دغه اوړون يې د شخص، عدد او جنس له پلوه ترسره کېږي، لکه په دې بېلګو کې:

بريالي خط وليکه.

احمد زه ولیدلم.

احمد موږ ولیدلو.

د زمانې له پلوه د فعل ډولونه:

فعل د زمانې له پلوه په درې ډوله دی:

یا په بله وینا: د فعل پېښېدل او د یو کار یا یو حالت واقع کېدل په درېو زمانو پورې اړه لري:

تېر مهال چې (ماضي) هم ورته وايي، اوس مهال چې (حال) يې بولي او راتلونکی مهال چې (مستقبل) يې نوموي.

دلته دا هر ډول په لنډه توګه درپېژنو:

۱ـ تېر مهال (ماضي) فعل:

هغه دی چې د یو کار ترسره کېدو یا د یوې پېښې له پېښېدو څخه په تېر مهال یا زمانه کې بیان کوي، دا لاندې ډولونه لري:

ـ مطلقه ماضي: ما خط ولیکه.

ما ډوډۍ وخوړه.

ـ استمراري ماضي: ما خټکی خوړ.

تا خط لیکه.

ـ نژدې ماضي: زه ورغلی یم.

دا راغلې ده.

ما لیک لیکلی دی.

ـ لیرې ماضي: ما لیدلې وه.

تا لیک لیکلی و.

دی ورغلی و.

ـ احتمالي ماضي: مابه ليکلي وي.
تا به خوړلي وي.
ښايي ما به ليکلي وي.
ګونډې ده به ليدلي وي.

۲ـ د حال فعل:

هغه فعل دی چې په اوسنۍ زمانه کې د يو کار يا يو حالت په ترسره کيدو دلالت کوي.

دا فعل د فعل په ريښې پورې د فاعل د روستاړو (م، ې، و، ئ، ي) په نښلولو سره جوړيږي، لکه:

زه ليکم.
زه ځم.
ته ليکې.
ته ځې.
ته راځې.
موږ ځو.
موږ راځو.
تاسې ليکئ.
تاسو ځئ.
تاسو راځئ.
دی ليکي.
دی ځي.
دی راځي.
دوی ليکي.

دوی ځي.

دوی راځي.

د حال فعلونه دا لاندې ډولونه لري:

مطلق حال:

هغه فعل دی چې په اوسنۍ زمانه کې د یو کار سرته رسېدل په عادي او مطلق ډول بیانوي او د کار دوام ونه لري، لکه:

ډوډۍ مې وخوره.

خط مې ولیکه.

استمراري حال فعل:

د یو کار سرته رسیدل په اوس مهال کې د دوام په حال کې بیانوي، لکه:

باران ورېږي.

لیک لیکم (یعنې د لیکلو په حال کې یم.)

التزامي (احتمالي) حال:

په اوسنۍ زمانه کې د یو کار پېښېدل د تمنا، شرط او شک په ډول بیانېږي، لکه: ښایي لاړ شم.، کاشکې راشي.

امر فعل:

هغه دی چې د یو کار د سرته رسولو غوښتنه کوي، لکه: لاړ شه!، لاړشئ، راشه!، راشئ،کښېنه.

کښېنئ.

وخوره.

وخورئ او نور.

نهی فعل:

د يو کار نه کولو هيله او غوښتنه کوي، لکه: مه ځه، مه ځئ، مه راځه، مه راځئ.

۳_ مستقبل فعل:

هغه فعل دی چې په راتلونکې زمانه کې د يو کار د سرته رسولو يا د يو حالت په بيانولو دلالت کوي.

په بله وينا: په راتلونکي زمانه کې د يو کار کېدل څرگندوي.

مستقبل فعل له اوس مهال (حال) فعل څخه د (به) ادات په زيا تولو جوړيږي، لکه:

زه به وليکم.

ته به وليکې.

زه به وخښم.

ته به وڅښې.

دوی به وخوري.

تاسې به وخورئ.

مستقبل فعل دوه بڼې لري:

بشپړ، لکه:

و به ليکم، و به ليکې.

مجهوله بڼه، لکه:و به ليکل شي، و به کښل شي.

نابشپړ، لکه:

ليکم به ، ليکو به، .

مجهوله بڼه، لکه: خوړل کېږم به، غورځېږم به.

د متن لنډیز:

فعل هغه کلمه ده چې په یوه زمانه یا ټاکلي وخت کې د یو کار یا یوې پېښې په کیدو دلالت کوي. له فعل پرته جمله نه جوړېږي او نیمګړې ګڼل کېږي. فعل ډېر ډولونه لري. د معنا له مخې یې مهم ډولونه لازمي او متعدي دي.

د زمانې له مخې په تېر مهال یا ماضي فعل، اوسمهال یا حال فعل او مستقبل یا راتلونکی فعل باندې وېشل کېږي چې دا هر یو ځانته نور بېل بېل ډولونه هم لري.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپتیا سره ولولي، بیا دې څو تنه د نورو په استازیتوب د ټولګي په وړاندې متن په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې په ځیر سره غوږ ونیسي.

۲ ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې څو فعلونه په نښه کړي. بیا دې د یوې ډلې استازی په نښه کړي فعلونه پر تخته ولیکي، د بلې ډلې استازی دې هغه اشخاصو له مخې په جملو کې وکاروي.

- په لاندې جملو کې د زمانې په لحاظ کوم فعلونه راغلي دي، په مقابل کې یې نوم په پنسل ولیکئ.
- زه پرون ښار ته تللی وم.
- زلمی لیک لیکي.
- زلمی به ډوډۍ وخوري.
- ما ډوډۍ خوړلې ده.
- ته به ښوونځي ته لاړ شې.

لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایئ:

۳ـ که چېرې په ویناکې فعل ونه کارول شي، څه ستونزه به پیښه شي؟

- د فعل له لوست څخه مو څه ګټه تر لاسه کړه؟
- لازمي او متعدي فعلونه څه توپیر لري؟

۴ـ د دې لوست کومه برخه مو خوښه شوه؟ خبرې پرې وکړئ.

۵ـ په لاندې جملو کې لازمي او متعدي فعلونه په پنسل په نښه کړئ:

- محمود احمد ته وویل:

زه کور ته نه شم تللی، پلار ته مې ووایه چې مور ته مې درمل راوړي.

- زه چې کور ته تلم په لاره کې یوې ماشومې په چیغو چیغو ژړل. ما پوښتنه ترې وکړه چې ولې؟ هغې را ته وویل: پر لاره وغورځېدم.

۶ـ دا لاندې جملې د فعلونو په مخکې او وروسته کولو سره سمې کړئ او سمه بڼه يې په خپلو کتابچو کې ولیکئ:

- زه تللی وم ښوونځي ته.
- ما لیکلی و لیک په ښوونځي کې.
- ما خوړلې وه په کور کې ډوډۍ.

۷ـ دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووایئ:

- فعل د زمانې په لحاظ په څو ډوله دی؟ نمونه يې واخلئ.
- که چېرې په یوه جمله کې زمانه بدلون ومومي، په فعل کې څه بدلون راځي؟
- له متن څخه پنځه فعلونه وټاکئ او د هغو لپاره نوې جملې جوړې کړئ.

کورنۍ دنده

څو داسې جملې دې ولیکي چې د اشخاصو او زمانې له مخې پکې فعل کارول شوی وي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې د ټولګیوالو په وړاندې ووایي.

کار او زیار

دا نړۍ پر کار ودانه ده او د انسان د کار، زیار او عمل یو پراخ ډگر دی. هغه څوك پکې په نیکمرغۍ او بریالیتوب ژوند کولی شي چې د کار د پیاوړي ځواك لري او په اغېزناکه توگه ترې گټه اخلي.

■ که د یوې ټولنې وگړي کار ونه کړي او زیار ونه باسي، پخپله او ټولنه به له کومو ستونزو سره مخامخ شي؟

دانساني ژوند ارزښت په کار او زيار کې نغښتی دی . په دې خاورينه نړۍ کې چې وګړي د ژوندانه د وسيلو د تر لاسه کولو او برياليتوب لپاره هلې ځلې کوي، هغه څوک ښه پرمختيا کولی او درنښت موندلی شي چې دکار اوزيار په ځواک خپل شته والی وساتي اوپه دې وسيله ځان دزمانې له زيانونو څخه وژغوري . که څوک دخپل کار دسرته رسولو لپاره متې راونه نغاړي، کار او هڅه ونه کړي، ډير ژر به يې بدن بې ځواکه او کمزوری شي.

کار دبدن توان او ځواک زياتوي، روح پاک او پياوړی کوي.

په ژوندانه کې هغه څوک بريالی دی چې ځواکمن بدن لري. بې کاري تر ټولو ستره بلا ده. که يو څوک هر څومره بډای هم وي، بايد له کار او زيار څخه لاس وانه خلي، ځکه چې کار دژوندانه د هلو ځلو کارنده وسله ده اوبيکاري بدن بې ځواکه کوي . وګورئ که اوسپنيز ماشين هم دځه مودې لپاره بيکاره پاتې شي، اوسپنې يې زنګ خوري اوکه هغه هرڅومره کلکې هم وي، دوخت په تېرېدو سره ماتيږي. که انسان هم خپل ژوند بيکاره تېروي، د وجود ماشين يې سست او ورو ورو له کاره لويږي. دغسې وګړي هيڅکله هم له ژوندانه څخه خوند نه شي اخيستلای.

دامو بايد په ياد وي چې يوازې په يو کار پسې مخه کول او هغه ترلاسه کول کافي نه دي، بلکې هر څوک چې کوم کار تر لاسه کوي، په دې هڅه کې دې وي چې په هغه کې ورځ په ورځ ځواکمن او ښه پرمخ لاړشي او نوې تجربې پکې تر لاسه کړي .

هغه څوک چې د پانګې اوپيسو دنشتوالي په پلمه په کار پسې نه ګرځي، ډېره لويه غلطي کوي. ځکه چې د هر چا رښتينې پانګه د هغه دبدن جوړښت، يعنې لاسونه، پښې، غوږونه، سترګې، عقلي، فکري او بدني ځواک دی چې د دغې خدایﷻ ورکړې پانګې په سمې کار اچونې سره انسان هر څه کولی شي.

وايي چې يو غريب ديو هوښيار سړي په وړاندې له خپلې غريبۍ او بې وزلۍ څخه شکايت وکړ. هوښيار ورته وويل: غواړې چې سترګې ونه لرې اودلس لکو افغانيو خاوند اوسې؟

غریب وویل: نه!

هوښیار سړي ورته وویل: ښه چې داسې ده، نو ته پخپله ډیره لویه پانګه لرې، دې ته نه یې چمتو چې له هغو څخه یوه د لس لکو افغانیو په بدل کې وپلورې، نوله غریبۍ او بیوزلۍ څخه ولې ګیله اوفریاد کوې؟ خپله همدغه پانګه دې په کار واچوه، باور لرو چې له دې بې وزلۍ او غریبۍ څخه به ډېر ژر خلاص شې.

کله چې له کاره ستړي شئ، دمه وکړئ، خو بیکاره مه ګرځئ. له کار نه مخ مه اړوئ، په زړه کې به مو خامخا د کاراو ژوند مینه راپورته شي.

کوم هوښیار سړي څه ښه ویلي دي: ((سهار دوخته چې چرګان نارې وهي، خلکو ته وایي چې: له خوبه پاڅیږئ، د کار پر لور وخوځیږئ.))

خو هغه کار چې کوو یې، باید یوازې خپله ګټه په پام کې ونه نیسو، بلکې باید داسې کار وکړو چې هم موږ او هم نورو خلکو ته ګټه ولري.

د متن لنډیز:

کار او زیار ستر ټولنیز ارزښت او اهمیت لري. که کار او زیار نه وای، د نړۍ دا دومره ودانۍ او پر مختګونه به هیڅکله نه وای تر سره شوي . هغو ټولنو او هېوادونو چې اغیزناک کار ونه کړي، پر مختللي دي او هغوی چې کار یې نه دی کړی، وروسته پاتې شوي دي . ویلای شو چې نیکمرغي او بریالیتوب په کار او زیار کې دي.

فعالیتونه

۱ـ له څو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د خپلې خوښې یو پارګراف د ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

۲_ زده کوونکي دې له متن څخه څو فعلونه په خپلو کتابچو کې ولیکي او هغه دې په بېلا بېلو زمانو کې په جملو کې وکاروي.

۳_ داسې سیالي دې رامنځته شي چې یو زده کوونکی یو فعل پرتخته ولیکي او له بل څخه دې وغوښتل شي چې هغه په یوه مناسبه جمله کې وکاروي.

٤_ د لاندې جملو تش ځایونه دې په پنسل په مناسبو کلمو سره بشپړ کړي :

- زه هره .... ښوونځي ته ځم.
- زما ورور په لسم .... کې دی.

٥_ لاندې جملې له مخامخ لیکل شوو کلمو او عبارتونو څخه په پنسل بشپړې کړئ:

- زموږ هېواد ډېرې .... کې یم
- زه په نهم ټولګي .... کوي
- کار او زیار انسان نیکمرغه .... تاریخي ودانۍ لري

٦_ په دغه لوست کې مو د کار د اهمیت او ارزښت په هکله څه ولوستل؟ لنډې خبرې پرې وکړئ.

- ستاسې کوم کار او کسب خوښېږي او ولې؟
- د کار او کسب خاوندان ولې په ټولنه کې د درناوي وړ وي؟

۷_ د مفهوم له مخې د سم ځواب له شمېرې څخه په پنسل کرښه چاپېره کړئ :

الف: څوک چې ډېر کار کوي، اقتصاد یې کمزوری وي.

ب: څوک چې کار نه کوي، د ټولنې پر اوږو بار نه وي.

ج: څوک چې کار کوي، ژوند یې ښه او سوکاله وي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مشهورو کارونو او کسبونو یو لست په خپلو کتابچو کې ولیکي او د بلې ورځې په درسي ساعت کې دې ټولګیوالو ته ووایي.

اووم لوست

د اوښکو ارزاني

قیام الدین خادم د ملا حسام الدین زوی، په ۱۳۲۵ هـ . ق. کال د ننګرهار ولایت په کامه کې زېږېدلی و. پیاوړی عالم، کره کتونکی، لیکوال او شاعر و. تر پنځوسو زیات ځانګړي چاپ او ناچاپ اثار لري او په سلګونو مقالې یې د هېواد په مطبوعاتو کې خپرې شوې دي. د ۱۳۵۸ هـ .ش. د سنبلې پر شپږمه نېټه مړ دی.

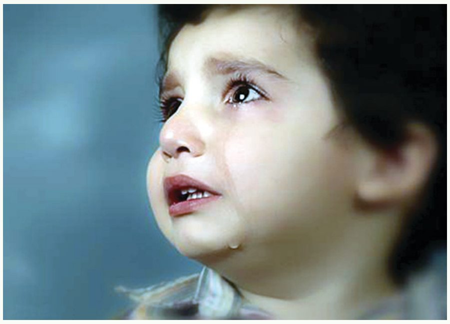

■ اوښکې له سترګو ولې او په کوم حالت کې بهېږي؟

اوښکې د انسان عاطفي حالت څرګندوي. په عمومي ډول د یو سخت درد او زور خپګان په نتیجه کې تر سترګو رابهېږي چې د مقابل لوري له خوا یې باید په همدردۍ او خواخوږۍ سره ځواب وویل شي. په دې لوست کې د اوښکو د ارزښت او اهمیت په اړه د قیام الدین خادم لیکلی ادبي نثر لولئ.

که غله او ارتزاقیات قیمته شي، نو د فصل په راوتلو رفع کېږي. که کالي او لباس قیمته شي، نو بیا هم څه نا څه ګوزاره کېږي.

خلك وایي: ((بربنډه له لارې اوړي، وږی نه اوړي.))

که فېشني شیان قیمته شي، نو قیمته دې شي کنه ((تجمل ښېل شی دی او زنده ګي ښېل شی دی)) که اسعار قیمته شي، نو د یو دولت په تصمیم یې علاج ممکن دی چې غیر ضروري او دویمه او درېمه درجه شیونه له استعماله وغورځوي.

که دا ټول شیونه په یوه سویه ارزانه شي، د یو مملکت لپاره د رفاه او اسایش وسایل لاس ته راځي، اما اجتماعي سعادت او خوشبختي دغه وخت هم نه حاصلېږي. د ژوند سعادت او خوښي د ماد یاتو په زیا توالي او ډېروالي دومره اړه نه لري، لکه د ضمیر په ازادۍ او د روح په خوشحالی پورې . په ژوند کې خطرناك او مدهش حال دادی چې اوښکې ارزانه شي، وېره، دهشت او درد موجود وي او دوا نه وي.

په طب کې د هر درد، خوږ، پرهار او ټپ علاج شته، مګر نه د زړه د درد او زخم . د زړه د درد علاج په خپله د زړه درد دی او بس. د اوښکو د ارزانۍ علاج د پیسو د ارزانۍ غونډې نه دی چې د اقتصاد کوم ماهر یې علاج وکولای شي او نه د کر نې متخصصان په دې کار پوهېږي.

بې دردي په یو قوم او جامعه کې داسې یو مرض دی چې په علاج یې فقط پیغمبران پوه شوي دي.

ای خدایه! موږ نه هغه زړونه واخله چې د مظلوم او بې وزلي له سترګو څخه په عبث تویېدونکو مرغلرو نه خوږېږي او هغه لاس، پښې او ژبه مه راکوه چې بې لاسو او بې پښو ته صدمه رسوي او خلك ژړوي.

((خیالي دنیا))

د متن لنډيز:

په لوست کې په دې خبرې شوي چې اوښکې ځانګړې معنوي ارزښت او اهميت لري، هسې نه چې هغه بې قدره او بې ارزښته وګڼل شي او پاملرنه ورته ونشي. ټولنه بايد دومره بې رحمه او بې عاطفې نه وي چې د خلکو اوښکې چې د درد او خواشينۍ استازيتوب کوي، بې قدره وګڼي. خلک خواخوږۍ او همدردۍ ته ډېره اړتيا لري. موږ بايد بې درده او بې تفاوته نه يو، بايد يو د بل په درد دردمند شو او د غمجنو او ويرجنو د اوښکو د وچولو په فکر کې شو.

فعاليتونه

۱ـ د ښوونکي له خوا د متن تر لوستلو او لازمو څرګندونو وروسته دې څو زده کوونکي متن په لوړ مناسب غږ د ټولګيوالو په وړاندې ولولي.

- څوتنه زده کوونکي دې د خپلې خوښې يو يو پراګراف له متن څخه ولولي.
- زده کوونکي په دوو ډلو وويشئ يوه ډله دې په متن کې مفردې کلمې پيدا کړي او بله ډله دې په متن کې جمع کلمې پيدا کړې، بيا دې له هرې ډلې څخه يو يو استازى ليکل شوې کلمې د خپلې ډلې په استازيتوب د ټولګي په مخ کې ټولګيوالو ته ووايي.

۲ـ په متن کې څو صفتونه پيدا او په مناسبو جملو کې يې وکاروئ.

- د متن دويم پراګراف په خپلو کتابچو کې وليکئ.

۳ـ ددې پوښتنو ځواب ووايئ :

- ولې له سترګو څخه اوښکې بهيږي؟
- اوښکې د څه شي استازيتوب کوي؟
- له بې وزلو او درديدلو سره څه ډول مرسته کولى شو؟
- زده کوونکي په دوو ډلو وويشئ له هرې ډلې څخه دې يو استازى له مظلومو خلکو سره د مرستې په هکله خپلو ټولګيوالو ته خبرې وکړي.

٤ـ زده کوونکي دې دوه دوه سره جوړه شي، یو دې د کتاب یو پراګراف ووایي، بل دې هغه د املاء په توګه ولیکي. بیا دې هغه دواړه نوموړی پراګراف د کتاب له مخې سم کړي. بیا دې بل زده کوونکی هماغه شان یو بل پراګراف د املاء په توګه ووایي او د هغه جوړه ملګری دې یې ولیکي او په پای کې دې دواړه هماغه لیکل شوی پراګراف د کتاب له مخې سم کړي.

٥ـ یو یا دوه زده کوونکي دې پخپله خوښه د یتیم یا بل درد یدلي انسان حالت تمثیل کړي. بل زده کوونکی دې له هغه سره دخواخوږۍ او د مرستې دلارو چارو په برخه کې خبرې وکړي. یا دې د خواخوږۍ نقش ترسره کړي.

٦ ـ زده کوونکي دې یو یو پورته شي او د درس په مفهوم دې خبرې وکړي .

◆ څو زده کوونکي دې د ټولګیوالو په مخکې د هغې مرستې په هکله خبرې وکړي چې کله یې له چا سره کړې وي.

٧ـ لاندې جملې په خپله خوښه په پنسل بشپړې کړئ :

◆ ما پرون د یو یتیم ماشوم .... پاکې ....

◆ له بیوزلو او ځوریدلو وګړو سره .... پکار ده .

٨ـ زده کوونکي په دوو ډلو وویشئ، د "الف" ډله دې لاندې جملې ته انکشاف ورکړي: موږ باید د یو دردېدلي انسان اوښکې وچې کړو.........

د ب ډله دې لاندې جملې ته انکشاف ورکړي:

شتمنو ته لازمه ده چې له بې وزلو سره مادي او معنوي مرستې وکړي.......

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې له دردمنو او ځوریدلو وګړو سره د مرستې او خواخوږۍ په اړه یوه کیسه دوله لیکنه وکړي. بله ورځ دې هغه په درسي ساعت کې د ټولګیوالو په مخکې ولولي.

اتم لوست

ملي ارشيف

■ تاسې د دې پورته ودانۍ په هکله څه معلومات لرئ؟

■ لرغوني ليکلي او چاپي اثار ولې، چېرې او د څه لپاره ساتل کېږي؟

د لرغونو په لاس کښلو او چاپي کتابونو، د واکمنانو د فرمانونو، ليکونو او تاريخي سندونو د ساتنې لپاره بايد داسې يو ځانګړی ځای وي چې هغه پکې د يو ارزښتمن فرهنګي ميراث په توګه خوندي وساتل شي. دغه د خوندي ساتنې ځای ته ارشيف وايي. موږ هم په خپل هېوادکې دغسې يوه ځانګړې اداره لرو چې ((ملي ارشيف)) نومېږي، دلته يې درپېژنو.

د نړۍ په هر هېواد کې داسې ودانۍ ځانګړې شوې وي چې په هغو کې د واکمنانو فرمانونه، لاس کښلي (خطي) او چاپي کتابونه، تاريخي رسمي او ځانګړي سندونه، ليکونه، د انځورګرۍ پاڼې او نور خوندي ساتل کېږي. دغې ودانۍ يا ادارې ته ارشيف ويل کېږي.

زموږ په هېواد کې له څو لسيزو راهيسې دغه ډول يوه ودانۍ شته چې ملي ارشيف يې بولي.

د ملي ارشيف اوسنۍ ودانۍ چې د کابل ښار په سالنګ واټ کې واقع ده، د امير عبدالرحمٰن خان د واکمنۍ د زمانې ده. نوموړي امير هغه د خپل زوی شهزاده حبيب الله خان د کار لپاره جوړه کړې وه. دا ودانۍ چې دوه پوړه ده، لومړی پوړ يې تر ځمکې لاندې دوه سالونونه او لس خونې لري، د محمد داؤد خان د جمهوريت په لومړيو (۱۳۵۲ هـ.ش.) کې د ملي ارشيف لپاره ځانګړې شوه او د عامه کتابتون تر ادارې لاندې يې فعاليت پيل کړ، خو ملي ارشيف په رسمي توګه د اطلاعاتو او فرهنګ د وزارت د يوې ځانګړې فرهنګي ادارې په توګه په ۱۳۵۹ هـ . ش. کال پرانيستل شو.

د دغې ادارې د فعاليت له هماغه لومړيو څخه د تاريخي سندونو، ليکونو، د کتابونو د خطي او چاپي نسخو او نورو هنري انځوريزو اثارو پېرودل او راټولول پيل شول. په لومړي ګام کې هغه ليکلي او چاپي تاريخي او هنري اثار چې د کابل په عامه کتابتون او نورو دولتي ادارو کې موجود وو، په ملي ارشيف کې ځای پر ځای شول او بيا د هغې لپاره د هېواد له ګوټ ګوټ څخه اړوند اثار راوړل شول چې دا لړۍ تر ننه هم روانه ده او له يوې ورځې څخه يې بلې ته د اثارو شمېره زياتېږي.

اوس زموږ په ملي ارشيف کې ډېر ارزښتناک اثار خوندي دي . ټول هغه اثار چې اوس زموږ په ملي ارشيف کې خوندي دي، د اسلامي دورې له پيلامې څخه په راوروسته پېړيو پورې اړه لري. تر ټولو لرغونې لاس کښلې (خطي) نسخه چې په ملي ارشيف کې خوندي ده، هغه د قرآن کريم پنځه پارې دي چې د هوسۍ پر پوستکي ليکل شوي او ليک يې د حضرت عثمان رضي الله عنه وخت ته منسوب ګڼل شوی دی. بل لرغونی سند د تيموري دورې د نوميالي واکمن سلطان حسين بايقرا فرمان دی چې په (۹۰۱ هـ . ق .) کال په نستعليق

ليک ليکل شوی، اوس په ملي ارشيف کې خوندي دی.

زموږ په ملي ارشيف کې اوس د کتابونو په زرګونو خطي او چاپي نسخې، تاريخي سندونه او انځوريز لاس کښلي کتابونه او پاڼې خوندي دي. په دغو لاس کښلو نسخو کې يوه هم د پښتو ډېر ارزښتناک ادبي کتاب ((پټه خزانه)) نوميږي چې د هغې په تر لاسه کېدو سره پښتو ليکلی ادب د دويمې هجري پيړۍ نيمايي ته رسيږي.

دافغانستان ملي ارشيف له ډېرو زياتو لرغونو او تاريخي چاپي او لاس کښلو سندونو او اثارو سره له ستر ملي او نړيوال ارزښت څخه برخمن دی او د ((سواربيکا))(*) يا د ارشيفونو د نړيوالې مؤسسې د غړيتوب وياړ يې هم تر لاسه کړی دی.

د تاريخي، علمي، ادبي او نورو اثارو د خوندي ساتنې اداري (ملي ارشيف) دبداى کولو لپاره بايد هر اړخيزې هلې ځلې وکړو او يوه ملي دنده يې وبولو.

د متن لنډيز:

ملي ارشيف زموږ په هيواد کې د لرغونو لاس کښلو او چاپي اثارو، تاريخي سندونو او ليکونو د خوندي ساتنې ځانګړې اداره ده چې له تاسيس کيدو يې څو لسيزې تيرېږي او اوس د زرګونو خطي او چاپي کتابونو، سندونو او نورو اثارو په لرلو سره له ملي او نړيوال اعتبار څخه برخمنه ده.

څرګندونه

* سواربيکا: د ارشيفونو يو نړيوال تنظيم يا مؤسسه ده چې د ډېرو هېوادونو ملي ارشيفونه يې غړيتوب لري.

فعالیتونه

۱ـ څو زده کوونکي دې دا لاندې معلوما تي جملې د خپل ټولګي تر مخې په لوړ غږ ولولي:

- په ملي ارشیف کې تاریخي لیکلي اثار له خرابېدو او ورکېدو څخه خوندي ساتل کېږي.
- د ملي ارشیف اوسنۍ ودانۍ د امیر عبدالرحمٰن خان د واکمنۍ په کلونو کې نوموړي امیر د خپل زوی حبیب الله خان د کار لپاره جوړه کړې وه.
- ملي ارشیف د داود خان د جمهوریت په لومړیو (۱۳۵۲ هـ . ش .) کال کې د عامه کتابتون تر اداري لاندې رامنځته شو.

۲ـ زده کوونکي دې په کتارونو وویشل شي. یو کتار دې په متن کې د پښتو (ی) ګانې په نښه کړي، دویم کتار دې ضمیرونه او دریم کتار دې فعلونه په نښه کړي او پخپلو کتابچو کې دې ولیکي. له هر کتار څخه دې یو تن هغه د نورو په استازیتوب پر تخته ولیکي.

۳ـ دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایاست:

- ملي ارشیف څه ارزښت او اهمیت لري؟
- په متن کې د کومو شخصیتونو نومونه یاد شوي دي؟
- د ملي ارشیف د لا بډاینې لپاره څه کولی شو؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې پخپل کور و کلي کې د پخوانیو قلمي (لاس کښلو) کتابونو او نورو پخوانیو سندونو د شته والي او د هغو د ساتنې د څرنګوالي په اړه معلومات راغونډ او هغه دې په بل پښتو درسي ساعت کې د خپلو ټولګیوالو تر مخې ووایي.

نهم لوست

عادل واکمن

■ تاسو د عدالت په باب کومه کيسه اورېدلې ده؟

عدل او انصاف له ډېرو سترو او غوره اسلامي، ټولنيزو او بشري ځانګړنو څخه ګڼل کېږي، موږ ته پکار دي چې په هېڅ حالت کې د عدالت تله له لاسه ونه غورځوو.

دلته مو په دې لوست کې د نوشيروان عادل د عدالت يوه بيلګه د کيسې په بڼه تاسې ته خوښه کړې ده. دا کيسه مولوي احمد ليکلې او په (ګنج پښتو) کتاب کې خوندي ده.

زورور ته نه ښايي چې په کمزوري باندې خپل زور وازمايي، که څه هم کار يې خرابيږي.

وايي چې د روم پاچا، نوشېروان پاچا ته استازی ليږلی و، کله چې هغه دربار ته ورسېد، ګوري چې يوه لويه ماڼۍ ده، پاچا پکې په تخت ناست دی او نور اميران او وزيران په څوکېو ناست دي. استازي چې شاو خوا وکتل، په دغې ماڼۍ کې يو ځای ورته کوږ ښکاره شو. له يو سړي څخه يې پوښتنه وکړه چې دا ځای ولې کوږ دی؟ هغه ورته وويل چې دا د يوې بوډۍ کور و. په هغه وخت کې چې پاچا دا ماڼۍ جوړوله، نو هغې بوډۍ ته يې وويل چې دا کور په ما خرڅ کړه، مګر د هغې رضا اوخوښه نه وه، پاچا په زور سره دا کارونه کړ، نو ځکه دا ځای په دې ماڼۍ کې کوږ پاتې شوی دی. استازي وويل چې رښتيا خبره دا ده چې دا کوږوالی ډېر ښه دی، له هغه سموالي نه چې په ظلم تر سره شوی وي، حق او انصاف دا دی چې دا کار نه په پخوا زمانه کې چا ويلی دی او نه مې وروسته ګومان کېږي چې کوم پاچا به دا کار وکړي.

پاچا چې د قاصد دا خبرې واورېدلې، ډېر خوشحاله شو، انعام او ډالۍ يې ورته ورکړه او په ډېر عزت سره يې رخصت کړ.

د متن لنډيز:

په کيسه کې د نوميالي عادل واکمن نوشيروان د عدالت يوه پيښه بيان شوې چې نوموړي څنګه د خپلې ماڼۍ د جوړولو پر مهال د زور زياتي پر ځای له عدالت او انصاف څخه کار اخيستی دی. د خپلې ماڼۍ يوه برخه يې کږه پرېښې، خو ديوې خوارې او بېوزلې ښځې حق يې په زور نه دی لاندې کړی.

مولوي احمد د پښتونخوا د هشتنغر د تنګي اوسيدونکی، د پښتو د معاصر، ساده او روان نثر له بنسټ ایښودونکو څخه ګڼل کېږي . ځينې ليکلي کتابونه ترې راپاتې دي . په هغو کې يو ډېر مشهور اثر يې ((ګنج پښتو)) دی چې لومړی ځل په ۱۸۷۲ م. کال کې چاپ شوی دی.مولوي احمد په ۱۳۰۰ هـ . ق . کال مړ دی.

فعاليتونه

۱ـ څو تنه زده کوونکي دې دغه کيسه د ټولګي تر مخې په لوړ غږ ولولي.

۲ـ که د زده کوونکو له ډلې څخه د عدالت په اړه د چا کومه بله کيسه زده وي، پخپله خوښه دې هغه د ټولګي په وړاندې ووايي.

۳ـ دا لاندې لغتونه د خپلمنځي نږدېوالي له مخې په بېل بېل کتار کې په پنسل وليکئ :

احمد، توتکی، کتاب، زلمی، کوتره، قلم، نوشيروان، کتابچه، توتي.

احمد ....

....

....

- لاندې جملې په پنسل په مناسبو کلمو بشپړې کړئ:
- نوشيروان يو ډېر .... و.
- د روم د پاچا استازي له .... څخه د ماڼۍ د کوږوالي په اړه پوښتنه وکړه.
- پاچا چې د قاصد دا خبرې واورېدې ....شو او .... يې ورته ورکړه او ... .

٤_ لاندې پوښتنې ځواب کړئ :

- د نوشیروان د ودانۍ یوه برخه ولې کږه جوړه شوې وه؟
- د روم د پاچا استازی چې د ماڼۍ د کږوالي په علت پوه شو، څه یې وویل ؟

٥- لاندې مفردې کلمې په خپلو کتابچو کې په جمع او جمع په مفرد واړوئ او په مناسبو جملو کې یې استعمال کړئ :

مفرد	جمع
سړی	هلکان
گل	قلمونه
لوست	میزونه
کور	نجونې

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کیسو ځینې کتابونه مطالعه کړي او له هغو څخه دې د عدالت او انصاف په باب یوه یوه کیسه په خپلو الفاظو په لنډون سره ولیکي. که یې پخوا هم داسې کومه کیسه مطالعه کړې یا اورېدلې وي هغه دې په خو جملو کې ولیکي. په بل پښتو درسي ساعت کې دې یې ټولگیوالو ته ووایي.

په خلکو کې ډېر عادل هغه څوک دی چې هغه څه چې ځانته خوښوي، بل ته یې هم خوښوي.

(حدیث شریف)

عبدالرؤف بېنوا

■ تاسې د هېواد له اوسنيو نومياليو ليکوالو او شاعرانو څخه د چا نومونه اورېدلي او د هغو کتابونه مو لوستي دي؟

د پښتو ادب په معاصره دوره کې څو ډېرې نومیالۍ او مخکښې ادبي څېرې لرو چې هغوی د پښتو ژبې او ادب د ودې او پرمختیا په لاره کې د ستاینې وړ خدمتونه او نه هېرېدونکي هلې ځلې کړې دي. له دغو نومياليو ادبي څېرو څخه یو یې عبدالرؤف بېنوا دی چې په دې لوست کې یې درپېژنو.

عبدالرؤف بېنوا د مفتي عبدالله زوی، په ۱۲۹۳ هـ . ش . کال په کندهار کې زېږېدلی و. لومړنی زده کړې یې د کورنۍ او سیمې له دیني عالمانو څخه وکړې او بیا یې د خپل ځانګړي ذوق او علاقې له مخې د دیني او ادبي علومو او فنونو مطالعې ته دوام ورکړ. د ځوانۍ په لومړ یو کې یې په شعر ویلو او لیکوالۍ پیل وکړ، ډ ېر ژر یې د خپل پیاوړي استعداد له مخې په دغه ډګر کې د پرمختګ پړاوونه ووهل او د شاعر او لیکوال په توګه وپېژندل شو.

په ۱۳۱۷ هـ . ش . کال د هېواد پلازمېنې (کابل) ته راغی او د وخت د ډېرې مشهورې علمي او فرهنګي ادارې ((پښتو ټولنې)) غړی شو. بیا وروسته د کابل مجلې مدیر شو. څو کاله یې دغه دنده په ډېر بریالیتوب سره تر سره کړه، بیا د پښتو ټولنې مرستیال او څه موده وروسته د پښتو ټولنې لوی مدیر شو. په همدغو وختونو کې څه وخت د هېواد ورځپاڼې مسؤول چلوونکی هم و. په ۱۳۳۵ هـ . ش . کال د کابل راډیو د ریاست چارې وروسپارل شوې. څو کاله وروسته په مصر کې د افغانستان د سفارت مطبوعاتي استازی او بیا د دویم ځل لپاره د کابل راډیو رئیس شو. وروسته د ولسي جرګې وکیل او په ۱۳۴٦ هـ . ش . د اطلاعاتو او کلتور وزیر شو.

وروستۍ رسمي دنده یې په لیبیا کې د افغانستان د سفیر په توګه وه چې له هغه ځایه امریکا ته جلا وطن شو. د سرطان د وروستني ناروغۍ له امله په ۱۳٦۳ هـ . ش . کال په نیویارک کې مړ او هلته خاورو ته وسپارل شو.

د قبر پر شناخته یې خپل دا شعر د وصیت په توګه لیکل شوی دی:

زما هډونه به در وړئ وخپل وطن ته
مړ بلبل به رسوئ و خپل ګلشن ته
ښخوئ به ما په پاک افغانستان کې
د پردیسو ننګیالیو په جهان کې
زما پر شناخته به لیکئ زلمیو دا:
((دلته ښخ دی پردیس شوی بینوا))

عبدالرؤف بېنوا پیاوړی لیکوال، شاعر، مؤرخ او هېوادپال سیاستوال و. د شعر او ادب، سیاست او تاریخ په بېلا بېلو برخو کې یې لیکل کړي دي. په سلګونو مقالې او شعرونه یې د هېواد په مطبوعاتو کې خپاره شوي او په لس ګونو علمي، ادبي، تاریخي او سیاسي اثار یې د ځانګړو کتابونو په بڼه چاپ شوي دي. په خپلې مورنۍ ژبې پښتو سربېره په عربي، اردو او انګلیسي ژبو ښه پوهیده او په دغو ژبو کې یې لیکنې او ژباړې هم کړي دي.

د چاپ او ناچاپ کتابونو شمېر یې له ۵۰ څخه زیات دی. دلته یې د ځینو اثارو نومونه اخلو : اوسنی لیکوال (۱ـ ۲ـ ۳ ټوکه)، د افغانستان نومیالي (۱ـ ۲ـ ۳ـ ٤ـ ټوکه) میرویس نیکه، پریشانه افکار (د شعرونو ټولګه)، د شعرونو کلیات، زوړ ګناهکار (د ډرامو ټولګه) د افغانستان تاریخي پېښې، د زړه خواله (ادبي لیکونه) او نور.

یو شعر یې د بېلګې په توګه راوړو:

د غریب پالنه

چې وړوکي سره مور که
یاله وروره سره ورور که
داسې کړه له غریبانو
هر غریب پر اوږه سورکه
هوښیاري شرافت نه دی
چې له وړکو سره زور که
له انصاف له عدله لیرې
چې د کونډو سر سر تور که
د هغو زړګی به خور شي
د یتیم زړګی چې خور که
د خپل قام رنځور په شاکه
تاته کوم هوښیار پیغور که

چې دانه کوي بې نومه
پرې گومان دغله او چور که

د عبدالرؤف بينوا لنډه ادبي ټوټه:

گرانه ملگريه!

يو گل چې څومره ډېر رنگونه ولري ښکلا يې هم هومره زياته وي او چې څومره مخونه ولري هغومره د ستاينې وړ وي، خو يو انسان که دوه رنگه شو يا يې ځان دوه مخی وښوده نو نور يې مخ د کتو نه وي.

پوهان وايي: ((څنگه چې يې، هغسې ځان ښيه او څنگه چې ځان ښيې هغسې اوسه.))

خو ځينې انسانان شته چې نه يوازې څو رنگه، څو ښې او څو مخه لري، بلکې ورسره څو ژبې يې هم په خوله کې وي. او د ماهرو ايکټرانو په څېر د خپل هر رنگ او هر مخ د ښودلو لپاره مخصوصې صحنې لټوي او د خپلې هرې ژبې لپاره ځانته موقع گوري.

داسې انسانان د نورو په رنگ رنگېدل نه غواړي، خو د ځان د رنگ په بدلولو کې دومره ماهر وي چې نور په خپل رنگ ژر غولولی شي. د مخونو په پېژندلو کې لاس لري، خو د دوی د مخ ښه پېژندل د مصنوعي سپوږمۍ په اصلي ماهيت پوهېدلو غوندې وي. دوی په خپله ژبه پسې نه گرځي، خو خپله ژبه د هر چا او هر ځای د اقتضا سره سمه گرځوي. دوی د هر مجلس د رنگ سره خپل رنگ بدلولی شي او د هر چا د خوب رگ يې ځانته معلوم کړی وي. دوی په همدغه يوه ژبه غله ته وايي غلا کوه او د کور خاوند ته وايي: کور ساته.

ظالم ته د ظلم لاره ښيي او مظلوم ته د انتقام اخيستلو سترگکونه وهي.

حاکم ته محکومين وي او محکومينو ته د حاکمانو په رنگ کې وړاندې کېږي. او که ورته ځير شو همدا دوه مخي، دوه رنگي کسان دي چې د ټولنې د طبقاتو ترمنځ د دې پر عوض چې وحدت، يووالی او ښه نيت پيدا کړي، د هغوی په منځ کې د بدبينۍ، بدگمانۍ او بدنيتۍ تورې پردې اچوي، که د حاکمې او محکومې طبقې ترمنځ واقع شي، دواړو خواوو

ته داسې څرګندوي چې همدا دوی دي چې ددې دوو طبقو ترمنځ يې ارامي ساتلې ده، که دوی نه وي د هغوی ارامي به هم ويجاړه شي. حال دا چې که دا دوه مخي او دوه رنګي له منځه لرې شي، د طبقاتو ترمنځ مستقيمه رابطه او مفاهمه ډېر ژر د دوی منځ ته صميميت او يو رنګي راوستلای شي.

نوګرانه ملګريه!

که غواړو چې د ښه او نيکمرغه ژوند سره مخامخ شو، لازمه ده چې د دې دوه رنګی، دوه مخی او دوه ژبی څخه لومړی ځانونه وژغورو او بيا يې په ټينګه د مخنيوي لپاره زيار وباسو.

هر چا ته او په هر مجلس کې چې څنګه يو، هغسې ځانونه وښيو او چې څنګه ځانونه ښيو هغسې واوسو او دا مو ډاډ وي چې يوه ورځ نه يوه ورځ به ضرور د دوه مخو مخونه تور او د دوه رنګو رنګونه ورک او د دوه ژبو ژبې وچې شي، ځکه چې ((کوږ بار تر منزله نه رسيږي.)) او ((دوې هندوانې په يوه لاس کې اخيستی کېدای نه شي.))

د متن لنډيز:

عبدالرؤف بېنوا د پښتو ژبې پياوړی ليکوال ، شاعر ، مؤرخ او هېواد پال سياستوال و. د خپل ژوند څو لسيزې يې د هېواد په علمي او فرهنګي ادارو کې خدمت کړی ، په لس ګونو ځانګړي کتابونه او په سلګونو مقالې يې چاپ او خپرې شوي دي.

عبدالرؤف بېنوا د پښتو په معاصرو شاعرانو او ليکوالو کې د لوړ ادبي مقام او دريځ څښتن دی.

فعالیتونه

۱ـ څو زده کوونکي دې په خپله خوښه د متن یو یو پارګراف په وار سره ولولي.

۲ـ د متن په پای کې مو د بېنوا له شعر څخه څه مفهوم واخیست؟ په خپلو کتابچو کې يې ولیکئ او هغه د ټولګي په وړاندې ولولئ.

۳ـ زده کوونکي دې متن په غور ولولي او په هغو کې دې صفتونه پیدا او په مناسبو جملو کې وکاروي.

٤ـ په متن کې مو ولوستل چې عبدالرؤف بېنوا نومیالی لیکوال، شاعر، مؤرخ او هېواد پال سیاستوال و. ستاسې د نوموړي کوم اړخ ډېر خوښېږي خبرې پرې وکړئ؟

- لیکوال په ټولنه کې څه ارزښت لري؟

۵ـ دا لاندې نیمګړې جملې په پنسل په مناسبو کلمو سره بشپړې کړئ:

- عبدالرؤف بېنوا د پښتو ژبې یو نومیالی .... و.
- عبدالرؤف بېنوا په .... کې مړ.
- عبدالرؤف بېنوا له .... زیات چاپ او ناچاپ کتابونه لري.

٦ـ ځینې زده کوکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د بېنوا د نثر (ګرانه ملګریه!) مفهوم په خپلو الفاظو کې ټولګیوالو ته بیان کړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کور و کلي یا سیمې او ښار د کوم شاعر لنډ ژوند لیک او د شعر یوه بېلګه ولیکي. په راتلونکي پښتو درسي ساعت کې دې یې ټولګیوالو ته ولولي.

د ځنګلونو ارزښت

- تاسې له ځنګلونو سره اشنا یاست ؟
- ځنګلونه څه ګټې لري؟

ځنګلونه سربېره پر دې چې دسون، د کورونو د پوښلو او د کړکیو او دروازو د جوړولو لپاره د اړتیا وړ لرګي برابروي او همداراز د هوا په پاکوالي، د ښکلي چاپېریال او طبیعي منظرو په رامنځته کولو کې هم ستر ارزښت او اهمیت لري. دلته په دې لوست کې د ځنګلونو په ګټو او ارزښتونو خبرې کوو.

افغانستان یو غرنی هېواد دی چې زیاته برخه یې غرونو نیولې ده. له دغو غرونو څخه ځینې یې په ګڼو ونو او بوټو پوښلي دي چې هغو ته طبیعي ځنګلونه وایي.

له دغو ځنګلونو څخه که له یوې خوا د ودانیو د پوښلو، کړکیو، دروازو او نورو ضروري شیانو د جوړولو لرګي برابروي، له بلې خوا یې له لرګیو څخه د سون د توکو په توګه هم کار اخلي.

د ډول ډول مېوو او کورنیو ځارویو د روزنې لپاره ځنګلونه وړ چاپیریال جوړوي. د وحشي حیواناتو او ډول ډول الوتونکو د استوګنې لپاره یو ډېر مناسب ځای ګڼل کېږي. ځنګلونو ډېرې ښکلې او په زړه پورې طبیعي منظرې هم جوړې کړې دي. باید ووایو چې د ډېرو لوړو او ټیټو غرونو دشته والي په انډول زموږ د هېواد د ځنګلونو شمېره او سیمې ډېرې نه دي. د هېواد په مرکزي او شمالي برخو کې د هندوکش د لوړو غرونو لړۍ دي چې تل په واورو پټې وي او د ځنګلونو د رامنځته کېدو لپاره وړتیا نه لري. بیا هم کوم ځنګلونه چې همدا اوس زموږ په هېواد کې شته، که یې په سمه توګه ساتنه، څارنه او پالنه وشي او د یوې ملي شتمنۍ په توګه ورڅخه مناسبه ګټه واخیستل شي، تر ډېره زموږ د خلکو اړتیاوې پوره کولای شي او د ملي اقتصاد په پیاوړتیا کې ډېره ارزښتناکه ونډه ترسره کولای شي.

زموږ د هېواد د ځمکې ټوله دوه میلیونه هکټاره شاوخوا ساحه ځنګلونو پوښلې ده. دغه ځنګلونه په ټول هېواد کې یو شان نه دي. د بېلګې په توګه د پکتیا، کونړ او بادغیس په ولایتونو کې دغه کچه لوړه ده، خو په مرکزي او جنوب لویدیځو سیمو کې بیا هیڅ ځنګل نشته.

د کونړ او پکتیا په ځنګلونو کې د نښتر، څېړۍ او ښوون ډېرې ونې شته چې ډېر اقتصادي ارزښت لري. د بادغیس په ځنګلونو کې د پستې ځنګلونه شته دي چې د پستې خوندوره مېوه ترې لاس ته راځي. په ننګرهار، لغمان، نورستان او نورو سیمو کې هم ځنګلونه شته دي.

که ځنګلونه له یوې خوا ستر اقتصادي ارزښت لري، نو له بلې خوا د چاپیریال او هوا په

پاک ساتلو او د سیلابونو په وسیله د پېښېدونکو زیانونو د مخنیوي لپاره هم ډېر مهم دي. موږ ته لا زمه ده چې د یوې ارزښتناکې ملي شتمنۍ په توګه یې د ساتنې او څارنې لپاره هلې ځلې وکړو. پر طبیعي ځنګلونو سربېره د هېواد په زیاترو سیمو کې مصنوعي ځنګلونه وکرو او ویې روزو چې د استوګنې چاپېریال مو ښکلی، هوا یې تازه او په زړه پورې شي .

د متن لنډیز:

زموږ هېواد غرنی دی، له همدې امله په ځینو سیمو کې ډېر ګڼ او پراخ ځنګلونه لري. دغه ځنګلونه په اقتصادي او سوداګریز ارزښت سربېره د هوا په پاکوالي او د ښکلو طبیعي منظرو په رامنځته کولو کې د ستاینې وړ ونډه لري. ځنګلونه د سیلابونو مخنیوی کوي او موږ له طبیعي مصیبتونو څخه هم تر یوه حده ساتي. د ملي شتمنۍ په توګه یې باید ساتنه او څارنه وشي.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن په چوپتیا سره ولولي، بیا دې نور زده کوونکي د متن یو یو پاراګراف په لوړ غږ د نورو ټولګیوالو تر مخې ولولي .

۲ـ زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د کتاب له متن څخه د ځنګلونو ګټې ولیکي او بیا دې په وار سره د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

۳ـ یو یو زده کوونکی دې د ټولګي مخې ته را وغوښتل شي چې په لنډه توګه د هېواد د بېلا بېلو ځنګلونو سیمې وښیي او د ځنګلونو د اهمیت په هکله خبرې وکړي.

◆ پورته عکسونو ته وګورئ او د ځانګړنو په هکله يې څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

٤ـ دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايئ :

◆ ځنګلونه څه ته وايي؟

◆ ځنګلونه د چا مال بلل کېږي؟

◆ تاسې د هېواد د ځوانانو په توګه د ځنګلو د ساتنې او څارنې لپاره څه وړانديزونه لرئ.

٥ـ دا لاندې جملې ولولئ چې په کومې زمانې (اوس مهال ـ تېر مهال او راتلونکي مهال) پورې اړه لري، په چوکاټ کې يې په پنسل وليکئ :

١ـ زه پروسږکال د کونړ ځنګلونو ته تللی وم .

٢ـ زه ځنګل ته ځم .

٣ـ زه به له خپل ورور سره د پکتيا د ځنګلونو ليدلو ته لاړ شم.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د ځنګلي ونو او د دوی په سيمو کې د موجودو ونو نومونه ليست کړي او د پښتو ژبې په بل درسي ساعت کې دې هغه ټولګيوالو ته ووايي.

دولسم لوست

لوبې او روغتيا

■ تاسې له کوم ډول لوبو سره مينه لرئ ؟

■ لوبې څه ګټه لري؟

موږ په ټولنه او هېواد کې په سيمه ييزه، ملي او نړېواله کچه يو شمېر لوبې او ورزشونه لرو چې ډېر مينه وال لري. دغه لوبې نه يوازې دا چې غوره بوختياوې دي، ډېرې روغتيايي ګټې هم لري. دلته په دې لوست کې پر هغو خبرې کوو.

لوبې یوازې بوختیا او وخت تیرول نه دي، بلکې د ځوانانو لپاره ډېرې نورې ګټې هم لري. د ځوانانو پټ استعدادونه راځرګندوي او هغوی ځیرک، کوښښي، کارکوونکي، وخت پیژندونکي، زغمونکي او ژمن روزي.

لوبې سربېره پر یوې غوره بوختیا او پورته یادو شوو ښېګڼو، د بدن د روغتیا او سلامتیا لپاره هم ډېرې ګټې لري. د هغو په ارزښت او اهمیت باید موږ پوه شو. پخوا به زیا تره چارې او کسبونه، لکه : ترکاڼي، اهنګري، یوې کول، لو کول او د کرنې نورې چارې د انسان د بدن او متو په زور او ځواک سرته رسیدلې.

تر ډېرو لیرې لیرې وا ټنونو به خلک پلي تلل، که څه هم دغه کارونه به د اړتیا له مخې تر سره کېدل، خو هغه په حقیقت کې یو ډول سپورت هم و.

اوس د عصري پرمختګونو له امله د ژوندپه ټولو چارو کې ډېرې اسانتیاوې رامنځته شوې دي. د کارونو لپاره لوی او واړه ماشینونه او د تګ را تګ لپاره ډول ډول وسیلې جوړې شوې دي، ځکه د انسان د بدني کار ډګر لږ او ډېر تنګ شوی دی. داچې د انسان د بدن غړي داسې ځانګړتیا لري چې که کار ترې وانه خیستل شي، سستیږي او که کار ترې واخیستل شي، ډېره ښه وده کوي او پیاوړي کیږي.

هغه بېلا بېلې سیمه ییزې، ملي او نړیوالې لوبې، لکه: والیبال، فوټبال، ټینیس، باسکټبال، کرکټ، هاکي، ځغاسته یا منډې وهل، لامبو وهل، وزن پورته کول، غېږه نیول (پهلواني) وزلوبه، جمناستیک او همدارنګه د ماشومانو ځینې سیمه ییزې لوبې، لکه: پټ پټونی، رسۍ لوبه، پنډوس، چندرۍ، د واورو جنګ او داسې نور چې په ځانګړې یا ډله ییزه بڼه ترسره کیږي، لوبې ورته وایي.

لوبې ډېرې جسمي او روحي روغتیایي ګټې لري . د لوبو کولو پر وخت د بدن غړي په حرکت راځي. بدن خوله کیږي او له هغو سره ډېر زهرجن مواد بهر ته ووځي. د لوبو په بهیر کې ساه ایستل ګړندۍ کیږي، بدن نوې او تازه هوا اخلي. روحي ستړیا له منځه ځي، زړه او بدن غښتلی کیږي. لوبې او ورزشونه د ځوانانو ترمنځ صمیمیت زیاتوي او آن تردې چې د ملتونو ترمنځ سیالۍ په لوبو کې د دوستۍ او سولې فضا رامنځته کوي.

د لوبو او ورزش یوه بله ډېره مهمه ګټه دا ده چې د انسان بدني استعدادونه او مهارتونه وده کوي، ذهني، اخلاقي او ټولنيزې ځانګړنې يې پالنه او روزنه مومي.
د ډله ييزو لوبو له امله د لوبغاړو په خپلو کې د همکارۍ او يو پر بل د باور او ملګرتيا روحيه پياوړې کېږي.
تاسې بايد د زده کړې د چارو ترڅنګ لوبو او ورزش ته هم مناسب وخت ورکړئ، په ځانګړې ډله ييزو لوبو او ورزشونو کې برخه واخلئ چې بدن مو روغ رمټ او د هر ډول جسمي او روحي کارونو سرته رسولو ته چمتو شي.

د متن لنډيز:
لوبې بوختيا او وخت تېرول نه دي، بلکې ډېرې نورې روغتيايي او ټولنيزې ګټې هم لري. اوس د فزيکي کار او فعاليت ډګر لږ او ډېر تنګ شوی او ډېر کارونه د ماشين په وسيله تر سره کېږي. د انسان بدن داسې ځانګړنه لري چې که کار ترې وانه خيستل شي، سستيږي. که کار ترې واخيستل شي، نو ډېره پياوړتيا مومي. ددې لپاره د بېلا بېلو لوبو تر سره کول ډېر ضروري دي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې لومړی متن په چوپتيا سر ولولي، بيا دې ځينې زده کوونکي متن په لوړ غږ د ټولګيوالو په وړاندې ولولي.
۲ـ زده کوونکي دې په دريو برابرو ډلو وويشل شي : يوه ډله دې د لويانو سيمه ييزې لوبې، دويمه ډله دې په ملي کچه منل شوې نړيوالې لوبې او درېيمه ډله دې د ماشومانو بېلا بېلې لوبې لست کړي او بيا دې د هرې ډلې استازی هغه د ټولګي تر مخې ووايي،

نور زده کوونکي دې هغه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

۳ـ لاندې پوښتنو ته دې مناسب ځوابونه ووايي.

- لوبې او ورزش څه شی دی؟
- لوبې او ورزش روغتیا ته څه ګټه لري؟
- لوبې او ورزش په ټولنیز لحاظ څه ګټې لري؟
- که زموږ د هېواد لوبغاړي په نړیواله کچه په سیالیو کې بریالیتوب تر لاسه کړي، تاسې ته څه احساس پیدا کېږي؟ څو تنه دې د ټولګي په مخ کې پرې خبرې وکړي.

٤ـ په متن کې فعلونه په نښه او هغه په مناسبو جملو کې وکاروئ.

۵ـ زده کوونکي دې د عکس له مخې د لوبو په اړه خبرې وکړي:

٦ـ د لاندې جملو خالي ځايونه په پنسل په مناسبو کلمو ډک کړئ :

- لوبې او ورزش ډېرې .... گټې لري.
- د واليبال لوبه د .... ترمنځ کېږي.
- وز لوبه زموږ د هېواد يوه .... ده.
- د لوبو او ورزش په ترسره کولو د انسان د بدن غړي .... کېږي.
- لوبې د لوبغاړو ترمنځ د .... او .... د رامنځته کيدو سبب گرځي.

کورنۍ دنده

هرزده کوونکی دې د خپلې خوښې يوې لوبې په اړه معلومات وليکي او هغه دې د پښتو ژبې په بل درسي ساعت کې ټولگيوالو ته ووايي.

> هغه څوک چې بدني تمرينونه کوي، هيڅ ډول درملو ته اړتيا نه لري، د هغه درمل او دوا په بدني حرکتونو کې ده.
>
> (ابو علي سينا بلخي)

ویکتور هوګو

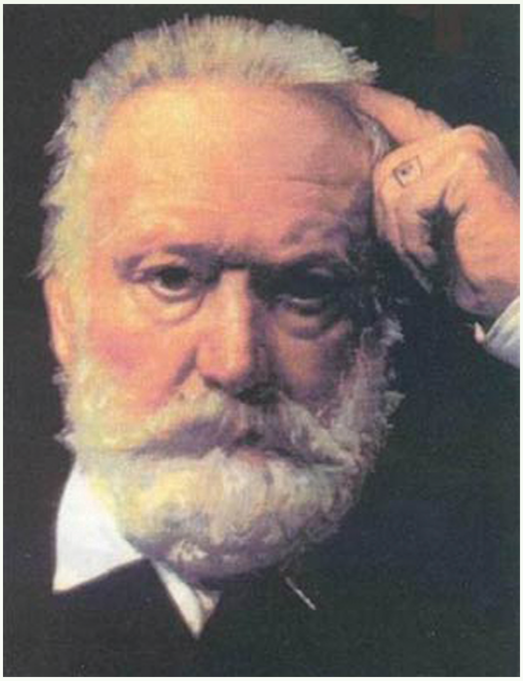

■ تاسو په نړیوالو ادبي شخصیتونو کې د چا نومونه پیژنئ؟

■ موږ ته د نړۍ د ادبي نامتو څېرو پېژندل څه ګټه لري؟

د نړۍ د ادبیا تو په تاریخ کې ډېرې سترې ادبي څېرې شته چې د خپلو ارزښتناکو ادبي اثارو له امله یې نړیوال نوم او شهرت تر لاسه کړی دی. له دغو ادبي څېرو څخه د فرانسې نامتو لیکوال، ویکتور هوګو هم و چې د لوړو ادبي ارزښتمنو اثارو د لیکلو له امله یې زیات نړیوال شهرت په برخه شوی دی. دلته یې په دې لوست کې درپېژنو.

پیاوړی لیکوال او شاعر ویکتور هوګو په ۱۸۰۲ م. کال د فرانسې په بیزانسون ښار کې زیږېدلی دی. پلار یې د پوځ لوړ پوړی دولتي چارواکی او جنرال و.

د هوګو کوړنی د ده تر زیږ ېدلو څه موده وروسته د بیزان سون له ښار څخه د پاریس ښار ته ولېږدول شوه. هوګو د ځوانی پر مهال په شعر ویلو پیل وکړ. له ادبیاتو او مطبوعا تو سره د زیاتې مینې له کبله یې یوه مجله هم خپره کړه چې تر ۱۸۲۱ م. پورې یې خپرونو دوام وکړ.

د شعرونو لومړنی ټولګه یې تر خپرېدو وروسته د لوستونکو له ډېر تاوده هر کلي سره مخامخ شوه او ستره ادبي جایزه یې هم تر لاسه کړه. په ۱۸۴۳ م. کال د هوګو په ژوند کې هغه مهال بدلون رامنځته شو چې ځوانه لور یې مړه شوه. تر دې وروسته هوګو له ادبیا تو څخه سیاست ته مخه وکړه.

کله چې ناپلیون واکمن شو، ویکتور هوګو له هغه سره مخالفت پیل کړ. په پایله کې هغه اړ شو چې فرانسه پرېږدي. هغه لومړی بلژیک او بیا انګلستان ته لاړ.

ویکتور هوګو د انګلستان د جرسي په جزیره کې د استوګنې پر مهال د ((مجازات)) په نامه اثر ولیکه او په همدغه کال یې د خپلو شعرونو ټولګه د ((ننداز چیان)) تر سرلیک لاندې هم خپره کړه. نوموړی تر ۱۸۷۰ م. کال پورې هلته پاتې شو او خپل نور مشهور اثار د ((پېړیو حکایتونه)) او ((بینوایان)) یې ولیکل.

په ۱۸۷۰ م. کال هغه مهال چې په فرانسه کې جمهوري حکومت رامنځته شو، هوګو بیرته پاریس ته ستون شو. د فرانسې خلک تر ننه هغه ته د یو ستر ملي او ولسي لیکوال په سترګه ګوري. مشهورو اثارو یې نوم د نړۍ د ادبیاتو په تاریخ کې د تل لپاره خوندي کړی دی. د هوګو اثار د نړۍ په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي.

ویکتور هوګو په ۱۸۸۵ م. کال د ۸۳ کالو په عمر له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې دي.

د متن لنډیز:

ویکتور هوګو د فرانسې نامتو لیکوال و چې د خپل ادبي شهکار ((بینوایان)) په لیکلو یې ستر نړیوال نوم او شهرت تر لاسه کړی دی. په نړیوالو ادبیا توکې به ډېر لږ لیکوال په خپل وخت کې د ویکتور هوګو په څېر هر اړخیز نړیوال شهرت ته رسیدلي وي. د هوګو اثار په نړیوالو ژبو ژباړل شوي دي.

فعالیتونه

۱ــ څو زده کوونکي دې دنورو ټولګیوالو په استازیتوب متن په لوړ غږ ولولي.

- څینې زده کوونکي دې د متن یو یو پاراګراف ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې هغه لغتونه چې ښوونکي پر تخته لیکلي او معناکړي دي، پخپلو کتابچوکې ولیکي.

- څو زده کوونکي دې په تخته لیکل شوي لغتونه په مناسبو جملوکې وکاروي.

۳ــ زده کوونکي دې د خپل هېواد د څو مشهورو ادبي شخصیتونو نومونه ولیکي، څینې دې هغه د ټولګیوالو تر مخې ووایي.

٤ــ لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړئ:

- ویکتور هوګو څنګه نړیوال ادبي شهرت ترلاسه کړ؟
- ویکتور هوګو ولې او څه ډول له ستونزو سره مخامخ شو؟
- کومې پیښې د ویکتور هوګو په ژوندکې بدلون راوست؟

٥ــ د لاندې جمع نومونو مفرده بڼه په خپلو کتابچوکې ولیکئ، په مناسبو جملوکې یې وکاروئ:

نومونه　　　زده کوونکي　　　شخصیتونه　　　شاعران　　　ادبپوهان

- د لاندې جملو سمه معنوي اواملایي بڼه د هغو تر څنګ په پنسل سره ولیکئ:

هوګو د انګلستان اوسیدونکی و. (   )

هوګو یو مشهور سوداګر و. (   )

هوګو زوی و د یو جنرال. (   )

٦ـ هرزده کوونکی دې د خپل ځنګ ټولګیوال ته له متن څخه یوه برخه د املاء په توګه ووایي او بیا دې هغه د کتاب له مخې سمه کړي.

٧ـ په لاندې کلموکې نومونه، صفتونه او فعلونه جلا کړئ:

ښکلی	هوګو	لاړ	پیاوړی	محمود
خوړل	نومیالی	ابن سینا	لیکل	ژړل

کورنی دنده

داسې یو متن په کورکې ولیکئ چې د پښتو پنځه واړه ((ی ګانې)) پکې مراعات شوي وي، په بل پښتو درسي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته د تختې پرمخ ولیکئ او راغلې ((ی ګانې)) پکې په نښه کړئ.

آزادي

د اسمانونو، د چمنونو او د سیندونو بې ازاره لارویانو ته زیان مه رسوئ او ازادۍ ته یې په احترام وګورئ. د دغو ښوزلو او بې ګناهو ازادي مه ایساروئ چې د تقدیر او سرنوشت قاضي او حاکم ستاسو ازادي سلب نه کړي.

(ویکتور هوګو)

د بشر حقونه

■ تاسې بشري حقونه پېژنئ؟

■ د نورو حق ته باید څرنګه درناوی ولرو؟

انسانان په ټولنه کې یو لړ حقونه لري چې دا د دوی ځانګړي حقونه دي. دغه راز په ټولنه کې د نورو حقونو په وړاندې مکلفیتونه هم لري چې هغو ته باید درناوی وکړي.

په دې لوست کې په ټولنه کې د بشري حقونو په هکله خبرې کوو او لولو چې انسانان په ټولنه کې د کومو حقونو لرونکي دي؟

الله ﷻ چې په دې نړۍ کې انسان پیداکړی، له هماغه پیله یې پرې د زیات شمېر بشري حقونو لورینه هم کړې ده. بشر ته د خدایﷻ د ورکړو حقونو شمېره ډېره زیا ته ده، لکه د ژوند کولو حق، د ملکیت لرلو حق، د زده کړې حق، د روغتیا حق، د تابعیت حق، د فکر او بیان د څرگندولو حق، د انساني کرامت او شخصیت د خوندیتوب حق او نور. د ټولنیز ژوند په بهیر کې وخت په وخت د زورواکو له خوا د کمزورو حقونه په زورزیاتي تر پښولاندې او له هغو څخه بې برخې کېږي. که وگورو، له خپلو حقونو څخه دفاع او د ترلاسه کولو لپاره یې هلې ځلې ډېر اوږد تاریخ لري چې ډېرې بېلگې یې په بشري تاریخ کې خوندي دي.

د اسلام د سپیڅلي دین په راتگ سره د بشر حقونو ته پوره درناوی وشو او په بېلابېلو بڼو موجود ټول توپیرونه یې له منځه یوړل. په الهي احکامو او نبوي ارشاداتو کې د دغو بشري حقونو د تثبیت په هکله ډېرې زیا تې لارښوونې شته. د بېلگې په توگه کله چې حضرت ابوذر غفاريرضي الله عنه حضرت بلالرضي الله عنه ته وویل: ای حبشي غلامه! حضرت محمدﷺ ورته وفرمایل : تور حبشي او سید قریشي دواړه برابر او د خدایﷻ بنده گان دي.

نو ویلای شو چې ټول انسانان برابر حقونه لري او په ځانگړې او ټولنیز ژوند کې باید له هغو څخه برخمن شي.

د بشري تاریخ په اوږدو کې، که څه هم د نړۍ په گوټ گوټ کې وگړو د خپلو بشري حقونو د ترلاسه کولو لپاره ځانگړې او ډله ییزې هلې ځلې کړې او غږونه یې پورته کړې دي، خو په نړیواله کچه داسې کومه اداره نه وه چې له هغوی څخه چې حقونه یې سلب شوي، ملا تړ وکړي. د دویمې نړیوالې جگړې په بهیر کې چې زیات شمېر انسانان ووژل شول او په نړیواله کچه په بشري حقونو سخت تیری وشو، د جگړې له پای ته رسېدو وروسته د دې اړتیا پیښه شوه چې په نړیواله کچه داسې یوه لایحه او قانون رامنځته کړي چې د بشر له حقونو څخه دفاع وکړي. په دې لړ کې په ۱۹٤۷ م. کال د ملگرو ملتونو د عمومي ټولنې له خوا د بشر د حقونو نړیواله اعلامیه تصویب شوه. دا اعلامیه یوه سریزه او (۳۰) مادې لري. وروسته بیا په بېلا بېلو وختونو کې د بشري حقونو په اړوند بېلا بېل کنوانسیونونه تصویب

شوي دي چې هر يو په خپل ځای ځانگړې ارزښت او اهميت لري.

د بشر د حقونو د نړيوالې اعلامیې له مخې انسان تر هر څه لومړی د ژوند کولو، آزادۍ او د شخصي امنيت لرلو حق لري . همدارنگه هيڅوک بايد شکنجه يا ونه ربړول شي او نه دې هغه له زور زياتي، ناوړه سلوک او سپکاوي سره مخامخ کړای شي.

هر څوک حق لري چې حقوقي شخصيت يې په رسميت وپېژندل شي. ټول د قانون له مخې برابر حق لري. هيڅوک دې په خپل سر بندي، يا له خپل ټاټوبي تبعيد نه کړای شي. د چا په شرافت او آبرو دې تيری نه کېږي. هر څوک حق لري چې ازاد فکر وکړي، خپل فکر او نظر په ازادانه ډول څرگند کړي.

د بيان آزادي چې د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې په نولسمه ماده کې راغلې، د بشر له ډېرو مهمو او بنسټيزو حقونو څخه گڼل شوې ده. په دې برخه کې يادونه شوې ده چې هر څوک د بيان د آزادۍ حق لري او د خپل نظر په څرگندولو کې بايد ويره او ډار ونه لري.

د بشر د حقوقو د نړيوالې اعلاميې دغه ماده خلکو ته دا حق ورکوي چې له هرې وسيلې څخه چې کېدای شي اطلاعات او معلومات ترلاسه کړي او يا يې نورو ته ورسوي، خو د يادونې وړ ده چې د بيان آزادي هم خپلې پولې او حدونه لري تر هغه چې په کې بشري کرامت ته سپکاوی نه وي رامنځته شوی او د هغه په وسيله د چا بشري حقوق تر پښو لاندې نه شي، د چا له ديني او مذهبي عقيدو، قومي، نژادي او توکميز حيثيت او له خپلو ملي هېوادنيو گټو سره په ټکر کې نه وي. د بيان آزادي جايز ده.

ـ زده کړه يا ښوونه او روزنه چې هم د انسان له ډېرو مهمو او لومړنيو حقونو څخه ده، د بشر د نړيوالې اعلامې په شپږويشتمه ماده کې د هغې په اړه داسې راغلې دي:

ـ هر څوک حق لري چې زده کړه وکړي. زده کړه به لږ تر لږه په لومړنيو دورو کې وړيا وي. لومړنۍ زده کړه به اجباري وي، فني او حرفوي زده کړې به د ټولو په واک کې وي.

ـ د زده کړو موخه به د انساني شخصيت وده، د بشر حقونو ته درناوی او بنسټيزه آزادي وي.

ـ مور او پلار به د خپل ماشوم په اړه د زده کړې د ډول په ټاکنه کې لومړیتوب ولري.
ـ دولت مکلف دی چې د وګړو لپاره بې له کوم توپیره د زده کړې لارې چارې برابرې کړي، چې په دې توګه د خلکو د ذهني روزنې شرایط برابر شي.

د بشر د حقونو په نړیواله اعلامیه کې د داسې نورو ډېرو حقونو یادونه هم شوې ده چې هغه ټول د انسان طبیعي او ټولنیز حقونه ګڼل کېږي.

په نړیواله کچه ټول هغه هېوادونه چې د بشر د حقونو اعلامیه یې لاسلیک کړې ده، په ملي کچه دغه دولتونه مکلف ګڼل کېږي چې د هغو رعایت وکړي. د ملګرو ملتونو د بشري حقونو اداره او د بشر د حقونو بېلا بېلې نړیوالې ټولنې په نړۍ کې د بشري حقونو حالت ته پاملرنه کوي او هغه څاري.

اوس چې زموږ په هېواد کې د سولې، سوکالۍ، ټولنیزو او اقتصادي پرمختګونو لپاره لارې چارې برابرې شوې دي، دولت د بشر ي حقونو د نړیوالې اعلامیې د لاسلیک کوونکي او ژمن غړي په توګه د بشر حقونو ته پاملرنه کوي. په هېواد کې د بشر د حقونو خپلواک کمیسیون رامنځته شوی چې د بشر له حقونو څخه دسر غړونې او نورو اړوندو مسایلو د څارنې چارې سمبالوي.

د متن لنډیز:
هر انسان که ښځه وي او که نر، په ټولنه کې د ژوند کولو، د فکر او بیان د آزادۍ حق، دانساني کرامت او شخصیت د خوندیتوب حق لري. په اسلام کې هم د بشر د حقونو پوره درناوی شوی دی او په نړیواله کچه هم د بشر د حقونو د ورکولو او درناوي په هکله ځانګړي قوانین رامنځته شوي او هېوادونه یې په رعایت کولو اړ او مکلف ګڼل کېږي. اوس داسې ادارې او سازمانونه شته چې په ټوله نړۍ کې د بشر د حقونو حالت له نږدې څخه څاري .

فعالیتونه

۱ـ څو زده کوونکي دې په اسلام کې د بشر حقونه د متن له مخې ووايي او څو تنه دې د بشر د حقونو په نړيوالې اعلاميې کې راغلي حقونه د متن له مخې ووايي.

ـ څو زده کوونکي دې په خپله خوښه د متن بېلا بېل پراګرافونه ولولي.

۲ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي : يوه ډله دې په متن کې ((مفردې کلمې)) وليکي او بله دې ((مرکبې کلمې)) او بيا دې د هرې ډلې استازي هغه د ټولګي په مخ کې ووايي.

۳ـ لاندې پوښتنو ته ځواب ووايئ:

- د اسلام دين انسان ته کوم حقونه ورکړي دي؟
- د بشر د حقونو په نړيوالې اعلاميې کې د کومو بشري حقونو يادونه شوې ده؟
- دولتونه د بشري حقونو په هکله په څه مکلف شوي دي؟
- تاسو له دې لوست څخه څه مفهوم ترلاسه کړ؟
- د بشر د حقونو د ورکړې په برخه کې ستاسو نظر څه دی؟
- که په ټولنه کې بشري حقونه ورنه کړل شي، ستاسو په نظر به څه زيانونه رامنځته شي؟

٤ـ په لاندې جدول کې تش ځايونه په مناسبو جملو په پنسل ډک کړئ:

ماضي (تېره زمانه)	حال (اوس مهال)	مستقبل (راتلونکې زمانه)
ما ليک وليکه.		
		احمد به راشي.
	زه لوست وايم.	
		څوک به درس ووايي.

۵_ لاندې جملې ولولئ او د سمې جملې په مخامخ چوکاټ کې په پنسل نښه وکړئ :

- بشر ته په ټولنه کې حقونه ورکړل شوي دي.
- بشر ته ځينې حقونه ورکړل شوي دي.
- د بشر د حقونو فکر له دويمې نړيوالې جګړې وروسته رامنځته شوی دی.
- له لومړۍ نړيوالې جګړې وروسته رامنځته شو.

کورنی دنده

ستاسو په شاوخوا کې د بشر د حقونو حالت څنګه دی؟ په دې اړه له خپل مور او پلار او نورو مشرانو څخه هم وپوښتئ، که مو په زړه پورې څه پيدا کړل، له ځانه سره يې يادداشت کړئ، د بلې ورځې پښتو درسي ساعت کې پرې خبرې وکړئ.

بلخي ابن سينا

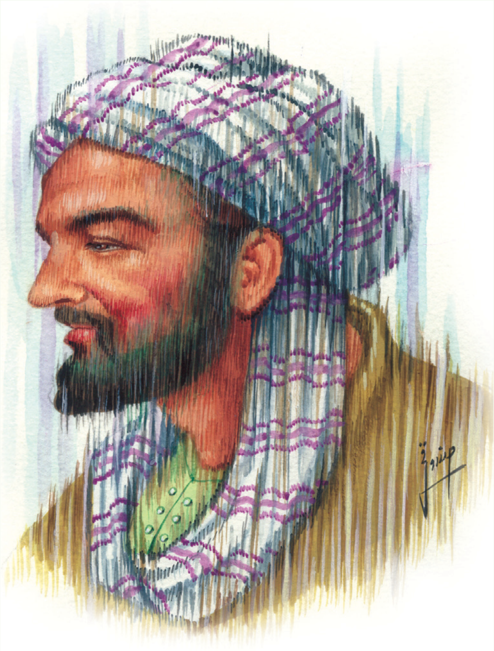

زموږ د هېواد د لرغونو نوميالیو پوهانو په ډله کې چې په ملي او نړيواله کچه له لوړ نوم او شهرت څخه برخمن دي، د چا له نامه سره اشنا ياست؟ کومې داسې نامتو څېرې پېژنئ؟

موږ دخپل هېواد په تاريخ کې ډېر نوميالي علمي او فرهنگي شخصيتونه لرو چې وياړلي علمي او فرهنگي کارنامې لري . هغوی نه يوازې زموږ د هېوادوالو، بلکې په نړيواله کچه د ټول بشريت لپاره د وياړ سبب دي . له دغو نوميالیو علمي او فرهنگي شخصيتونو څخه يو هم ابن سينا بلخي دی چې په دې لوست کې يې درپېژنو.

ابن سینا بلخي زموږ د هېواد او په نړیواله کچه له سترو عالمانو، پوهانو او طبیبانو څخه ګڼل کېږي . اصلي نوم یې حسین دی، په شیخ الرئیس او ابن سینا مشهور دی . په یو روایت په ۳۶۳ هـ . ق . او د یو بل روایت له مخې په ۳۷۰ هـ . ق. کال د بخارا په ((افشنه)) نومي کلي کې زیږېدلی و.

پلار یې عبدالله، د بلخ له نومیالیو څخه و او په سکندریه نومي سیمه کې یې استوګنه لرله.

د منصور بن عبدالمالك ساماني د واکمنۍ په وخت کې بخارا ته چې د سامانیانو پایتخت و، لاړ. څرنګه چې عبدالله ډېر با تد بیره شخصیت و، دربار ته یې لاره پیدا کړه او ډېر ژر د دربار په مخورو کې وګڼل شو، هلته یې د افشنه په کلي کې ((ستاره)) نومې ښځه په نکاح کړه، خدایﷻ زوی ورکړ، نوم یې پرې ((حسین)) کېښود چې وروسته یې د ابن سینا په نوم نړیوال شهرت پیدا کړ. اوس نه یوازې زموږ هېواد پرې ویاړي، بلکې ټوله نړۍ او انسانیت پر هغه ویاړ او فخر کوي.

ابن سینا دومره لوړ استعداد او پیاوړی ذهن درلود چې په لس کلنۍ کې یې قرآن عظیم الشان او نور مروجه دیني علوم، د دین اصول، د ادب د علم اصول، صرف، نحو، لغت، معاني، بیان او نور زده کړل او بیا یې له محمود مساح څخه چې په هغه وخت کې د ریاضي او نورو طبیعي علومو لوی عالم و، ریاضي او نور علوم هم زده کړل.

نوموړي وروسته د طبابت په زده کړه بوخت شو. شپاړس کلن و چې د خپلې سیمې په نومیالیو دیني عالمانو او طبیبانو کې وشمېرل شو، د نوم او شهرت اوازې یې هر لورته خپرې شوې. وایي چې یو ځل نوح بن منصور ساماني پاچا ډېر ناروغه شو، نو ابن سینا د هغه دارو درمل وکړل . هغه ژر جوړ شو، کله چې منصور د ابن سینا دا بې سارې پوهه او استعداد ولید، سمدستي یې هغه ته اجازه ورکړه چې د پاچا له ځانګړي شاهي کتابتون څخه ګټه واخلي .

ابن سینا چې د ډېر تیز ذهن او قوي حافظې خاوند و، په ډېره لږه موده کې یې د هغه

کتابتون ډېر مهم کتابونه ولوستل او د هغو زیا تې برخې یې خپلې حافظې ته وسپارلې.

په ۲۱ کلنۍ کې یې د کتابونو په تالیف پیل وکړ او د ژوند ډېره برخه یې په لیکلو او لوستلو تېره کړه. هغه هېڅکله په لیکلو او لوستلو نه ستړی کېده. که د ورځې به یې حکومتي او دفتري کارونه کول، نو د شپې به یې تر ډېره وخته مطالعه کوله او یا به یې کتابونه لیکل. هغه په لیکلو کې دومره چټک و چې د خپل مشهور اثر (شفاء) اتلس ټوکه یې په شلو میاشتو کې لیکلي دي.

ابن سینا د پلار تر مړینې وروسته هم په بخارا کې و او د نوح بن منصور ساماني په دربار کې یې ښه درناوی کیده. خو کله چې د سامانیانو واکمني ګډه وډه شوه او د غزنویانو تر سلطې لاندې راغلل، نو ابن سینا ګرګانج ته لاړ.

کله چې سلطان محمود غزنوي ټوله بخارا ونیوله، څرنګه چې هغه د ابن سینا له علمي مقام، نوم او شهرت څخه خبر و، غوښتل یې چې له ځان سره یې غزني ته راولي، په هغه پسې یې خپل استازی ورولېږه، خو را نغی او له هغه ځایه نشاپور ته او بیا جرجان ته ولاړ. هلته د قابوس واکمني وه چې ډېر علم پالونکی واکمن و. د ابن سینا یې ډېر درناوی وکړ. ابن سینا هلته په طبابت لاس پورې کړ او ډېر ژر د لوړ نوم او شهرت خاوند شو. کله چې هلته اړ و دوړ پیښې شو، ابن سینا (ری) او بیا همدان ته لاړ. هلته شمس الدوله امیر و. کله چې ابن سینا د هغه د ناروغۍ درملنه وکړه، د وزارت چارې یې وروسپارلې. ابن سینا په همدغه وخت کې د خپل شاګرد ابو عبیدالله په غوښتنه د (الشفاء) او (القانون) مشهور کتابونه ولیکل چې نړیوال شهرت لري او په ډېرو ژبو ژباړل شوي دي. ابن سینا د خپل وخت ډېر لوی دیني عالم و. د دیني علومو په بېلا بېلو برخو، لکه تفسیر، حدیث، فقه، صرف، نحو او نورو په هکله یې زیات شمېر اثار لیکلي دي.

نوموړی یو لوی فیلسوف و. د منطق، فلسفې، روحیاتو او اخلاقو په هکله هم ډېر تالیفات لري. لوی طبیب او حکیم و. د طبابت په هکله یې داسې کتابونه لیکلي دي چې اوس هم د اروپا او نورې نړۍ په پوهنتونونو او طبي تعلیمي مرکزونو کې لوستل کېږي.

ابن سینا په دري، عربي، او ترکي ژبو ښه پوهېده او لیکنې یې پرې کولی شوې او شعرونه یې هم پرې ویلی شول. لنډه دا چې ابن سینا د ژوند او پوهې په هره برخه کې خپل فکر او قلم ازمویلی دی او ډېر ارزښتناک اثار یې رامنځته کړي دي، ((د افغانستان نومیالي)) د کتاب مؤلف د ابن سینا د کتابونو یو اوږد لست راخیستی چې د هغه له مخې یې د ټولو تالیف کړو او ژباړلو کتابونو شمېره ٤٥٤ ته رسیدلې ده.

دغه نومیالی عالم لومړی د قولنج او بیا د میرگیو (صرع) په ناروغی اخته او د ٤٢٨ هـ . ق . کال د روژې په لومړۍ نیټه د جمعې په ورځ په همدان کې وفات او هلته خاورو ته وسپارل شو.

د متن لنډیز:

ابن سینا زموږ د هېواد د نومیالیو علمي فرهنگي شخصیتونو له ډلې څخه دی چې نه یوازې د هېواد او سیمې، بلکې په نړیواله کچه له ستر نوم او شهرت څخه برخمن دی . نوموړی نه یوازې ستر عالم او فیلسوف و، بلکې د خپل وخت له پیاوړو حکیمانو او طبیبانو څخه هم گڼل شوی دی او داسې علمي آثار یې لیکلي چې اوس د اروپا په پوهنتونونو کې لوستل کېږي او په عامه کچه ترې گټه اخیستل کېږي.

فعالیتونه

١ــ هر زده کوونکی دې په خپل وار له متن څخه د خپلې خوښې یوپراگراف ولولي او نور زده کوونکي دې ورته په ځیرتیا سره غوږ ونیسي.

٢ــ هر زده کوونکی دې د خپل څنگ ملگري ته د متن یوه برخه د املاء په توگه ووایي.

وروسته دې بیا دواړه خپل لیکلي متنونه د کتاب له مخې اصلاح کړي.

۳ـ دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ :

◆ ابن سینا د عمر په کوم پړاو کې د دیني علومو زده کړه پای ته ورسوله؟

◆ ابن سینا ته چا اجازه ورکړه چې له شاهي کتابتون څخه ګټه واخلي؟

◆ د ابن سینا مشهور کتاب څه نومیږي او د څه په هکله دی؟

◆ د ابن سینا کتابونه چیرې او په کومو طبي ښوونیزو او روزنیزو مرکزونو کې لوستل کیږي؟

٤ـ په متن کې راغلي خاص نومونه او صفتونه په نښه او په خپلو کتابچو کې یې ولیکئ.

◆دالاندې فعلونه د زماني له مخې معلوم او په خالي ځایونو کې یې په پنسل ولیکئ :

◆ زه کار کوم ( )

◆ ته به درس ولولې ( )

◆ تا لیک لیکلی دی؟ ( )

۵ـ له دې لاندې کلمو څخه په خپلو کتابچو کې جملې جوړې کړئ :

زه	ابن سینا	ښوونکی	لوبې	درس	پلرنی
درناوی	ګټه	ورځ	ټاټوبی	کوم	ته
وایم	اصلي	ډېر	روغتیا	هره	دی
بلخ	د خپل	لري			

٦ـ زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي : یوه ډله دې په دې متن کې څو مشکل لغتونه را واخلي، یو تن دې د نورو په استازیتوب هغه پرتخته ولیکي. د بلې ډلې څو زده کوونکي دې هغه معنا کړي. د دریمې ډلې څو تنه دې هغه په خپل وار سره په مناسبو جملو کې استعمال کړي.

کورنۍ دنده

د افغانستان د مشهورو او علمي څېړو په اړه له خپلو مشرانو وپوښتئ او يا که خپله معلومات لرئ په څو کرښو کې يې وليکئ. په راتلونکي پښتو درسي ساعت کې يې ټولګيوالو ته ولولئ.

شپاړسم لوست

د کابل بالاحصار

■ تاسې کله پخپلو سیمو یا نورو سیمو او ولایتونو کې لرغونې کلاګانې لیدلې دي؟

هغه لوړې کلاګانې چې په لرغونو زمانو کې د پوځي او سیاسي موخو لپاره پر غونډیو او لوړو ځایونو جوړې شوې دي، بالاحصارونه یې بولي. زموږ د هېواد په ځینو ولایتونو کې هم دغه ډول کلاګانې شته چې زیاتره اوس د کنډوالو په توګه پاتې دي، یوه هم د هېواد په پلازمېنه (کابل) کې ده چې د کابل بالاحصار یې بولي. په دې لوست کې یې درپېژنو.

زموږ د هېواد په ځينو ولايتونو کې د پوځي او دفاعي موخو لپاره په لوړو ځايونو کې کلا ګانې او بالاحصارونه جوړ شوي دي چې هر يو يې په خپل ځای د تاريخي لرغونتوب له کبله ارزښت لري. هغه کلاګانې چې پر لوړو ځايونو او غونډيو جوړې شوې، د بالاحصارونو په نامه يادېږي. د کندوز، غزني، زابل، پکتيا او کابل بالاحصارونه يې ډېرې ښې بېلګې دي.

د کابل د اوسني ښار په سهيل ختيځه برخه کې يوه جنګي کلا ده چې د يوې غونډۍ پر لوړه هواره سطحه له ډېرينو پلنو ديوالونو څخه جوړه شوې او د کابل د بالاحصار په نامه يادېږي.

دا کلا چې له سويل لويديځې خوانه د شېر دروازې د غره د سر په ديوال پورې نښتې، تر اوسه يې ډېرين برجونه پر ځای ولاړ او د ليدونکو د پاملرنې وړ دي. د بالاحصار په شمالي لمنه کې يو لرغونی کوچنی ښار ودان و. له دې څخه څرګنديږي چې د بالاحصار ارګ د سلطنتي حاکمانو او چارواکو د ناستې، د نغدي پانګو (خزانو) او ارزښتمنو شيزونو د اېښودلو او ساتلو ځای و.

داسې ښکاري چې يو وخت به همدلته د هېواد او سيمې د واکمنانو برخليک ټاکل کېده، د پاچاهانو پر سر تاجونه ايښودل کېدل او له دغه ځايه د ملي پت او د هېواد د ساتنې، د واکمنۍ د پراختيا او اداره کولو لپاره کارونه سمبالېدل. د کابل لرغوني ښار له بالاحصار پرته د پاچهي بل مقر نه درلود.

دې غونډۍ ته په کتنه ويلای شو چې بالاحصار د لوګر د درې په خوله کې پروت دی. د

شېر دروازې جوړښت او موقعیت د بالاحصار دفاعي ارزښت نور هم زیات کړی دی چې تر اوسه پورې د کابل بالاحصار، د کابل ښار پر ګرد چاپېره د یوې حاکمې نقطې حیثیت لري.دغه ودانۍ چې زموږ د لرغوني تاریخ یوه روښانه نښه ګڼل کېږي، د جوړولو د وخت او نېټې په هکله یې د تاریخ پوهانو بېلا بېلې نظر یې موجودې دي.

د تاریخي څېړنو له مخې د دغې تاریخي کلا لرغونتوب د اسلام له راتګ څخه د مخه زمانې د یفتلیانو دورې ته رسیږي. دغې تاریخي کلا د وخت په اوږدو کې ډېر زیانونه هم لېدلي دي. د احمد شاه بابا او تیمور شاه د واکمنیو پر مهال بیا رغول شوې ده.

له انګلیسي چاړواکي کیوناری سره د افغانانو جګړې او دهغه د وژل کېدو د غچ په موخه د کابل بالا حصار یو ځل د اور په لمبو کې سوځېدلی دی. د نادر خان د واکمنی پر مهال بیا ورغول شو او حربي لېسه په کې جوړه شوه.وروسته بیا دا ځای په ۱۳٤٥ هـ .ش. کال کې د حربي پوهنتون لپاره ځانګړی شو.

زموږ د هېواد تاریخي ځایونه او جنګي کلاګانې د دې ښکارندویي کوي چې زموږ نیکونو او پلرونو د خپل هېواد دساتنې لپاره د خپل توان په اندازه زیار ایستلی او زموږ ګران هېواد یې د خپلې وینې په بیه د پردیو له ولکې څخه په میړانه ساتلی او موږ ته یې په خپلواکه توګه په میراث پرېښی دی، پر موږ هم لازمه ده چې د خپلو پلرونو او نیکونو په څېر د خپل هېواد د ساتنې او ودانۍ لپاره هلې ځلې وکړو.

سربېره پر دې د یو ارزښتناک فرهنګي میراث په توګه باید د دغې لرغوني ودانۍ بیا رغونې او ساتنې ته ځانګړې پاملرنه وشي.

د متن لنډيز:

د کابل بالا حصار د يو لرغوني فرهنګي ميراث په توګه له ستر ارزښت او اهميت څخه برخمن دی. دغه تاريخي کلا چې اوس د يوې کنډوالې په بڼه پاتې ده، د تاريخ په اوږدو کې يې ډيرې لوړې ژورې ليدلې او په هره پېرۍ او پوړۍ کې د واکمنانو د ناستې ځای او پلازمېنه وه. دغه ودانۍ اوس بيا رغونې او د ساتنې لپاره ځانګړې پاملرنې ته اړتيا لري. د کابل بالاحصار د افغانستان د تاريخ يوه نه هېرېدونکې او د ارزښت وړ برخه ده.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې په خپل خپل وار د لوست يو يو پاراګراف په لوړ آواز ولولي.

۲ـ په خپلو کتابچو کې پنځه داسې جملې وليکئ چې له متن سره نژدې تړاو ولري.

◆ له متن څخه پنځه داسې کلمې راخوښې کړئ چې د ((پ)) په توري پيل شوې وي په خپلو کتابچو کې يې وليکئ او په مناسبو جملو کې يې وکاروئ.

۳ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ويشل کړای شي: د يوې ډلې يو تن دې د نورو په استازيتوب د متن يو پراګراف ولولي. ښوونکی دې د هغه په اړه ځينې پوښتنې پر توره تخته وليکي او د هغې بلې ډلې له ځينو زده کوونکو څخه دې ځواب وغواړي. بيا دا بله ډله هم په هماغه ډول له متن څخه بل پراګراف لولي، ښوونکی يې پوښتنې پر تخته ليکي او د بلې ډلې له څو زده کوونکو څخه يې ځوابونه غواړي. دا لړۍ د وخت په پام کې نيولو سره دوام مومي.

٤ـ دې لاندې جملې ته دې هر زده کوونکی د خپل ذوق له مخې په مناسبه توګه پراختيا ورکړي او په پنسل دې خو پرله پسې معنا لرونکې جملې وليکي:

موږ ښوونځي ته د زده کړې لپاره راځو او غواړو چې ....

....

....

....

۵_ دغو لاندې پوښتنو ته ځواب ووایئ:

- بالاحصارونه د کومو موخو او هدفونو لپاره جوړ شوي دي؟
- بالا حصارونه اوس موږ ته څه ارزښت او اهمیت لري؟
- که د بالاحصارونو بیا رغونه او ساتنه ونشي، څه به پیښ شي؟
- که چېرې د هېواد په یو بل ولایت کې کوم بالاحصار پېژنئ د هغه په هکله د ټولګیوالو په مخکې څه ووایئ.

۶_ دوې داسې جملې ولیکئ چې دوه صفتونه پکې راغلي وي.

_ درې داسې جملې ولیکئ چې د درې واړو زمانو (اوس مهال _ تیر مهال _ راتلونکی مهال) فعلونه پکې راغلي وي.

۷_ ځینې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د بالاحصار د ارزښت او اهمیت په اړه خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

که په سیمه کې مو کومه پخوانۍ کلا یا ودانۍ وي، په اړه یې معلومات ولیکئ د پښتو په بل درسي ساعت کې یې د ټولګي تر مخې ولولئ.

د سبا فکر

هر څوک د خپلې راتلونکې په فکر کې وي. زيارګالي، کړاوونه زغمي، هڅه کوي او په دې هيله وي چې سبا يې تر نن ښه شي. خواران په دې هيله وي چې بډايان شي. زده کوونکي په دې هيله وي چې زده کړه يې سرته ورسيږي. د هېواد او ټولنې خدمت ته اماده شي. مسافر په دې تکل کې وي چې خپل کور، کلي او ټاټوبي ته ورسيږي. رنځوران په دې ارمان وي چې له رنځ او ربړې څخه خلاص شي.

همدغه د سبا د ښه والي هيلې او هڅې دي چې د نړۍ په هر څه کې پرله پسې بدلون، پرمختګ او سمون راولي. له چا سره چې د خپلې سبا ورځې فکر نه وي، خپلې ښې اينديې ته اميدوار نه وي او د خپلو ښو هيلو د پوره کېدو له پاره زيار و نه باسي، هغه په ژوند کې نېکمرغه کېدلی نه شي. انسان د اميد او عمل په رڼا کې پرمختګ کوي.

موږ چې نن په ښوونځي کې سبق وايو، بايد خپلې سبا ته اميدواره واوسو. دا په دې کېږي چې غير حاضري ونه کړو، خپل درسونه ښه ياد کړو، کورنۍ دندې ترسره کړو. د خپلو ښوونکو په لارښوونو عمل وکړو او له همدغې شيبې څخه د کار او زيار لپاره تکل وکړو او ورته ملا وتړو.

اوولسم لوست

ادیبه او باتدبیره مېرمن

بي بي زينب

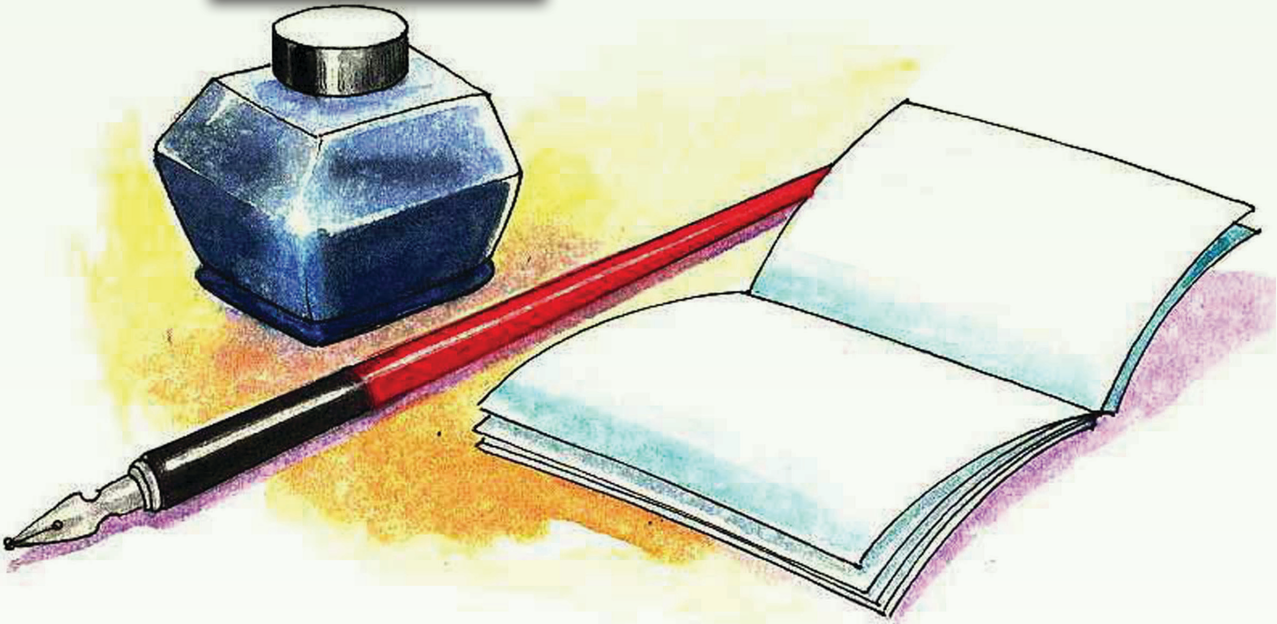

■ تاسې د هېواد په پخوانيو نوميالیو مېرمنو کې د چا له نامه سره اشنايي لرئ؟
زموږ لرغوني هېواد د تاريخ په اوږدو کې له ښځو او نارينه وو څخه ډېر نوميالي علمي، فرهنګي او سياسي شخصيتونه په خپله غېږه کې روزلي او پاللي دي. د دوی وياړلي کارنامې د تاريخ په پاڼو کې په زرينو کرښو ليکلې شوي دي.
يوه له دغو نوميالیو څخه مېرمن زينب ده چې د فرهنګ اوسياست په دواړو ډګرونو کې تلپاتې کارنامې لري، په دې لوست کې يې درپېژنو.

بي بي زينب چې زموږ د هېواد د نومياليو فرهنگي او سياسي شخصيتونو له ډلې څخه ده، د ملي مشر ميرويس خان نيکه لور وه.

نوموړې د خپل وخت د دوديزو ديني او ادبي علومو زده کړې په هغه وخت کې د کندهار له نوميالي ديني عالم ملا نور محمد غلجي څخه چې د ميرويس نيکه د کورنۍ ځانگړی ښوونکی و، ترسره کړې وې.

زينب چې له غوره اخلاقو، لوړې پوهې او فضيلت څخه برخمنه مېرمن وه، سربېره پردې چې د خپلې کورنۍ د ښځو د ښوونې او روزنې او ليک لوست د زده کړې چارې يې په پوره اهتمام سرته رسولې، له خپل ورور شاه حسين هوتک سره يې هم د حکومت چارو په سمبالښت کې مرسته کوله.

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک چې د دغې نوميالۍ مېرمنې هم مهال ليکوال او د شاه حسين هوتک د دربار له علمي، ادبي شخصيتونو او مخورينو څخه و، په ((پټه خزانه)) کې يې د دې نوميالۍ مېرمنې د پيژندگلوۍ په اړه ليکلي دي:

((بي بي زينب ډېره هوښياره، عالمه او په چارو پوهه ښځه ده، د پاچا (شاه حسين هوتک) په چارو کې تدبيرونه کوي. په خپله رايه او مشوره د چارو ستونزې حل کوي. د وخت پاچا د هغې په مشورو عمل کوي او نصيحتونه يې په غور اوري.))

د پټې خزانې د مؤلف د څرگندونو له مخې بي بي زينب د ديني علومو او د حکومت په کارونو کې پر پوهې سربېره اديبه او شاعره هم وه. د پښتو او دري شاعرانو د اشعارو ژوره مطالعه يې درلوده. پخپله يې هم پښتو شعر وايه او د اديبانو او شاعرانو ډېر درناوی يې کاوه. د ژوند ډېره برخه يې په عبادت، مطالعه او د پاچا د حرم مېرمنو ته د علومو په تدريس او دليک لوست د ښودنې په چارو تېراوه.

د ((تاريخ افاغنه)) د ليکوال سيد ظهورالحسن موسوي د وينا له مخې هغه مهال چې نادر افشار پر کندهار بريد وکړ او ښار يې کلا بند کړ، بي بي زينب په دغه يو کال او څو مياشتنی دفاع کې د يادونې او ستاينې وړ نقش درلود او د هغو افغاني مشرانو په ډله کې هم شامله وه چې د متارکې د شرطونو په باب يې په ۱۱۴۹ هـ . ق. کال له نادر افشار سره

خبرې کولې.

د دغې نومیالۍ مېرمنې ژوند تر همدغه پورتني کال پورې یقیني دی. کله چې نادر افشار کندهار ونیو، شاه حسین هوتک یې له خپلې کورنۍ سره د فارس مازندران ته جلا وطنی کړ، مېرمن زینب هم له خپل ورور سره په دغه سفر کې ملګرې وه. تر دې وروسته یې بیا د ژوند د پېښو په هکله تاریخي سند او معلومات په لاس کې نشته.

د مېرمن زینب د شعرونو دیوان تر اوسه نه دی ترلاسه شوی. د شعر یوه بېلګه یې چې په ۱۱۳۷ هـ . ق . کال یې د خپل ورور شاه محمود هوتک د مړینې په ویرنه کې ویلې، د پټې خزانې په وسیله خوندي شوې او تر موږ رارسیدلې ده. د دغه شعر په لوستلو سره موږ ته د نوموړې مېرمنې علمي او ادبي څېره ښه راڅرګند یداې شي. په پای کې یې د شعر څو کرۍ لولو:

غږ سو چې ورور تېر له دنیا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا
زړه مې په ویر کې مبتلا سو، نا
چې شاه محمود له ما جلا سو، نا
دا روڼ جهان راته تور تم دی، نا
زړه د بیلتون په تیغ کړم دی، نا
هوتک غمجن په دې ماتم دی، نا
د پاچهۍ تاج مو برهم دی، نا
چې شاه محمود تېر له دنیا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا
×××
ځوان و، مېړه د تورې جنګ و، نا
ولاړ د کام په نام او ننګ و، نا

شاه محمود هوتک

دښمن له ده په وینو رنګ و، نا
پر میدان شېر و یا پلنګ و، نا
افسوس چې مرګ د ده په خوا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

×××

محموده نه یوازې خور ژاړي
پر مرګ دې ټوله کلی و کور ژاړي
خپلوان لا څه پاچا دې ورور ژاړي
پښتون دې ټول په واویلا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

×××

اصفهان پاته تاج نسکور عالمه
چې شاه محمود سو نن په ګور عالمه
د پښتون لمر سو، تیاره تور عالمه
راته دښمن به کا پیغور عالمه
چې پاچا ولاړ پښتون ګدا سو نا
کندهار واړه په ژړا سو نا

×××

لښکر سو خپور پښتون ولاړ دی اریان
په خاورو ځای کا شاه محمود عالیشان
پاته سو تخت و تاج د ټول اصفهان
زړه یې راسوړ سو، کا خوښي دښمنان
وایي پښتون اوس بې پاچا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

اورم ناري د غم چې کړېنه فرياد
پښتون په مرگ د شاه محمود سو برباد
زړونه چې تل به و، ښادمن سوه ناښاد
د ساندو ږغ دی چې راوړېنه يې باد
ماتم زده پير و برنا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

×××

وروره! مقر دې ستا مولاکي جنت
در دې کي تاته پسله مرگه راحت
روح دې وه ښاد په لويه ورځ د قيامت
مخ دې وه روڼ د خدای په مهرو رحمت
د خالق رحم تل پر تا سو، نا
کندهار واړه په ژړا سو، نا

د متن لنډيز:

بي بي زينب د ميرويس خان نيکه لور، ډېره عالمه، اديبه او فاضله مېرمن وه. د خپلې کورنۍ ښځو ته د ليک لوست او ديني علومو پر زده کړه سربيره يې له خپل ورور شاه حسين هوتک سره د سلطنت او واکمنۍ د چارو په سمبالښت کې هم مرسته کوله. شاعره هم وه او په ادبياتو کې يې ژوره مطالعه درلوده. د شعر ديوان يې تر اوسه نه دی ترلاسه شوی.

فعالیتونه

۱ـ د دغه متن یو یو پراګراف دې زده کوونکي په خپل خپل نوبت په لوړ غږ ولولي.

۲ ـ ځینې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د شعر مفهوم په خپلو الفاظو کې ووايي.

۳ـ دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايئ:

- مېرمن زينب څوک وه؟
- مېرمن زينب د خپلې کورنۍ ښځو ته د علومو او د لیک لوست په زده کړې سربېره نورې څه چارې پر مخ بیولې؟
- د مېرمن زينب په اړه کره معلومات موږ ته له کومو کتابونو څخه ترلاسه شوي دي؟

٤ـ متن دې په غور ولوستل شي او په هغه کې دې راغلي خاص نومونه په کتابچو کې ولیکل شي.

٥ـ پنځه داسې جملې ولیکئ چې د پښتو بېلا بېلې ((ی)) ګانې پکې راغلي وي.

٦ ـ په دې لاندې جملو کې خالي ځایونه په مناسبو کلمو په پنسل سره ډک کړئ:

- مېرمن زينب زموږ د ملي مشر .... لور وه.
- زينب یوه عالمه، فاضله او .... مېرمن ....
- مېرمن زينب له خپل ورور .... سره د پاچاهی د چارو په سمبالښت کې .... کوله.

کورنۍ دنده

که مېرمن زينبې ته ورته کومه شاعره پېژنئ په اړه يې معلومات ولیکئ. په دې اړه له کتاب، مور او پلار نه هم مرسته غوښتی شئ. بله ورځ يې په ټولګي کې واوروئ.

اتلسم لوست

کتاب او کتابتون

■ تاسې د ښوونځي له کتابونو پرته کله نور کتابونه مطالعه کړي دي؟
که مو مطالعه کړي وي چېرې، کوم او د چا کتابونه وو؟
د پوهې او معلوماتو د ترلاسه کولو او د ذهني ودې لپاره کتاب تر ټولو غوره او اغېزناکه وسیله ده. د کتابونو تر لاسه کولو او مطالعې لپاره بیا تر ټولو ښه ځای کتابتون دی. په دې لوست کې د کتاب، کتابتون او مطالعې په اړه معلومات درکوو.

موږ په داسې زمانه کې ژوند کوو چې کتابونه ډېر او ترلاسه کول يې آسانه دي. اوس هم ډېر وګړي د کتاب په قدر او ارزښت نه پوهيږي او له ګټو يې ناخبره دي. دوی په دې نه دي پوه چې کتاب هغه ښوونکی دی چې موږ ته وړيا او بې له کوم بدله زده کړه او معلومات را کوي. هيڅکله نه ستړی کېږي، تل موږ ته سترګې پر لار دی. هر وخت مو چې ورته مراجعه وکړه، په ورين تندي مو مني اوهر کلی راته وايي. هر څه چې ترې وپوښتو په نرمۍ او سړه سينه ځواب راکوي او په هغه څه چې نه پوهيږو، په ډېره مهربانۍ يې را زده کوي.

که په غور وګورو له کتاب څخه غوره شی او له کتابتون څخه غوره ځای په نړۍ کې نشته. که څوك غواړي چې د سوکاله او نيکمرغه ژوند خاوند شي، خپله موخه دې د کتابتون په ګوښه او د کتابونو په پاڼو کې ولټوي او پردې دې ډاډه اوسي چې ((پلټونکی موندونکی دی.))

کتاب د انسان لپاره ډېر ښه دوست او ملګری دی. له کتاب سره ملتيا او ملګرتيا، موږ د عادي وګړو له چاپيريال څخه د ډېرو لوړو افکارو او تصوراتو نړۍ ته بيا يي، له لوړو او سترو انسانانو سره مو ملګري کوي او د هغو له فکر او نظر څخه مو خبروي.

کله چې موږ کتابتون ته ننوځو، هلته په ښکاره يو څو الماری وينو چې کتابونه او پاڼې پکې ځای پر ځای شوي دي، نوره چوپه چوپتيا خپره وي او هيڅ غږ پکې نه اورېدل کېږي. کله چې کتاب راواخلئ او پاڼې يې واړوئ، هماغه غلی کتاب په خبرو پيل وکړي، په حيرانوونکې چټکتيا سره مو تر ليرې ليرې واټن پورې بيايي. يو نوميالي ايټالوي پوه ((پترارك)) د خپلو کتابونو او کتابتون په ستاينه کې له پند او خوند نه ډکې ډېرې خبرې لري. نوموړی وايي:

((زه يوه ډله ملګري او دوستان لرم چې شپې او ورځې له هغو سره تېروم. زما ټول دوستان د نړۍ نوميالي دي چې پېړۍ او زمان پکې خوندي دی. دغو دوستانو ډېر لېرې واټونونه وهلي او زما تر کوره رارسيدلي دي. دوی زما په زړه او سترګو کې ځای نيولی دی. هر وخت چې وغواړم د هغو ليدو ته ورځم او چې هر چېرې ځم له ځان سره يې بيايم. دومره

خوږ ژبي دي چې څوك يې په خبرو نه مړېږي. د ژوند پټ رازونه راته څرګندوي. د تېرې زمانې د پند او خوند کيسې راته کوي او د انسانانو برخليکونه راښيي. په دې مې پوهوي چې څرنګه ژوند وکړم. چې خواشينی شم په خوږو او مالګينو خبرو مې د غم اور وژني او خوښوي مې. د نيکمرغۍ لارې راښيي او هغو ته د رسېدو لپاره خپلې غوره لارښوونې له ما څخه نه سپموي.

دا چې زما دا ملګري او دوستان ما ته څومره ګټې را رسوي، زما ژبه يې د ستايلو او شمېرلو وس او توان نه لري.))

کتاب هغه خواخوږی او مهربان ملګری دی چې خيانت، دوه مخې توب، کينه نه پېژني او په زړه کې يې رښتينوالی، وفا او لورينه په څپو ده. له خپل ملګري او مينه وال سره يې هيڅ کله هم خيانت نه دی کړی او نه يې کوي. کټ مټ د يوې هندارې په څېر، ښه او بد پکې بې له تېروتنې پخپل رنګ برېښي او خپل هر څه زموږ مخې ته ږدي. رښتيا رښتيا وايي، عمر يې تېر کړی، تجربې يې ترلاسه کړې، له هر بڼ نه يې رنګا رنګ ګلونه راټول او ښکلي غونچې يې ترې جوړې او زموږ مخې ته يې ايښې دي.

په يوازېتوب کې له موږ څخه نه غافله کېږي او نه پرېږدي چې زموږ يوه شيبه عمر هم بې ځايه تېر شي.

که زموږ د تېر ژوند تياره ګوټونه روښانه کوي او د تېرو خلکو کړه وړه، ټولنيزې اړيکې، تدبير او برخليك راته بيانوي، د هغوی سربښندنې، علمي او ادبي غورځنګونه، بېلا بېلې موندنې، موجودې ستونزې او هلې ځلې زموږ د سترګو په وړاندې انځوروي څو موږ يې د خپل ژوند سرمشق وګرځوو او د عبرت درس ترېنه واخلو. کله بيا زموږ غوږونو ته د خوږ ژبو ويناوالو خوږې، له ساز او سوزه ډکې ويناوې زمزمه کوي او کله بيا د يو خوږ ژبي واعظ په توګه موږ ته د ژوند، پند او خوند خبرې کوي اوپه غوره افکارو مو د زړه او ذهن روزنه او پالنه کوي. ديني، اخلاقي او ټولنيز ګټور معلومات او پوهه راته وړيا ډالۍ کوي.

خو په ياد ولرئ چې له ښو کتابونو سره مينه لرل د انسان لپاره د ډېرې ښې ملګرتيا زيری

دی. پام کوئ چې بې ځایه هوسونه مو د نفس د بې لارې کولو په لټه او تکل کې دي، یوازې او یوازې همدا ملګری مو له دغې تېروتنې، بڼویېدنې او ناوړین څخه ژغورلی شي. هره ورځ مو په بره بیایي، فکر او خیال ته مو د الوتولو او لوړ تللو واک او ځواک ورکوي، پوهه مو بشپړ وي، اخلاق مو غوره کوي او روح مو خوځنده او پیاوړی کوي.

د هر چا لپاره، خو په ځانګړې توګه د ځوانانو لپاره کتاب ډېر او تر هر څه غوره ملګری دی، نو له لوستلو یې ډډه مه کوئ. له ښه کتاب سره د ژورې مینې په پایله کې به پوه شئ چې دغه ملګری تاسو ته څومره ګټور دی.

د کتاب، مطالعې او کتابتون له دې دومره ښېګڼو او ګټو سره سره باید دې ته مو پام وي چې د کتابونو په مطالعه او ساتنه کې له ډېر غور او احتیاط څخه کار واخلو. کله چې غواړو د مطالعې په وسیله خپله معلوماتي پانګه زیاته او ذهني ځواک پیاوړی کړو، لومړی باید د لوستلو لپاره غوره، ګټور او باوري کتابونه وټاکو. په دویم ګام کې باید د مطالعې او لوستلو پر مهال خپل جسمي ځواک ته هم پوره پاملرنه وکړو. هسې نه چې په دې برخه کې په افراطي کړنې سره خپل جسم او ذهن له اندازې زیات ستړی او زیانمن کړو.

د متن لنډیز:

سره له دې چې اوس مهال کتابونه او کتابتونونه ډېر دي، او ورته لاس رسی اسانه دی، خو بیا هم ډېر داسې وګړي شته چې د کتابتون په ګټه او ارزښت نه پوهیږي. حال دا چې له کتاب څخه بل غوره او وفادار ملګری نشته.

کتاب هر وخت ستاسو د خدمت او استفادې لپاره چمتو دی. کتاب او مطالعه ډېرې ګټې لري، خو باید چې د مطالعې له پاره غوره او ګټور کتابونه انتخاب کړو او هم په مطالعه کې ډېر افراط ونه کړو چې جسم او ذهن ته مو زیان ورسیږي.

فعالیتونه

۱_ ځینې زده کوونکي دې په ترتیب سره د لوست یو یو پرګراف د ټولګي په وړاندې په لوړ غږ ولولي، نور دې غوږ ونیسي چې د کلمو سم تلفظ زده کړي.

۲_ زده کوونکي دې په خپله خوښه د دغه لوست پنځه پنځه جملې په کتابچو کې ولیکي، بیا دې هغه د خپلو ټولګیوالو په وړاندې ولولي.

۳_ متن دې په غور ولولي، په هغه کې دې صفتونه پیدا او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي، بیا دې هغه د ټولګي په وړاندې په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې هغه صفتونه چې د دوی په لست کې نشته پرې ورزیات کړي.

٤_ زده کوونکي دې د کتابتون په څېر نورې ترکیبي کلمې د ((تون)) په یو ځای کولو سره بشپړې کړي:

کتاب + تون = کتابتون

روغ + =

درمل + =

پوهنه + =

ننداره + =

زیږن + =

وړک + =

۵_ دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایئ:

- څنګه کولی شو خپله پوهه او معلومات زیات کړو؟
- تاسې د کوم ډول کتابونو له لوستلو سره مینه لرئ او ولې؟
- د کتابونو د ښه او خوندي ساتلو لپاره کومې لارې چارې غوره ګڼئ؟
- د کتاب لوستل او مطالعه څه ګټه لري؟

۶ـ د لاندې جملو تش ځایونه په پنسل سره په مناسبو کلمو ډک کړئ:

- کتابتون د مطالعې .... تر ټولو غوره .... دی.
- د کتاب مطالعه زموږ .... او ....زیاتوي.
- زه د ښوونځي له .... پرته نور .... هم مطالعه کوم.

کورنۍ دنده

که په خپل کور او یا د کوم نږدې خپلوان او ملګري په کور کې مو کتابونه وي، د هغو د ځینو کتابونو او د هغو د لیکوالو نومونه ولیکئ. د پښتو لوست په راتلونکي ساعت کې یې د ټولګیوالو په وړاندې ولولئ.

نېکمرغه هغه څوک دی چې له دوو شیانو څخه یو ولري:
یا ښه او غوره کتابونه یا داسې دوستان او ملګري چې کتابونه لري.
(ویکټور هوګو)

نولسم لوست

د سولې نړۍ

■ سوله او امن څه ته وايي؟

■ که په کومه سيمه، ټولنه يا هېواد کې سوله او امن نه وي، وګړي به له څه ډول ستونزو سره مخامخ شي؟

سوله او امن د بشري ژوند د سوکالۍ او ټولنيزې پرمختيا لپاره ډېر ضروري دي. تر هغه چې په يوه ټولنه يا هېواد کې او يا په نړيواله کچه په سيمه او نړۍ کې سوله نه وي، بشري ژوند به له ستر خطر او ګواښ سره مخامخ وي. که په يوه هېواد کې نا امني رامنځته شي، د نړۍ نور، په ځانګړې توګه ګاونډي هېوادونه ورڅخه په کلکه اغېزمن کېږي. دلته په دې لوست کې د ګل پاچا الفت يو شعر لولو چې پکې د سولې د ارزښت او اهميت په هکله ژورې خبرې شوې دي.

هغه ورځ به بختوره وي هر ګوره
چې د سپینو زړونه تور نه وي له توره
کرکه نه وي یوله بله محبت وي
ورورولي سوله صفا وي ښه نیت وي
مرور خلك یو بل سره پخلا شي
نه چې غوښه او چاړه هغه اودا شي
بشري دوستي قایمه په جهان وي
خوښ په سوله هم کافر هم مسلمان وي
نژادي توپیر هیڅ نه وي په دنیا کې
نه په شرق او نه په غرب نه امریکا کې
استقلال منلی حق د هر ملت وي
خو قایم په ملتو کې اخوت وي
دا خورنګه ساز آواز د هېواد ونو
شي یوه ارکسترا د ولسونو
د ګډ ژوند اصل و اساس اصلي منظور وي
جهاني عدل و انصاف صحیح دستور وي
هر ملت په هر نظر کې وي ښاغلی
که په هر رنګ و آیین کې وي راغلی
سړیتوب وي محترم په هر لباس کې
په زري جامو کې وي که په کر باس کې
داسې وساتي هر څوك خپل مسلکونه
چې ونکړي یو له بل سره جنګونه
ټول جهان د دوستی کور وي سر تر سره
د جنګ وېره شي له زړونو نه بهره

زور تړلی وي د سولې په قانون
مهار شوي مست اوښان وي د جنون
تویول د وینو شرم او پېغور وي
شرمنده ذلیل سر ټیټی ظلم زور وي
جګ شي هر چېرته د سولې بېرغونه
شي په سمه لار روان سیاستونه
د انسان زړګی له جنګ او جګړې تور شي
توره ماته شي او جوړ ورنه څه نور شي
خو له نه وي علامه د خجالت
په خدمت خولې کېدل وي شرافت
یو له بله محبت مهرباني وي
د ((الفت)) هیله او فکر جهاني وي
زه له تا ځنې ځارېږم ته له مانه
که جدا هم وي زما أیین له تانه

د متن لنډیز:

شاعر په شعر کې د سولې د نړۍ په زړه پورې انځور وړاندې کړی او د داسې یو چاپېریال هیله او غوښتنه یې کړې چې په ملي او نړیواله کچه سوله ورورولي وي. وګړي په خپل هېواد او هم په نړۍ کې سره پخلاوي. د جنګ جګړې ویره د خلکو له زړونو وتلې او یو له بل سره په سوله، خواخوږۍ او همدردۍ کې ژوند وکړي. له وینې تویولو څخه ژوره کرکه او سوله ییز ژوند ته لیوالتیا موجوده وي. د شاعر هیله د ټولې نړۍ د دولتونو ترمنځ سوله، وروري او برابري ده.

د شاعر پېژند ګلوي:

ګل پاچا الفت د مير سيد پاچا زوی په ۱۲۸۸ هـ . ش . کال د لغمان په عزيز خان کڅ کې زېږېدلی و. د پښتو ټولنې علمي غړی و او څو کاله يې د دغه فرهنګي اداري د مشر په توګه هم دنده ترسره کړې وه. د پښتو ژبې پياوړی ليکوال، شاعر او کره کتونکی و. په لس ګونو علمي، ادبي ځانګړي کتابونه او په سلګونو مقالې يې په مطبوعاتو کې خپرې شوې دي.

د ۱۳۵٦ هـ . ش . د ليندۍ په ۲٦ نېټه مړ دی.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې په وار سره متن د ټولګيوالو تر مخې په لوړ غږ ولولي.

۲ـ يو زده کوونکی دې پر تخته له متن څخه د خپلې خوښې يو بيت وليکي. بل زده کوونکی دې پخپله د هغه د معنا او تحليل لپاره پورته شي.

۳ـ ځينې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي د شعر د عمومي محتوا په اړه دې خبرې وکړي.

٤ـ دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايئ:

- سوله څه ته وايي؟
- امن او امنيت کومې نېکمرغۍ رامنځ ته کوي؟
- سوله څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

د جګړې د زيانونو په اړه که مو کومه کيسه يا د چا په هکله کومه پېښه ليدلې او يا اورېدلې وي، د پښتو ژبې په بل درسي ساعت کې يې په ټولګي کې په وار سره خپلو ټولګيوالو ته وواياست.

قیدونه

ژبه پر انسانانو باندې دالله جل جلاله یوه ستره لورینه ده. له ژبې څخه په ټولنه کې د پوهونې راپوهونې لپاره د یوې اغېزمنې وسیلې په توګه کار اخیستل کېږي. ژبه له غږونو څخه جوړه شوې ده چې له غږونو څخه کلمې جوړېږي او کلمې بېلا بېل ډولونه لري، لکه: (نومونه، صفتونه، ضمیرونه، فعلونه، قیدونه او نور.)

تاسې د مخه په یو لوست کې فعلونه وپېژندل. قیدونه هغه کلمې دي چې د فعل د پېښېدو څرنګوالی ښیي یا د هغه د پېښېدو ځای، یا یې څرګندتیا، اړوندتیا او داسې نورې ځانګړنې جوتوي. په دې لوست کې قیدونه درپیژنو.

قیدونه هغه کلمې یا ژبني توکي دي چې په یوه جمله کې د فعل معنا او څرنګوالی راښيي. یا په بله وینا: قیدونه هغه ژبني عناصر دي چې د یو فعل د پېښېدلو څرنګوالی ښيي. همدا څرنګوالی د فعل د پېښېدو ځای یا مهال ټاکي او یا یې څرګندتیا، اړوندتیا، ټینګار او داسې نورې ځانګړنې څرګندوي.

د قید ډولونه:

په پښتو ژبه کې قیدونه پر دوو ډولونو وېشل شوي دي: اصلي او غیر اصلي یا (نه ګردانیدونکي او ګردانیدونکي.) دلته یې هر ډول در پېژنو:

الف، اصلي یا نه ګردانیدونکي قیدونه:

نه ګردانیدونکي قیدونه په پښتو ژبه کې دا لاندې ډولونه لري:

۱ـ د زمان او مهال قید:

د وخت او مهال له مخې د یو فعل پېښېد نه ښيي، لکه:

اوس، دمخه، پخوا، وړاندې، سملاسي، ورمه ورځ، پرون ورځ، نن، سبا، دوخته، ناوخته، کله کله، کله نا کله، تل، هېڅکله، هره ورځ، سهار، غرمه، سبرکال، پروسبرکال، وړم کال، کال ته، بل کال ته، لمر خاته، لمر پرېواته او نور.

۲ـ د ځای یا مکان قید:

د یو فعل پېښېد نه د ځای او چاپېریال له مخې څرګندوي، لکه: دلته، هلته، مخکې، وروسته، شاته، مخ ته، ښکته پورته، لاندې، باندې، آخوا، دېخوا، له لېرې، له نژدې، مخ ښکته، مخ پورته، له پاسه، له لاندې او نور.

۳ـ د څرګندونې او ټینګاري قیدونه:

د یو فعل د پېښېدنې د څرګندتیا حالت یا ټینګار ښيي، لکه: په ښکاره، په پټه، په ځغرده، په ډاګه، په مېړانه، په نره، په خړو سترګو، په جګو سترګو، زړه نازړه، په ناسته، په ولاړه، په منډه، هرو مرو، خوشې په خوشې، څه ناڅه، لرو ډېر، په کلکه، په ټینګه، غاړه په غاړه او نور.

ب ــ غیر اصلي یا گردانیدونکي قیدونه:

په پښتو کې ځینې داسې قیدونه شته چې کله له لازمي فعل سره راشي، هلته بیا د جملې د فاعل لپاره گردانیږي، خو که له متعدي فعل سره راشي، په دغسې حالت کې بیا د جملې د مفعول لپاره گردانیږي.

د یادونې وړ ده چې دغه گردان د جنس عدد او شخص له مخې تر سره کیږي.

۱ــ له لازمي فعل سره:

ناتېره زمانه

(مفرد) زه (نارینه) دروند دروند گرځم.

(جمع) زه (ښځینه، مؤنث) درنده درنده گرځم.

موږ (نارینه) درانده درانده گرځو.

موږ (ښځینه) درندې درندې گرځو.

تېره زمانه

زه (نارینه) دروند گرځیدم.

زه (ښځینه، مؤنث) درنده درنده گرځېدم.

موږ (نارینه) درانده درانده گرځېدو.

موږ (ښځینه) درندې درندې گرځېدو.

همداسې تر پایه (ته، تاسې، دغه ....) کې هم گردانېږي.

یادونه: په پورتنیو بېلگو کې فعل لازمي دی او قید (دروند ــ دروند) د جملې د فاعل لپاره گردان شوی دی.

۲_ له متعدي فعل سره:

ناتېره زمانه

(مفرد) حبيب ما (نارينه) پوخ پېژني.

حبيب ما (ښځينه) پخه پېژني.

(جمع) حبيب موږ (نارينه) پاخه پېژني.

حبيب موږ (ښځه) پخې پېژني.

تېره زمانه

حبيب زه (نارينه) ښه پېژندلم.

حبيب زه (ښځينه) ښه پېژندلم.

حبيب موږ (نارينه) ښه پېژندلو.

حبيب موږ (ښځينه) ښې پېژندلو.

همداسې تر پايه (تاسې، دغه ...) هم گردانېږي.

د يادونې وړ ده چې په پورتنيو بېلگو کې فعل متعدي دی او قيد (پوخ) يا (ښه) د جملې د مفعول لپاره گردان شوی دی.

د پورتنيو دوارو بېلگو څخه څرگندېږي چې ځينې قيدونه هم گردانيږي. په دې مفهوم کله چې فعل لازمي وي، قيد د جملې د فاعل لپاره د جنس او عدد له پلوه گردانيږي، يعنې بڼه يې بدلون مومي او کله چې د جملې فعل متعدي وي، نو هلته بيا قيد د جملې د مفعول لپاره د جنس او عدد له مخې گردانيږي.

د متن لنډيز:

قيدونه هغه کلمې دي چې په جملو کې د فعل د معنا څرنگوالی جوتوي.

قيدونه په دوه ډوله دي: يو ته يې اصلي يا نه گردانيدونکي قيدونه او بل ته يې غير اصلي يا گردانيدونکي قيدونه وايي. اصلي قيدونه هم ځانگړي ډولونه لري چې په هغو کې د زمان او مهال قيد، د ځای قيد او د تاکيد يا ټينگار قيدونه شامل دي.

ګردانیدونکي یا غیر اصلي قیدونه له لازمي او متعدي فعلونو سره په تېره او نا تېره زمانه کې راځي. په لازمي فعل کې د جملې د فاعل او په متعدي فعل کې د مفعول لپاره ګردانیږي.

فعالیتونه

۱ـ یو زده کوونکی دې د تختې پر مخ داسې یوه جمله ولیکي چې قید پکې راغلی وي. له بل زده کوونکي څخه دې وغوښتل شي چې په هغې کې قید پیدا کـــړي او بل زده کوونکي دې هغه قید په مناسبه جمله کې وکاروي.

۲ـ دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووایئ:

- قیدونه څه ډول کلمې دي؟
- اصلي یا نه ګردانیدونکي قیدونه کوم دي؟
- هغه کوم قیدونه دي چې له لازمي فعل سره راشي د فاعل لپاره او که له متعدي فعل سره راشي د مفعول لپاره ګردانیږي؟
- ولې په جملو کې له فعل سره قیدونه راوړل کیږي؟

۳ـ هر زده کوونکی دې د خپل څنګ زده کوونکي ته د متن یوه برخه د املاء په توګه ووایي، بیا دې هغه متن دواړه د کتاب له مخې وګوري که څه غلطی ولري هغه دې سمې کړي.

۴ـ دا لاندې قیدونه په خپلو کتابچو کې ولیکئ او په مناسبو جملو کې یې وکاروئ:

ژر ژر   ورو ورو   په وخت   ناوخته   شاته   مخ ته

۵ـ له ځینو زده کوونکو څخه دې وغوښتل شي چې د ټولګیوالو تر مخې د قیدونو د

پېژندنې اواهمیت په هکله خبرې وکړي.

۶ـ دا لاندې نیمګړې جملې په پنسل سره د قیدونو په لیکلو بشپړې کړئ:

- احمد پرون ښوونځي ته .... روان و چې وغورځېد.
- زه کوښښ کوم چې په .... درشم.
- کله چې بازار ته ولاړې .... دې څه ولیدل؟

کورنۍ دنده

له لومړۍ څخه تر لسمې نومرې پورې زده کوونکي دې داسې متن ولیکي چې د وخت (زمان) قیدونه او له یوولسمې نومرې څخه تر شلمې پورې دې په متن کې د ځای (مکان) قیدونه او پاتې نور زده کوونکي دې داسې متن ولیکي چې د څرګندونې او ټینګار قیدونه پکې راغلي وي.

ژبه د یوه ملت ارزښتناک میراث بلل کېږي او د یوه هنري اثر په څېر ښکلې او پېچلې ده. ډېر ژر ورته زیان رسېږي، نو له دې امله همېشنۍ څارنې ته اړتیا لري.

(شوپنهاور)

یوویشتم لوست

نشه _ ستره بدمرغي!

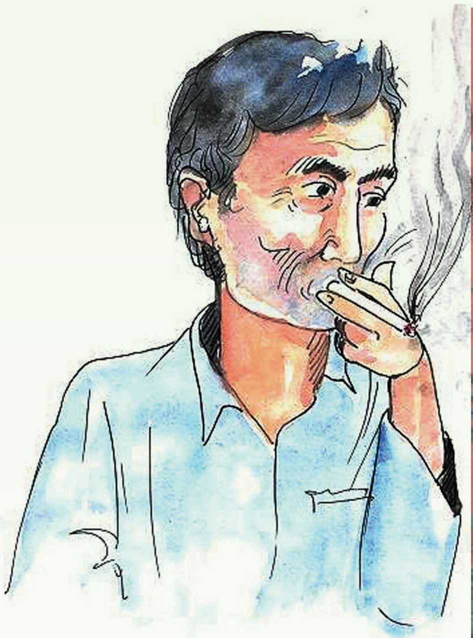

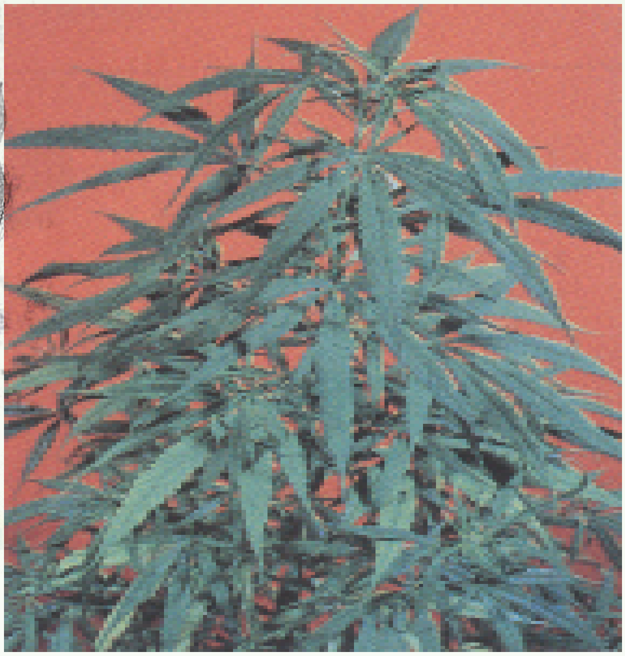

■ ایا تاسو کوم داسې نشه يي ليدلی دی چې دښه او نېکمرغه ژوند ځښتن وي؟

■ که چيرته مو په کلي او گاونډ کې کوم نشه يي وي له هغه سره د نورو خلکو چلند څه ډول دی؟

ټول نشه يي توکي حرام دي او هغه څوك چې وربانديې اخته وي، نه يوازې داچې د هوسا ژوند ځښتن نه وي، بلکې د کورنۍ او ټولنې د اوږو بار وي او خلك ورته په سپکه سترگه گوري. نشه يي توکي ډول ډول وي چې يو له هغو څخه چرس دي. په دې لوست کې د چرسو د زيانونو په هکله ځينې څرگندونې لرو چې لولو يې.

ټول هغه شيان چې نشه راوړونکي دي، د اسلام سپيځلی دين د هغو کارول حرام ګڼلي دي او دا حکم يې کړی دی چې بايد ځانونه ورڅخه په کلکه وژغورو.

پر نشې باندې په روږدي کيدنې سره د بدن د کار او فعاليت ځواک کمزوری کيږي. روږدي کسان نه د دنيا چارې په سمه توګه سمبالولی شي او نه د آخرت، نه خپل حقونه پيژندلی شي او نه هم د نورو. دغه وګړي په ټولنه کې د خپلوۍ او دوستۍ اړيکې هم په مناسبه توګه پاللی او ساتلی نشي.

نشه يي توکي ډېر ډولونه لري چې له هغو څخه يو يې چرس دي، دلته يې پر ځرنګوالي او زيانونو خبرې کوو:

چرس چې زيان رسوونکی نشه يي توکی دی، يوه تور بخونه شين رنګه ماده ده چې د بنګو بوټي د غوزې له نازکو پاڼو څخه لاس ته راځي.

له څېړنو څخه جوتيږي چې انسانان له ډېرې لرغونې زمانې څخه له دغه نشه راوړونکي بوټي سره اشنا وو او له هغه څخه يې د نشې او نورو موخو لپاره کار اخيستی دی. د دغې زيان رسوونکې مادې د پيداکيدو اصلي ځايونه چين او اشور بلل شوي دي.

د چرسو د مادې ټول توکي نشه ييزې ځانګړنې لري. په ځانګړې توګه د تترا هايدرو کانا بينول کيمياوي ماده ده چې د بنګو د بوټي يو مهم ترکيب دی او د نشې ډېر ځواک لري.

له روغتيايي څېړنو څخه جوتيږي چې دغه ماده د انسان حافظه کمزورې کوي، د بدن موازنه ګډوډوي، پر زړه او دماغ هم ډېرې ناوړې اغيزې لري او د اعصابو حجرې په کلکه ويجاړوي. همدغه ماده ډېره پياوړې روږدې کيدونکې ځانګړنې لري چې پر نورو ډېر زيان رسوونکو نشه يي توکو، لکه هيروين او کوکاکين باندې روږدي کيدو ته هم لارې برابروي.

موږ بايد له هغو ټولو نشه ييزو توکو څخه چې د اسلام سپيځلي د ين يې کارول په غوڅه ناروا او حرام بللي دي، په کلکه ډډه وکړو. د دغو توکو په زيانونو خلک وپوهوو چې له کښت، استعمالولو او کار وبار څخه يې ځان وژغوري.

هغوی چې پرې روږدي دي، د نشې له عادت څخه د هغوی د خلاصون لپاره دې هر اړخیزې ممکنې هلې ځلې وشي. د خیر په دغه کار به مو دنیوي او اخروي نیکمرغۍ په برخه شي او موږ به د نشې له افت او زیان څخه د ژغورلې ټولنې خاوندان شو.

د متن لنډیز:

چرس چې د بنګو له بوټي څخه لاس ته راځي، یوه توربخونه شین رنګه ماده ده، یو ډېر زیان رسوونکی نشه یيز توکی دی. په دې نشه روږدي کسان له ذهني پلوه کمزوري، سست او تنبل وي. په ټولنه کې ورڅخه وګړي ژوره کرکه لري، په سپکه سترګه ورته ګوري. په دوستۍ، خپلوۍ او ملګرتیا یې هم شرمیږي.

موږ باید له ټولو نشو څخه په کلکه ځان وژغورو.

فعالیتونه

۱ـ ښو زده کوونکي دې پخپله د متن یو یو پراګراف ولولي او نور زده کوونکي دې د کلمو سم تلفظ او د جملو ترکیب ته په غور پام وکړي.

۲ـ پر تخته باندې لیکل شوي او معنا شوي لغتونه دې په کتابچو کې ولیکي.

◆ لاندې لغتونه ولولئ او د اړوندو جملو په خالي ځایونو کې یې په پنسل ولیکئ:

ـ چرس ـ چرسي ـ حافظه ـ ټولنه ـ توکی

.... ورو ورو خپله .... له لاسه ورکوي. نشه یان په .... کې ګرانښت نه لري. .... یو زیان رسوونکی .... دی.

۳ـ د متن له لوستلو څخه مو څه مفهوم واخیست، د ټولګیوالو په مخکې خبرې پرې وکړئ.

◆ د نشه یانو د ژوند په اړه څه فکر درسره پیدا شو؟

د ټولګیوالو تر مخې پرې خبرې وکړئ.

٤_ نشه یان ولې د بدن ځواك له لاسه ورکوي او د ټولنې د اوږو بار وي؟

- د اسلام سپیڅلي دین د څه لپاره نشه يي توکي منع کړي دي؟
- که ستاسو په کلي کې څوك نشه يي وي، له هغه سره به څنګه چلند وکړئ؟ خبرې پرې وکړئ.

٥_ ټولګی دې په دريو ډلو وويشل شي: يوه ډله دې د متن څو مفرد نومونه په حال زمانه کې وکاروي، بله ډله دې جمع نومونه په راتلونکې زمانه کې وکاروي او دريمه ډله دې د اوس (حال) زمانې فعلونه په جملو کې وکاروي.

- يو څو زده کوونکي دې تختې ته پورته شي. د ګرامر د ارزښت په هکله دې خبرې وکړي.

٦_ څو زده کوونکي دې په خپله خوښه پورته شي، د خپل کور کلي یا نورو سیمو د نشه يانو د خراب ژوند په هکله دې خبرې وکړي.

٧_ يو څو زده کوونکي دې په وار سره تختې ته لاړ شي، د نشه يي توکو يو يو زيان دې پر تخته وليکي.

٨_ څو زده کوونکي دې په وارسره د تختې مخې ته راشي، د نشه يانو په واسطه د جرمونو د رامنځته کولو د علتونو په هکله دې خبرې وکړي.

- څو زده کوونکي دې په نشو باندې د ځوانانو د اخته کيدو په علتونو خبرې وکړي او د اړتيا په وخت کې دې ښوونکی مرسته وکړي.

کورنی دنده

هر زده کوونکی دې په کور کې له مشرانو څخه د نشه يي توکو د زيانونو په هکله پوښتنې وکړي او بيا دې را ټول کړي معلومات د بلې ورځې په پښتو درسي ساعت کې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

دوويشتم لوست

پټه خزانه

محمد هوتک بن داود

ایا تاسې د مخه د ((پټې خزانې)) نوم اورېدلی یا مو دا کتاب لیدلی دی؟

لکه څنګه چې پښتو ژبه ډېره لرغونتیا لري، دغسې یې ادب هم لرغونی دی، خو له بده مرغه چې زموږ د ژبې او ادب ډېر لرغوني لیکلي اثار د زمانې توپانونو له ځان سره وړي دي او ډېرې بېلګې یې اوس په لاس کې نه لرو. هغه څو بېلګې چې تر موږ رارسیدلي دي، هغه په ډېر ارزښتناك ادبي كتاب كې چې ((پټه خزانه)) نومیږي، خوندي شوي دي.

تاسې د ملي ارشیف په لوست کې د پټې خزانې د لاس کښلې یا قلمي نسخې په اړه ولوستل چې دغه مهم کتاب په ملي ارشیف کې خوندي دی، په دې لوست کې دغه کتاب درپیژنو.

پټه خزانه د پښتو ادبياتو يو لرغونی کتاب دی چې محمد هوتک ليکلی دی. دغه ليکوال د هوتکي واکمنانو په دربار کې د منشي دنده درلوده او نوموړی کتاب يې په ۱۱٤۱_۱۱٤۲ هـ . ق . کال په کندهار کې ليکلی دی.

محمد هوتک د داؤد خان هوتک زوی په ۱۰۸٤ هـ . ق . کال د کندهار په کوکران کې زېږېدلی و. د خپل وخت پياوړی عالم، ليکوال او شاعر و. د شاه حسين هوتک په دربار کې يې د منشي دنده درلوده او د دربار په مخورو او باوري کسانو کې شمېرل کېده.

له پټې خزانې پرته يې د ((خلاصة الطب)) او ((خلاصة الفصاحت)) په نومونو نور کتابونه هم ليکلي دي. د محمد هوتک ژوند تر ۱۱٥۰ هـ . ق . پورې باوري دی.

محمد هوتک پټه خزانه د خپل وخت د فرهنګ پالونکي واکمن شاه حسين هوتک په حکم او غوښتنه تآليف او ترتيب کړې ده.

شاه حسين هوتک په دې هکله داسې ليکي:

((زه چې محمد هوتک يم او په اصل پښتون په کندهار کې اوسم، له ډېره ده چې په ويلو د داسې ويناوو بوخت يم او د شپې او ورځې مې هم دغه کار دی او دا ډېر وختونه تېر سول چې ما غوښته چې زه دې پښتنو شاعرانو ته تذکره وکاږم او د دوی احوال سره راټول کاندم، مګر زمانې ماته فراغ رانه کا او دا هيله مې په زړه کې وچه سوه، ځکه چې تر کندهار د ظلم او جفا تور تم پروت و، او هيچا آرام نه درلود او فراغ.

ګاهې به مغلو چپاوونه کړل او ګاهې به د ګرګين د ستم سوران و.

اوس چې حق تعالی موږ خلاص کړو له هغو ظلمو څخه او فارغ سوه زړونه زموږ او

زموږ ملك حاجي ميرخان عليه الرحمه، دوی له کندهاره وايسته او پښتانه يې د دوی له جوره آزاد کړل نو زما زړه فارغ سو له اندوهه، او قلم مې راواخيست، هغه وخت چې زما له ارادې خبر سو زموږ د پښتونخوا د سترګو تور، امام المسلمين، و ابن قال الرفضة والکافرين، شاه حسين، ادام الله دولته الی يوم الدين.

بيت

د پښتو پادشاه حسين هوتک
په ملکانو کې دی دی لوی ملک
د حاجي مير خان غښتلی زوی ګړندی
خالقه تل دې وي ځلان دا غمی

نو زه يې وغوښتلم دربار ته، او ماته يې تشويق وکا، او الطاف يې ښکاره کا چې دا خپله اراده پوره کاندم، او د پښتنو شاعرانو حال سره راټول کاندم".

د پټې خزانې د کتاب قلمي نسخه په ۱۳۲۲ هـ . ش . کال تر لاسه او د هغې له مخې لومړی ځل په ۱۳۲۳ هـ . ش . کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپره شوه او بيا وروسته د بېلا بېلو ادارو له خوا څو ځلې له دري ژباړې سره او هم په ځانګړې توګه چاپ شوې ده.

په دې ارزښتناك ادبي کتاب کې د (۵۰) تنو شاعرانو او ليکوالو د ژوند حالات او د شعر بېلګې خوندي دي.

د کتاب ليکوال دا کتاب په دريو برخو وېشلی او هرې برخې ته يې د ((خزانې)) نوم ورکړی دی.

په لومړۍ خزانه کې يې دپښتو ژبې دا لاندې (۲۲) تنه شاعران راپيژندلي چې د ليکوال له زمانې څخه د مخه، ان په دويمې هجري پيړۍ پورې اړه لري.

بابا هوتک، شيخ ملکيار، اسماعيل، خرښبون، شيخ متي، امير کروړ، شيخ اسعد سوري، ښکارندوی، ابو محمد هاشم سرواني، شيخ تيمن، شيخ بستان بړيڅ، شيخ رضي لودي، نصر لودي، شيخ عيسٰی مشوانی، سلطان بهلول لودي، خليل خان نيازی، خوشحال

خان خټک، زرغون خان، دوست محمد کاکړ، عبدالرحمان بابا، شیخ محمد صالح او علي سرور لودي.

د کتاب په دویمه خزانه یا برخه کې د دې لاندې (۲۱) تنو شاعرانو او لیکوالو پېژندنه راغلې چې ټول د کتاب د لیکوال د زمانې دي:

ملاباز محمد توخی، شاه حسین هوتک، ملا زعفران، محمد یونس خان (خیبری)، محمد گل مسعود، عبدالقادر خان (خټک)، بهادر خان، ملا محمد صدیق، ملا پیر محمد میاجي، اللهیار افریدی، بابوجان بابي، ریدي خان مومند، ملا محمد عــــادل بړیځ، محمد طاهر، محمد عمر، محمد ایاز نیازی، ملا محمد حافظ بارکزی، نصرالدین خان اندړ، ملا نور محمد غلجی، حافظ عبدالطیف اڅکزی او سیدال ناصر.

د پټې خزانې په درېمه خزانه کې د (۶) تنو ښځینه شاعرانو پېژندنه راغلې ده:

نازو توخي، حلیمه حافظه، نیکبخته، بي بي زینب، زرغونه او رابعه.

د کتاب په پای کې لیکوال محمد هوتک د خپل پلار ((داؤد خان هوتک)) او خپله پېژندګلوي د شعر له یوې بېلګې سره راوړي ده.

((پټه خزانه)) د پښتو ادب یو ډېر ارزښتناک ادبي کتاب دی چې د هغه په تر لاسه کیدو د پښتو لیکلی منظوم ادب د دویمې هجري پیړۍ لومړۍ نیمايي ته رسیدلی دی، باید چې هغه تر لاسه او په ډېر غور یې ولولو چې د پښتو ژبې د پخوانیو شاعرانو له ژوند پیښو او شعرونو سره اشنا شو.

د متن لنډیز:

پټه خــــزانه د پښتو ژبې او ادبیاتو یو ډېر ارزښتناک کتاب دی چـــې محمد هوتک په ۱۱۴۱ _ ۱۱۴۲ هـ . ق . کال د فرهنګ پالــونکي واکـمن شاه حسین هوتک په حکم او غوښتنه تالیف کړی دی، لومړی ځل په ۱۳۲۳ هـ .

ش . کال چاپ شوی دی. په دې کتاب کې لیکوال (۵۱) تنه نارینه او ښځینه شاعران او لیکوال راپيژني چې هغوی څه د لرغونو زمانو او څه د کتاب د لیکوال معاصرین دي. په پخوانيو شاعرانو کې امیر کروړ هم شامل دی چې ددویمې هجري پیړۍ په لومړیو کې یې ژوند کاوه. نومیالی واکمن او پیاوړی شاعر و.

فعالیتونه

۱ـ ځینې زده کوونکي دې د متن له پیل څخه تر پای یو یو پراګراف د ټولګیوالو تر مخې په لوړ غږ ولولي.

۲ـ زده کوونکي دې هغه ستونزمن لغتونه او د هغو معنا په خپلو کتابچو کې ولیکي چې ښوونکي د درس د تشریح او توضیح په مهال پر تخته لیکلي دي.

- په کتابچو کې لیکلي لغتونه دې په مناسبو جملو کې وکاروي.

۳ـ زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د پټې خزانې د کتاب په اړه خبرې وکړي.

۴ـ دا لاندې پوښتنې ځواب کړئ:

- پټه خزانه ولې د پښتو ادبیاتو ډېر ارزښتناک کتاب ګڼل کېږي؟
- پټه خزانه چا، د کوم واکمن په غوښتنه او سپارښتنه لیکلې ده؟
- په پټه خزانه کې څو تنه نارینه او څو تنه ښځینه شاعران پیژندل شوي دي؟
- پټه خزانه په څو برخو وېشل شوې او هرې برخې ته کوم نوم ورکړل شوی دی؟

۵ـ زده کوونکي دې په متن کې راغلي خاص نومونه او صفتونه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

- په دې لاندې جملو کې راغلي فعلونه په کومو زمانو پورې اړه لري:
- محمد هوتک پټه خزانه په ۱۱۴۱ـ۱۱۴۲ هـ . ق . کال لیکلې وه.

- پټه خزانه د پښتو ادبیاتو ارزښتناک اثر دی.
- مورږ به د پټې خزانې کتاب پیدا او هغه به ولولو.

۶ـ د لاندې جملو تش ځایونه په مناسبو کلمو په پنسل ډک کړئ:

- په پټه خزانه کې .... تنه شاعران معرفي شوي دي.
- محمد هوتک له پټې خزانې پرته د .... او .... په نومونو دوه نور کتابونه هم لیکلي دي.
- پټه خزانه په .... برخو یا .... وېشل شوې ده.

۷ـ ځو زده کوونکي دې د پټه خزانې د ارزښت په هکله خبرې وکړي.

- ځو زده کوونکي دې د پښتو ژبې د لرغونو آثارو د کمښت اصلي لاملونه خپلو ټولګیوالو ته ووایي او که اړتیا وه ښوونکی دې مرسته وکړي.
- ځو زده کوونکي دې د شاه حسین هوتک د ادبي خدمتونو په هکله رڼا واچوي، د اړتیا په وخت کې دې ښوونکی مرسته وکړي.

کورنی دنده

له لومړۍ څخه تر لسمې نومرې پورې زده کوونکي دې په کور کې د لوست له متن څخه د لومړۍ خزانې د پخوانیو شاعرانو نومونه، له یوولسمې نومرې څخه تر شلمې پورې د دویمې خزانې د شاعرانو نومونه او پاتې زده کوونکي دې د دریمې خزانې د ښځینه شاعرانو نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکي. بله ورځ دې د پښتو لوست په ساعت کې هغه د ټولګیوالو تر مخې ووایي.

مېرمن مستوره شال

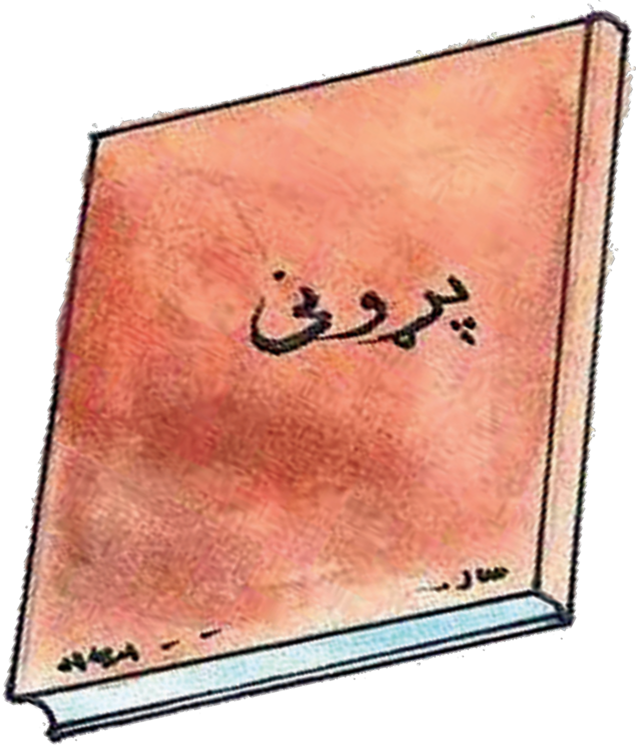

■ د اوسنيو ښځينه شاعرانو او ليكوالو له ډلې څخه څوك پيژنئ؟

■ د كومو ښځينه شاعرانو او ليكوالو د نظم او نثر كوم كتاب مو لوستلى دى؟

مورږ د پښتو ادب په اوسنى دوره كې ډېرې ښځينه نوميالى شاعرانې او ليكوالې لرو چې په خپلو آثارو يې د پښتو ادبي پانگه درنه او بډاى كړې ده.

له دغو نوميالیو ادبي څېرو څخه يوه هم مېرمن مستوره شال ده چې دلته يې درپيژنو.

د پښتو ادبیاتو د اوسنۍ دورې په ښځینه شاعرانو او لیکوالو کې مېرمن مستوره شال د خپل پیاوړي ادبي ذوق او استعداد له امله له لوړ نامه او شهرت څخه برخمنه ده.

نومورې د کونړ ولایت د اسمار ولسوالۍ په شال نومي کلي کې په ۱۳۰۹ هـ . ش. کال سترگې نړۍ ته وغړولې. پلار یې سید عبدالرزاق نومېده چې په شال پاچا مشهور او د کونړ د ساداتو له روحاني کورنۍ څخه و.

مستوره شال شپږ کلنه وه چې دلیک لوست زده کړه یې پخپله کورنۍ کې پیل کړه. د مروجو دیني او ادبي علومو ډېر کتابونه یې له خپل پلار څخه لوستل. د همدغو زده کړو په بهیر کې یې د ځانگړي ادبي ذوق له امله د پښتو او دري ژبو د نظم او نثر ډېر نامتو آثار مطالعه کړل. همدغې مطالعې په هغې کې لومړی د شعر ویلو احساس او جذبه راوپاروله او په شعر ویلو یې پیل وکړ. وروسته یې بیا د لنډو ادبي ټوټو او مقالو په لیکلو خپل قلمي ځواک و ازمویه.

کله چې مستوره شال د هېواد پلازمېنې (کابل) ته راغله، فرهنگي چاپېریال او د ښځو نوي رامنځته شوي غورځنگ یې پر ذهن او فکر ژوره اغیزه وکړه. د دې شعر او ادب ته یې نوی رنگ او بڼه ورکړه. شعرونه او نثرونه یې په مطبوعاتو کې خپرېدل او ورو ورو د یوې روښانفکرې شاعرې او لیکوالې په توگه را څرگندېدله او پېژندل کېدله. په شعرونو کې یې ډېر لوړ خیالونه او ژورې معناگانې رانغښتې دي، دا بیتونه یې لولو:

ستا د ښکلا مخ ته چې سپوږمۍ ورمخامخ شوله\
ژر یې ښایست څکه د ذوال لمنه ونیوه\
ستا د تبسم غوټۍ ته گل سبا کې وویل:\
ستا په غوړېدو ما د جمال لمنه ونیوه

مېرمن مستورې پر شاعرۍ او لیکوالۍ سربېره د هېواد په معارف کې د ښوونکې سپینځلې دنده درلوده. له دې لارې یې خو کاله د هېواد د اولادونو، په ځانگړې توگه د نجونو، په ښوونه او روزنه کې د ستاینې وړ دنده ترسره کړې ده.

نومورې د ښوونکې د دندې ترڅنگ په کابل راډیو کې د ویاندې په توگه هم کار کاوه.

سربېره پر دې يې په علمي، ادبي غونډو او سيمنارونو کې هم ونډه اخيستله. شعرونه او مقالې يې پکې لوستلې. دا هغه مهال و چې موږ د هېواد په کچه د فرهنګي فعاليتونو په ډګر کې څو د ګوتو په شمېر ښځينه ليکوالې او شاعرانې درلودې چې مېرمن مستورې ته هم دغه وياړ ور په برخه دی. هغه لومړنۍ شاعره ده چې د ((پړونی)) په نوم يې د شعر ټولګه چاپ او د ادب مينه والو ته وړاندې کړه.

مېرمن مستوره شال له ۱۳۶۰ هـ . ش . راوروسته کلونو کې د کابل راډيو د هنر او ادبياتو په څانګه کې په دنده وګومارل شوه. د ۱۳۷۱ هـ . ش .کال تر لومړيو يې دا دنده د زړه په مينه ترسره کړه. په هېواد کې د کورني اړو دوړ او جګړو له پيل کيدو سره سم پېښور ته په کډه شوه.

هلته يې په جلاوطنی کې د زړېوډۍ په حالت کې د څو کاله ستونزمن او له کړاو ډک ژوند په بهير کې هم خپلو ادبي او فرهنګي فعاليتونو ته په ډېره مينه دوام ورکړ، په علمي او ادبي غونډو کې به يې ګډون کاوه. ليکنې او شعرونه به يې په مطبوعاتو کې خپرول او له فرهنګي ادارو سره يې ښې اړيکې درلودې.

نوموړې ډېره موده په پيښور کې د افغانانو لپاره د لومړنيو زده کړو په اداري ((بيفير)) کې په دنده بوخته وه. د دغې ادارې د روغتيايي زده کړو په څانګه کې يې د مور او ماشوم د ساتنې، د ښوونيز او روزنيز پروګرام اساسي روغتيايي پيغامونه په پښتو ژبه منظومول. په دې لړ کې يې ډېر زيات پيغامونه د شعر په خوږه او رنګينه، خو ډېره ساده ژبه واړول. په خپل غږ يې د کلمه او ثبت کړل. له همدغو منظومو پيغامونو څخه د دغه روزنيز پروګرام په پرمخبيولو کې ډېره اغيزناکه استفاده کېدله.

مستوره شال يوه حساسه او دردمنه شاعره وه. په شعرونو کې يې که له يوې خوا ملي احساسات او جذبات په څپو دي، نو له بلې خوا پکې زموږ د هېوادوالو د ټولنيز ژوند دردونه او ناخوالې، د ناوړه دودونو غندنه او د ملي وياړونو د ستاينې ډېرې په زړه پورې بېلګې په سترګو کېږي. زموږ دغې نوميالۍ شاعرې په خپل هېواد او ټولنه کې د ښځو په محروميتونو او د هغو په وړاندې د ټولنيزې نابرابرۍ په شته والي ډېرې اوښکې توی کړې دي. کله کله بيا

د شعر په خوږه او رنګینه ژبه وګړي د غفلت له درانه خوبه راویښوي او ځوانان په ډېره مینه د وطن د ننګ ډګر او سنګر ته ورولي:

دا خو زه یم چې راویښ کړم له درانه خوبه قومونه
په سپیره دښته کې جوړ کړم د جذباتو محشرونه
ایینه د واړه قام یم ورته ښیمه عیبونه
لکه څاڅکي د باران هومره ډېر ډېر پیغورونه
ته مې وپیژنه څوک یم سرګردان د بحرو بر یم
بل څه نه یمه انسان یم سوز او ساز لرم شاعر یم

دغه نومیالۍ شاعره او لیکواله د ۱۳۷۷ هـ. ش کال د سنبلې په نهمه د ورېښې ناروغۍ له امله په پېښور کې وفات شوه. جنازه یې هېواد ته راوړل شوه او د کونړ ولایت د شینکوړک په کلي کې په خپله پلارنۍ هدېره کې خاورو ته وسپارل شوه.

د مستورې شال په چاپ شوي شعري ټولګې ((پرونی)) سربیره ډېر زیات شعرونه او نثري لیکنې په مطبوعاتو کې خپرې شوي دي. که راټول شي څو ټولګې ترې جوړېدای شي. دلته یې د شعر یوه بشپړه بېلګه را اخلو.

د وینو څاڅکي

څه ژړا فریاد دی هر خوا ته په جهان کې نن
پاتې طراوت نه دی یو ګل ته ګلستان کې نن
ورک اثر د اوښکو د یتیم دی وینې ژاړي تل
اخلي ظالمان خوند د مظلوم آه و فغان کې نن
وریځ د اوسیلو وینم خوره د شنه آسمان په مخ
وینې د شهید دي راتویږي په باران کې نن
سوز او عاطفه سینو کې نشته زړونه سخت شولو
څکه اثر ورک شو د خوږو نغمو بوستان کې نن
اوښکې د بیوزلو دي الماس د ځینو غاړو کې

وینـې د مظـلومـو دي زیـور گـوهـر گـرېـوان کـې نن
اور د تـجـاوز لـمبې وهـي د خـوار غـریـب پـه سر
وینـم دوزخـونـه د سـره اور ډک پـه جـهان کـې نن
زه یـم هـمـنـوا د بـلـبـلانـو د چـمـن ځـکـه
ښـکـاري مـې د زړه وینـې د شعـر گلـستان کـې نن

د متن لنډیز:

مېرمن مستوره شال یوه نومیالی پښتنه شاعره او لیکواله وه چې په کونړ کې زېږېدلې، لویه شوې او په خپلې کورنۍ کې یې د دیني او ادبي علومو زده کړې کړي دي. بیا یې د ادبي ذوق له امله شاعري او لیکوالي پیل کړې. په معارف کې د ښوونکې او کابل راډیو کې یې د ویاندې او ادبي پروگرامونو د چلوونکې په توگه هم دنده ترسره کړې وه. په ۱۳۷۷ هـ . ش. کال یې له ژوند سترگې پټې کړې دي. د ((پړونې)) په نوم یې د شعرونو ټولگه چاپ او ډېرې لیکنې او شعرونه یې په مطبوعاتو کې خپاره شوي دي.

فعالیتونه

۱_ ځینې زده کوونکي دې په متن کې د خپلې خوښې یو یو پراگراف ولولي.

۲_ ځینې زده کوونکي دې د ټولگي مخې ته راوبلل شي چې د مېرمن مستورې د وروستي شعري بېلگې مفهوم پخپلو الفاظو کې نورو ټولگیوالو ته ووایي.

۳_ دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووایئ:

- مستورې شال خپلې زده کړې چېرې او له چانه کړې وې؟
- مېرمن مستورې کله شاعري او لیکوالي پیل کړې وه؟

- د هغې په ليکوالۍ او شاعرۍ څه شي ډېره ژوره اغېزه وکړه؟

٤ـ زده کوونکي دې متن په غور ولولي په هغه کې دې خاص نومونه ، صفتونه پيدا او پخپلو کتابچو کې وليکي.

٥ـ زده کوونکي دې په لاندې جملو کې تش ځايونه په مناسبو کلمو ډک کړي:

- مستوره شال .... وه چې د ليک لوست زده کړه يې په خپله .... کې پيل کړه.
- مستورې په .... کې د وياندې په توګه هم .... کاوه.
- مستوره په .... په پېښور کې .... شوې ده.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې د هغې اوسنۍ شاعرې او ليکوالې په اړه چې دوی يې پيژني، معلومات وليکي، د بلې ورځې په پښتو درسي ساعت کې دې يې د ټولګيوالو تر مخې ولولي.

اديب (شاعر او ليکوال) د ټولنې عادي وګړی نه دی، هغه څه چې په ورځني ژوند کې پېښېږي، يا هغه ناخوالې، ستونزې او ربړې چې ټولنه ورسره مخامخ ده، د شاعر او ليکوال پر احساس او عاطفه ژور اغېز کوي. کله چې د خپلې پوهې او استعداد په قوت له هغې څخه کومه منطقي نتيجه اخلي او بيا يې د خپل تخيلي ځواک په ملتيا په مناسبو الفاظو د شعر يا ادبي نثر په کوم قالب کې نورو ته وړاندې کوي، همدغه ادب دی.

((ادب پوهنه))

خلرویشتم لوست

د ماینونو شکمنې سیمې

داسې شیان پېژنئ چې په چاودلو یې مرګ او ژوبله رامنځته کیږي؟
زموږ په هېواد کې څه د پاسه درې لسیزې جنګ جګړې د بې شمېره زیانونو او بدمرغیو سبب وګرځېدې. په بېلا بېلو وسلو او وسیلو د مرګ ژوبلې ډېرې ناوړې او زړه بوږنوونکې صحنې رامنځته شوې چې یوه له دغو وسلو او وسیلو څخه ماینونه او ناچاودیدونکې توکي دي. په دې لوست کې د هغو د پېژندنې په ترڅ کې د شته والي په احتمالي سیمو او ځایونو هم بحث کوو.

زموږ په هېواد کې د درې لسیزو جنګونو په بهیر کې د جګړې ښکیلو خواوو یا د خپل ځان د ساتنې او یا هم مقابل لوري ته د ځاني او مالي زیان رسونې په موخه له ماینونو څخه د یوې ډېرې اغیزناکې او کارې وسیلې په توګه کار اخیستی دی.

ماینونه په دوه ډوله دي:

د پرسونل ضد ماینونه او د وسایطو ضد ماینونه.

۱- **د پرسونل ضد ماینونه**: هغه ځانګړې چاودیدونکې توکي دي چې له اوسپنې، پلاستیک او یا لرګي څخه په بېلا بېلو بڼو، لکه: د لوبو شیان، قلمونه، راډیو ګانې اونورو جوړ دي اوپه منځ کې یې نا چاودي مواد شته چې هغه د بدن د غړي د فشار په وسیله چوي او مرګ ژوبله رامنځته کوي.

۲- **د وسایطو ضد ماینونه**: دا ماینونه هم په بېلو بېلو بڼو جوړ دي چې د وسایطو، لکه موټرو، لاریو، ټانکونو او نورو د فشار په نتیجه کې چوي، د ځاني اومالي زیان رسولو سبب ګرځي.

د ماینونو پېژندل ډېر ستونزمن کار دی، ځکه چې زیاتره په ځمکه کې ښخ او ځینې بیا د عادي استعمالوونکو شیانو په څېر دي، نو ځکه په دې اړه ډېر غور او احتیاط پکار دی.

دلته د دغه پټ خطرناک دښمن د شته والي احتمالي سیمې درپېژنو او د ناچاودو توکو په اړه هم معلومات درکوو.

ماینونه په عام ډول د ځانګړو سیمو د ساتنې، لکه پوځي پوستو او مرکزونو ته د دښمن د تللو د مخنیوي لپاره او یا د مقابل لوري د ډارولو او ویرولو لپاره کارول کېږي، خو د ناچاودو توکو پېژندنه بیا هغومره ډېره ستونزمنه نه ده، ځکه زیاتره د ځمکې پر سر پراته دي. دا هغه مهمات دي چې د جګړو په مهال چاودلي نه دي. په دې کې توغندي، د بمونو پارچې، لاسي بمونه، د ټانګ، ټوپکو او ماشیندارو ګولۍ او نور شامل دي.

ماینونه او ناچاودي توکي زیاتره په دې لاندې ځایونو کې پیدا کېږي:

- په هغو لارو او سرکونو کې چې تګ پرې ډېر نه کېږي.
- د عمومي لارو او سرکونو پر څنډو.
- د موټر د ګرځیدو، راګرځیدو په سیمو کې.
- د پلونو او پلچکونو دننه او شاوخوا ځایونو کې.
- ړنګو او ویجاړو شویو ودانیو دننه او شاوخوا ځایونو کې.
- ړنګو شوو ودانیو ته د ورتللو او د ننوتو په لارو او د خونو په درشلونو او کونجونو کې.
- د څاګانو او د اوبو د نورو سرچینو دننه او شاوخوا برخو کې.
- د پوځي پوستو او ویجاړو شویو وسایطو په شاوخوا کې.
- په هغو سمڅو او کندو کې چې د جګړې پر مهال د پټیدو د ځای په توګه کارول شوي دي.

نو موږ ته لازمه ده چې هیڅکله ناپېژندل شوو شیانو ته لاس ور نه وړو، ناپېژندل شوي سیمونه او مزې کش نه کړو او د ناپېژندل شویو شیانو په خوا کې ډېرې او نور شیان وانه

چوو. که چیرې مو په یادو شوو سیمو کې د ماینونو نښې نښانې ولیدې او یا په کومه سیمه کې په انسان یا څاروي وچاودېد، په نږدې سیمه کې د ماین پاکولو د موسسې چارواکو ته خبر ورکړئ، د هغوی ګمارلي کسان د ماینونو سیمې ته راځي او په هغه ساحه کې تیږې په سور رنګ رنګوي او که تیږې نه وي نورې داسې نښه نښانې ږدي چې په سره رنګ رنګ شوې وي.

د ماین پېژندونکو او ایستونکو له خوا په سور رنګ د تیږو او نښو رنګول دا معنا لري چې په دې سیمه کې د مرګ او وینو د تویېدو خطر موجود دی او تګ راتګ په کې بند شوی دی، نو باید داسې سیمو ته ورنشو.

کله چې د ماین ایستونکو له خوا سیمه پاکه شي هماغه په سور رنګ رنګ شوې تیږې او نښانې په سپین رنګ رنګوي، سپین رنګ دا معنا لري چې په دې سیمه کې د ماین د شته والي خطر له منځه تللی دی او هر څوک په کې ګرځېدای شي او کار کولی شي.

ماین د ژوندانه دښمن دی، له دغه دښمن څخه نه یوازې دا چې ځان وساتو، بلکې د هغه د له منځه وړلو لپاره باید فني کسانو ته خبر ورکړو.

د متن لنډیز:

زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې د درې لسیزو جګړو په بهیر کې د جګړې ښکیلو خواوو له مقابل لورې څخه د ځان ژغورنې او یا هغو ته د ځاني او مالي زیان رسونې په موخه ماینونه د یوې اغېزناکې وسیلې په توګه کارولي او ښخ کړي دي. بېلا بېل ډولونه لري. ځینې د پرسونل ضد ماینونه او ځینې د وسایطو ضد ماینونه نومیږي. همدارنګه ناچاودي توکی هم شته، نو موږ باید دا پټ دښمن وپېژنو او له هغو ساحو څخه چې پورته په متن کې ښودل شوي، له ورتګ څخه په کلکه ډډه وکړو او هم ناچاودو توکو ته له لاس وروړلو څخه ځان وژغورو.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې متن لومړی په چوپتیا سره ولولي. بیا دې ځینې زده کوونکي د دې متن یو یو پراګراف په لوړ غږ ولولي.

۲ ـ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي: یوه ډله دې په متن کې د ماینونو او ناچاودو توکو د بېلا بېلو ډولونو نومونه لست کړي او بله ډله دې د ماینونو او ناچاودو توکو ساحې لست کړي. د یوې ډلې استازی دې د ماین یا ناچاودو توکو نومونه پر تخته ولیکي او د بلې ډلې څو تنه دې د هغو په هکله څرګندونې وکړي. بیا دې د بلې ډلې یو استازی د ماینونو ساحې یوه یوه پر تخته ولیکي. د بلې ډلې څو زده کوونکي دې د هغو په باب معلومات وړاندې کړي.

۳ـ لاندې پوښتنې ځواب کړئ:

- د ماینونو او ناچاودو توکو له لوست څخه مو څه مفهوم واخیست؟
- له ماینونو او ناچاودو توکو څخه څرنګه ځان ژغورلی شو؟
- ماینونه کوم کوم ډولونه لري؟
- ماینونه په کومو ځایونو کې پیدا کېږي؟

٤ـ زده کوونکي دې پخپلو کتابچو کې لاندې جملې ته پراختیا ورکړي او بیا دې هغه په خپل وار سره د ټولګي په وړاندې ولولي:

- ماینونه ډېر خطرناک دي، ځکه چې په چاودلو سره يې ... .

٥ـ زده کوونکي دې متن ولولي، په هغه کې راغلي صفتونه دې په نښه او په مناسبو جملو کې دې وکاروي. بیا دې هغه په خپل وار د ټولګیوالو په وړاندې ووایي.

- زده کوونکي دې متن ولولي، په هغه کې دې صفتونه پیدا او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او بیا دې څو تنه هغه د خپلو ټولګیوالو په وړاندې ووایي.

٦ـ په کومو سیمو کې چې د ماین ایستونکو له خوا په سره او سپین رنګ تیږې رنګ

شوې وي، دا نښې د څه معنا لري؟

◆ که چېرې په کومه سیمه کې د ماینونو د شته والي نښې تر سترګو شي، څه باید وکړو؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپل کور کلي، کوڅې او یا سیمې له مشرانو څخه د ماین چاودنې د کومې پیښې په اړه معلومات ترلاسه کړي او هغه دې د بلې ورځې په پښتو ساعت کې د نورو ټولګیوالو تر مخې ولولي.

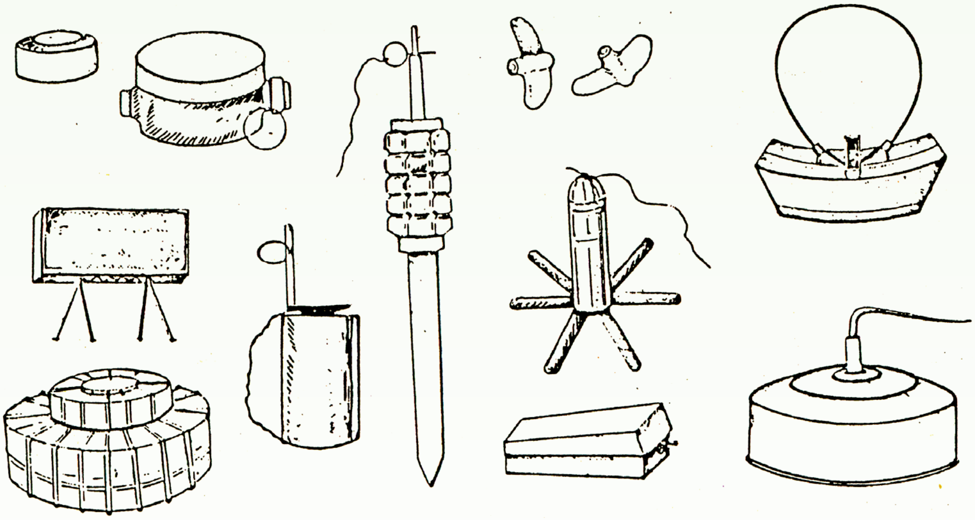

پنځه ويشتم لوست

باميان يوه لرغوني تاريخي سيمه

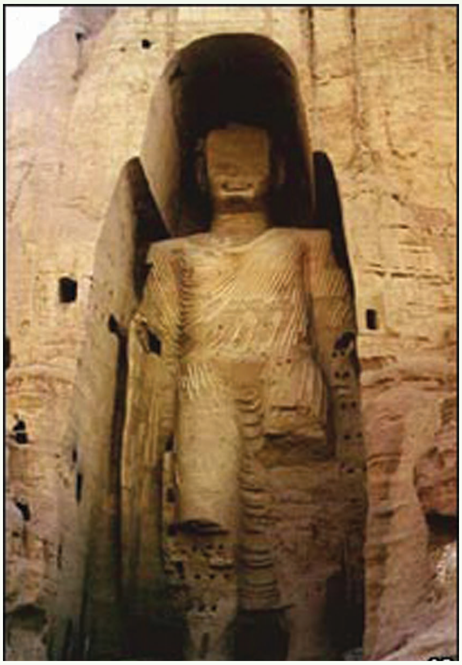

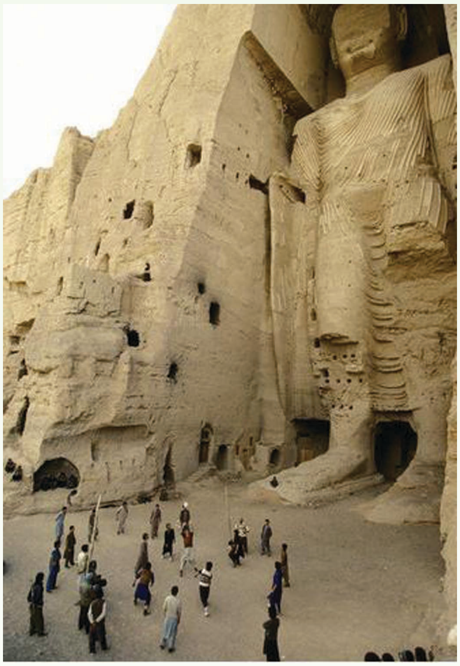

■ تاسې د هېواد کومو ولايتونو ته تللي ياست؟

■ په کوم ولايت کې موزيات لرغوني تاريخي اثار او ځايونه ليدلي دي؟

زموږ هېواد ګران افغانستان اوس ۳۴ ولايتونه لري چې هر يو يې د هېواد د يوې مهمې برخې په توګه له ځانګړي اقتصادي، ټولنيز، لرغوني تاريخي او فرهنګي ارزښت څخه برخمن دی. يو له دغو ولايتونو څخه د باميان ولايت دی چې په دې لوست کې يې درپيژنو.

باميان د هېواد په مرکزي برخه کې پروت مشهور ولايت دی. د دې ولايت تاريخي لرغونتيا ډېرې وړاندې زمانې ته رسيږي. تاريخي اثار يې د لرغوني اريايي مدنيت استازيتوب کوي. مشهور چينايي گرځندوی هيوان تسنگ په پنځمه ميلادي پيړۍ کې دغی سيمې ته ورغلی او په ((چينايي يونليکونه)) نومي کتاب کې يې د هغه د لرغونو آثارو او جغرافيوي څرنگوالي په باب په زړه پورې څرگندونې کړې دي. باميان د غوربند له لارې له کابل او د حاجي گگ او بند امير په وسيله د شمالي ولايتونو او همدارنگه د لعل د سيند په واسطه له هرات او ارزگان سره گډه لاره لري.

په دغه ولايت کې اوس علمي او فرهنگي بهير د چټکې ودې او پرمختيا په حال کې دی. د ولايت په مرکز، بېلا بېلو ولسواليو او ليرې کليوالو سيمو کې د نجونو او هلکانو له لومړنيو او ثانوي ښوونځيو سربيره په مرکز کې يو پوهنتون هم لري چې پکې په زرگونو زده کوونکي او محصلين په زده کړه بوخت دي. چاپي خپرونې (مجلې او اخبارونه) او نورې ډله ييزې رسنۍ راډيويي او تلويزيوني خپرونې هم لري.

په دې ولايت کې ډېر تاريخي اثار او د ليدلو وړ ځايونه شته. تر ټولو مهمې يې د بودا مجسمې دي چې اوس ړنگې شوې دي، د ضحاك او غلغلې ښار نښې نښانې، بند امير او د بوديزم د دورې ډول ډول سيمې او داسې نور لرغونې اثار دي چې د ډېر لرغوني بډاى فرهنگي او تاريخي اهميت څرگندويي کوي.

باميان يوه غرنۍ سيمه ده چې د کرنې وړ ځمکې يې لږې، خو ډېرې ښکلې درې او طبيعي منظرې لري او د سيلانيانو او گرځندويانو پاملرنه يې ځانته راگرځولې ده.

غرنی اقليم لري چې واورين او ډېر سوړ دی. اوړی يې لنډ او ژمی يې ډېر اوږد دی. د غنمو کښت پکې لږ او کچالو يې تر ټولو مهم کرنيز پيداوار گڼل کيږي. دچنار د ونو ځنگلونه هم پکې ډېر دي. د باميانو سيند او د غرنيو سيمو چينې يې د ځمکو د خړوبولو لپاره د اوبو مهمې زيرمې جوړوي. ډېر وگړي يې په مالدارۍ او د لاسي صنايعو په جوړولو بوخت دي. د بابا غره لمنو او د اژدر په دره کې د کاني او بو زيرمې لري چې د روغتيا لپاره ډېرې گټورې دي. واړه او لوی کانونه هم لري او د حاجي گگ د اوسپنې کان يې ډېر مشهور دی.

دغه ولایت د خپل غرني موقعیت لرلو له امله پخوا د تگ راتگ په برخه کې ډېرې مواصلاتي ستونزې درلودې، خو اوس دا ستونزې تر ډېره بریده حل شوې او یا د له منځه تللو په حال کې دي.

مرکز یې د بامیان ښار دی او څو مشهورې ولسوالۍ یې دا دي:

شیبر، کهمرد، یکاولنگ، پنجاب، ورس او نورې.

بامیان ډېرې ښې اوبه، هوا، ښکلې او په زړه پورې طبیعي منظرې، د لیدلو وړ ځایونه او ډېر زیات لرغوني تاریخي اثار لري. دا ټول زموږ د هېواد ویاړلي فرهنگي میراثونه گڼل کېږي، باید ساتنې ته یې هر اړخیزه پاملرنه وشي.

بند امیر

د متن لنډیز:

بامیان زموږ د هېواد په مرکزي برخه کې پروت ولایت دی. ډېره تاریخي لرغونتیا، او بډای فرهنگي تاریخي آثار لري. دا یو غرنی ولایت دی. د کر وړ ځمکې یې کمې، خو ډېرې ښکلې او سمسورې درې او په زړه پورې طبیعي منظرې لري. د دې ولایت زیاتره وگړي په مالدارۍ او د لاسي صنایعو په جوړولو بوخت دي. په فرهنگي لحاظ اوس د چټک پرمختگ په حال کې دی.

فعالیتونه

۱ـ ځینې زده کوونکي دې متن د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

۲ـ هغه لغتونه چې ښوونکي د متن د مفهوم او محتوا د توضیح او تشریح په مهال پرتخته لیکلي، په خپلو کتابچو کې ولیکي.

◆ زده کوونکي دې د هغو نورو ولایتونو نومونه چې دوی یې پېژني، په خپلو کتابچو کې ولیکي او په وارسره دې هغه د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

۳ـ ځینې زده کوونکي دې د ټولګیوالو تر مخې د متن د هغې برخې د مفهوم په هکله چې د دوی خوښېږي، خبرې وکړي.

٤ـ دا لاندې پوښتنې ځواب کړئ:

◆ لرغوني تاریخي آثار کوم دي او څه ارزښت لري؟

◆ په بامیانو کې کوم تاریخي آثار او ځایونه شته؟

◆ داسې کوم بل ولایت پېژنئ چې لرغوني تاریخي آثار او ځایونه پکې شته؟

۵ـ د جملو دا لاندې تش ځایونه په پنسل سره په مناسبو کلمو ډک کړئ.

◆ بامیان د هېواد په .... برخه کې پروت دی.

◆ په بامیانو کې د هوارې ځمکې په پرتله .... زیات دي.

◆ بامیان ښکلې درې او په زړه پورې .... لري.

کورنۍ دنده

د خپلې کورنۍ یا نورو مشرانو څخه وپوښتئ چې د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر زیات لرغوني تاریخي اثار شته. راټول کړي معلومات د بلې ورځې په پښتو درسي ساعت کې د ټولګیوالو تر مخې ولولئ.

سره میاشت

■تاسو داسې خیریه ټولنې یا اداري پیژنئ چې د ناوړو طبیعي پیښو یا جګړو له امله له زیانمن شوو وګړو سره مرستې کوي؟

په ملي او نړیواله کچه ځینې داسې اداري شته چې له مصیبت ځپلو سره په ځانګړې توګه له هغو کسانو سره چې د طبیعي افتونو (زلزلو، سیلابونو او نورو) او جګړو له امله زیانمن شوي، مرستې کوي. په دې ډول خیریه ادارو کې یوه هم ((سره میاشت)) ده چې دلته یې په دې لوست کې درپیژنو.

بېوزلو او محتاجو وګړو ته د خوراک، څښاک، استوګنې، روغتیا، ښوونې، روزنې، کار کسب او داسې نورو شیانو برابرول د مرستندویه او خېریه ټولنو دندې دي.

دا خیریه او مرستندویه ټولنې هم په نړیواله او هم په ملي کچه د نړۍ په هېوادونو کې موجودې دي.له دغو مرستندویه ټولنو څخه یوه هم ((سره میاشت)) ده چې د نړۍ په ټولو هېوادونو کې شته او په بېلا بېلو نومونو یادېږي.

د مثال په ډول په عربي هېوادونو کې یې د ((هلال احمر)) او په لویدیځه نړۍ کې یې Red Cross ((سور صلیب)) بولي.

د دې مرستندوېې ټولنې لومړنی بنسټ په ۱۸٦٤ م. کال د نولسمې پېړۍ د جګړو په بهیر کې کېښودل شو چې په بشري ټولنه کې ډېره مرګ ژوبله شوې وه. موخه یې د جګړو پر مهال د ټپیانو، د جګړې له بندیانو سره مرسته کول وو. لومړی سړی چې ددغسې یوې ټولنې د جوړولو فکر ورسره پیدا شو، د سویس د هېواد استوګن هانري دونانت نومیده چې له همدې امله د دغې مرستندوېې ټولنې د بنسټګر ویاړ ورپه برخه شوی دی.

زموږ په هېواد کې هم دغه مرستندویه ټولنه له ډېرو کلونو را هیسې شته او په بېلابېلو نومونو یاده شوې ده.

لومړی ځل چې په ۱۳۰۸ هـ . ش. کال تاسیس شوه، د ((مجلس امداد یه)) په نوم ونومول شوه. په ۱۳۱۱ هـ . ش. کال یې ورته د ((محراب احمر)) نوم ورکړ. په ۱۳۱۳ هـ

. ش. کال یې نوم ((هلال احمر)) شو او په ۱۳۳۰ هـ . ش. کال د ((افغاني سرې میاشتې ټولنه)) ونومول شوه.

د افغانستان د ((سرې میاشتې ټولنه)) په ۱۳۳٤ هـ . ش. کال د سره صلیب د نړیوالې کمیټې له خوا په رسمیت وپېژندل شوه او د دغې نړیوالې ټولنې غړیتوب یې تر لاسه کړ.

په نړیواله کچه په اسلامي هېوادونو کې د دغې مرستندويې ټولنې د پېژندنې لویه نښه هلال یا میاشت ده چې سور رنګ لري او په غیر اسلامي هېوادونو کې د دې ټولنې نښه په سپینه ځمکه باندې د صلیب علامه ده چې هغه هم سور رنګ لري او ((سورصلیب)) یې بولي.

سور صلیب یوه نړیواله مرستندویه ټولنه او اداره ده. هر چېرې د جګړې له قربانیانو، غم ځپلو او بېوزلو سره ډول ډول مرستې کوي. دا ټولنه د چا عقیدې، رنګ، ژبې او توکم ته نه ګوري. هر څوک چې هر چیرې مرستې ته اړوي، د هغوی د مرستې لپاره ځان رسوي او خپلې مرستې د هغوی په واک کې ورکوي. همدارنګه د بېلا بېلو افتونو، زلزلو، او سیلابونو په وخت کې هم له زیانمنو کسانو سره مرستې کوي.

د جګړې پر مهال د دې ټولنې روغتیایي ډله د ټپیانو درملنه کوي. او د علاج لپاره یې روغتونونو ته لیږدوي. د جګړې د بندیانو او ورکو شوو کسانو احوال معلوموي، د هغوی

ليکونه او پيغامونه يې کورنيو او خپلو خپلوانو ته رسوي، يا د هغوی د تبادلې په برخه کې هم مرسته کوي.

د سره صليب يا هلال احمر له نړيوالې ټولنې يا کميټې سره د ټولې نړۍ هېوادونه له خپل وس او توان سره سم مرسته کوي. هغوی بيا مرستې د نړۍ بېلا بېلو هېوادونو او ولسونو ته د اړتيا په وخت کې رسوي او په دې ډول خپله بشري ټولنيزه دنده ترسره کوي. په ټوله نړۍ کې د بېلا بېلو هېوادونو دولتونه، عام خلک او په تېره پانگوال له خپلو داسې ټولنو سره مالي مرستې کوي.

زموږ د هېواد د سرې مياشتې ټولنې د خپل جوړېدو له پيل څخه د هېواد په بېلابېلو سيمو کې د طبيعي افتونو او جگړو د رامنځته کيدو له امله له مصيبت ځپلو او کډوالو سره تر خپله توانه لازمې مرستې کړې دي او دا لړۍ روانه ده. زموږ دغې ټولنې د هېواد په دننه کې له مرستو سربيره له هېواد څخه بهر هم مرستې کړې دي او خپله نړيواله دنده يې سرته رسولې ده، خو تر ټولو مهمه دا ده چې د سرې مياشتې ټولنه له مالي پلوه په پښو ودرېږي.

زموږ پانگوال هېوادوال هم بايد له دغې مرستندويې خيريه ادارې سره مالي مرسته وکړي او له دې لارې دې د سرې مياشت مالي بنسټ پياوړی کړي چې مصيبت ځپلو او زيانمن شوو هېوادوالو او آن دا چې د نړۍ نورو خلکو ته پخپل وخت د مرستې رسولو جوگه شي.

په هېواد کې له مصيبت ځپلو او اړو خلکو سره مرسته کول يوازې د سرې مياشتې د ټولنې دنده نه، بلکې دا د هر بااحساسه انسان دنده ده چې له اړو خلکو سره په خپل توان له مرستې کولو څخه ډډه ونه کړي، ځينې به مالي مرستې ته اړه لري، ځينې به د يو ښه او هوسا ژوند لپاره لازمې لارښوونې ته اړه لري. په هر حالت کې هغوی مرستې ته اړ دي او بايد له هغوی سره په انفرادي توگه او هم د سرې مياشتې او نورو خيريه ټولنيزو ټولنو له خوا مرستې وشي.

د متن لنډيز:

سره مياشت يو خيريه مرستندويه ټولنه ده چې له مصيبت ځپلو سره مرستې کوي. دا ټولنه زموږ په هېواد کې څولسيزې د مخه تاسيس شوې. لومړې د ((مجلس امداديه)) بيا د ((محراب احمر)) وروسته د ((هلال احمر)) او په پاى کې په ۱۳۳۰ هـ . ش. کال د سرې مياشتې په نوم ونومول شوه. دا ټولنه د سره صليب د نړيوالې ټولنې غړيتوب لري. د نړيوالو مرستو او کورنيو مرستو او د خپلو ملکيتونو د عايداتو له مخې له اړمنو خلکو سره مرسته کوي.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې په وارسره د متن يو يو پراګراف ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې په خپلو کتابچو کې د متن د عمومي محتوا په رڼا کې دغه لاندې جمله اوږده کړي او د څو جملو يو عبارت دې وليکي:

سره مياشت يوه خيريه مؤسسه ده چې له مصيبت ځپلو وګړو سره مرسته کوي. دا مرستې . . . .

- خپل ليکلي عبارتونه دې د ټولګيوالو تر مخې په لوړ غږ ولولي.

۳ــ دې لاندې پوښتنو ته ځواب ووايئ:

- د سرې مياشتې مرستندويې ټولنې بنسټ کله او ولې کېښودل شو؟
- سره مياشت زموږ په هېواد کې کله رامنځته شوې او په کومو کومو نومونو ياده شوې ده؟
- سره مياشت په کومو حالاتو کې له خلکو سره مرسته کوي؟
- که ستاسې په کلي يا سيمه کې کومه طبيعي پيښه رامنځته شي، له خپل توان سره سم به څه مرسته وکړئ؟

۴ــ ځينې زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي چې د درس د عمومي محتوا

او مفهوم په اړه خبرې وکړي.

۵ـ زده کوونکي دې په درېبو ډلو وویشل شي: یوه ډله دې له متن څخه داسې کلمې را واخلي چې په ((س)) توري پیل شوې وي، بله دې په ((ت)) توري او بله دې په ((هـ)) توري پیل شوې کلمې له متن څخه پخپلو کتابچو کې ولیکي او هغه دې په مناسبو جملو کې وکاروي.

٦ـ یو زده کوونکی دې د ګل پاچا الفت د شعر دا لاندې څو بیتونه په تخته ولیکي او ځینې زده کوونکي دې پورته شي چې د هغو مفهوم په خپلو الفاظو ووایي:

ژاړي په غمونو کې خوا خوږې له هر چا سره
سل پتنګان سوزي د یوې شمعې ژړا سره
ډک زړګی له اوښکو ګرځي وریځې په اسمان کې بیا
څه ژړا ملګرې ده د ژوند یوې برښنا سره
ټول باغ ژړېدلی څکه اوښکې دي د ګل په مخ
ډېر لکه لاله داغلي زړونه شته صحرا سره
نه ښايي انسان ته چې د بل په غم غمجن نشي
لویه بدبختي ده چې څوك نه ژاړي له چا سره

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د کور، کوڅې او یا کلي له مشرانو څخه وپوښتي چې که د دوی په یاددښت د طبیعي پیښو له مصیبت څېلو سره سرې میاشتې او یا کوم شتمن شخص کله مرسته کړې وي، هغه دې د یوې خاطرې په توګه ولیکي او په بل پښتو درسي ساعت کې دې یې د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

اوویشتم لوست

صدر خان خټک

تاسې پښتوژبې ته د خوشحال خان خټک د کورنۍ د ادبي خدمتونو په اړه څه اورېدلي دي؟

په یوولسمې او دولسمې هجري پېړیو کې پخپله خوشحال خان خټک او د هغه کورنۍ پښتو ژبې او ادب ته د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي. دوی د منظومو او منثورو اثارو په لیکلو سره پښتو ادب ته ډېره بډاینه وربښلې ده. د خوشحال خان په زامنو کې څو تنه ډېر نومیالي شاعران تېر شوي دي. له هغو څخه یو یې صدرخان خټک دی چې په دې لوست کې یې در پېژنو.

صدرخان خټک د پښتو د نومیالي شاعر او فرهنګپال شخصیت خوشحال خان خټک زوی و. د زوکړې کال یې په ځینو ادبي څیړنو کې ۱۰٦٥ هـ . ق. اټکل شوی دی.

د صدرخان زده کړه او د ښوونې او روزنې بهیر د خپلې علمي فرهنګي کورنۍ په چاپېریال کې، په ځانګړې توګه پخپله د خوشحال خان خټک په لاس تر سره شوی دی. صدرخان پخپله هم دې ټکي ته اشاره کوي:

زما پلار ځای یې جنت شه په اولاد یې برکت شه
تربیت یې ډېر زما کړ هر تعلیم یې وما را کړ
په تعلیم یې سخندان کړم په ویل یې سخن ران کړم
چې یې درست په دافنون کړم په ویل یې نور ما ذون کړم

صدرخان خټک د خټکو د کورنۍ یو عالم او فرهنګیالی شخصیت و. پیاوړې علمي او ادبي څېره یې موږ ته د هغه له خپلو راپاتې منظومو آثارو څخه ډېره ښه راجوتېدلی شي.

نوموړي پخپلو شعرونو کې له خپل نامه سره ((خوشحال)) د تخلص په توګه راوړی او له همدې امله د ((صدرخوشحال)) په نوم له ادبي شهرت څخه برخمن شوی دی.

له صدرخوشحال څخه ځینې منظوم لیکلي کتابونه راپاتې دي. په هغو کې یو ((دلی او شهی)) نومیږي. دا یوه ملي ولسي کیسه ده چې په ۱۱۱۰ هـ . ق. کال په نظم شوې ده. بل کتاب یې د ((ادم خان درخانۍ)) مشهوره ولسي کیسه ده. دایې په ۱۱۲٤ هـ.ق. کال په نظم لیکلې ده. دا دواړه آثار یې د پېښور پښتو اکاډمي له خوا چاپ شوي دي. نوموړي د ((معجزات رسولﷺ)) او ((د حضرت علي جنګنامه)) په نومونو دوه نور منظوم کتابونه هم لري چې قلمي نسخې یې شته، خو تراوسه چاپ شوي نه دي.

صدرخان د اشعارو دیوان هم درلود، خو تر اوسه تر لاسه شوی نه دی، ځینې خواره واره شعرونه (غزلې، قصیدې او مخمسونه)(*) یې شته دي چې موږ ته د نوموړي د شعر او ادب د قوت ښه څرګندویي کولای شي.

صدرخان خټک په ځوانی کې له خپل پلار سره د ملي مبارزې د ډگر او سنگر ملگری و. وروسته يې بيا د افضل خان خټک د سرداری پر مهال په ۱۱۲۰ هـ . ق . کې د تيري د فوجدار دنده ترسره کوله.

د صدرخان خټک ژوند تر ۱۱۲٤ هـ . ق. کال پورې باوري دی. تر دغه کاله پورې افضل خان خټک د خپل اثر ((تاريخ مرصع)) د پيښو په بهير کې د ده نوم راوړی دی. تر دې وروسته بيا نه ده جوته چې تر کومه پورې به ژوندی و. دلته د بېلگې په توگه هغه شعر راوړو چې د خپل پلار (خوشحال خان خټک)په مړينه يې د ويرنې په ډول ويلی دی:

نور دې واړو فرزندانو درته شاکړه
مگر ستا په خدمت ما تړلې ملا ده
که دې نور اولاد دولت وگاټه موږ ته
لويه گټه د دولت د تا رضا ده

که ته ولاړې زه دې وسپارلم غم ته
دا دې لویه غمخواري کړې زما ده
چې ستا غم په سر لرم زما څه غم دی
ستا د غم سایه زما په سر هما ده
ستا لړ غم به زه هرگز پرې بدل نه کړم
په دنیا چې څه هوس خوښي هوا ده
ته مړ حوت کې سنه زر سل دویمه خور وه
ورځ جمعه د ځاښت په وخت دې بیله سا ده
لا به کله شي سبا ((صدر خوشحاله))
د آشنا د دیدن ژمنه په سبا ده

خرگندونې

غزل: د نظم یو ډول دی چې د بیتونو شمېر یې له پنځو څخه تر پنځلسو پورې وي. ټول بیتونه یې په یو وزن وي او د قصیدې په څېر په قافیه کې له مطلع څخه پېروي کوي. لومړي بیت ته یې ((مطلع)) او وروستي بیت ته یې ((مقطع)) وایي.

قصیده: لغوي معنا یې قصد او اراده ده او په ادبي اصطلاح د نظم هغه ډول دی چې تر یوې مطلع لاندې ویل کېږي. د بیتونو شمېر یې معمولاً تر غزل زیات له شپاړسو بیتونو تر ۲۰۰ پورې او یا له هغو نه زیات هم رسیدلی شي. هره قصیده یوه مطلع، مقطع، نسیب او تشبیب (تغزل) هم لري.

مخمس: د شعر یو ډول دی چې مطلع او بندونه یې پنځه پنځه مسرۍ لري. پنځه واړه مسرۍ یې یو ډول قافیه لري. بندونه یې پنځه په یوه قافیه او شپږم له مطلع سره هم قافیه وي.

د متن لنډيز:

د خوشحال خان خټک د فرهنګياليو زامنو په ډله کې صدرخان خټک هم د لوړعلمي او فرهنګي شخصيت خاوند دی. نوموړی په علمي شخصيت سربیره، پياوړی شاعر هم و. په شعرونو کې يې خپل نوم صدر خوشحال راوړی دی. له ده څخه د ((دلی شهی))، ((ادم خان درخانی))، ((معجزات رسول)) او ((د حضرت علي جنګنامه)) په نومونو منظوم ليکلي آثار راپاتې دي. د اشعارو د يوان يې تراوسه لاس ته نه دی راغلی. خواره واره شعرونه يې شته دي. تر ۱۱۲٤ هـ . ق. کال پورې يې ژوند باوري دی.

فعاليتونه

۱ــ زده کوونکي دې متن په خپل خپل وار په لوړ غږ ولولي.

۲ــ زده کوونکي دې په دوو ډلو بېل کړای شي: يوه ډله دې له متن څخه ((خاص نومونه)) او بله ډله دې ((صفتونه)) لست کړي. د دواړو ډلو استازي دې هغه د ټولګي تر مخې ولولي.

- بيا دې د يوې ډلې استازی يو يو خاص نوم پرتخته وليکي، د بلې ډلې زده کوونکي دې هغه په مناسبه جمله کې وکاروي.
- د بلې ډلې استازی دې لست کړي صفتونه پرتخته وليکي او د هغې بلې ډلې يو يو تن دې هغه په مناسبه جمله کې وکاروي.

۳ــ ځينې زده کوونکي دې د متن د مفهوم او محتوا په اړه زده کړي معلومات نورو ټولګيوالو ته ووايي.

٤ــ دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووايئ:

- صدرخان خټک کوم کتابونه ليکلي دي؟

- تاسې د صدرخان د ادبي شهرت لامل څه ګڼئ؟
- په متن کې د صدرخان خټک له لومړي شعر څخه مو څه مفهوم واخیست؟

۵ـ د دې لاندې پوښتنې سم ځواب په پنسل په نښه کړئ:

الف: دلۍ او شهۍ منظومه کیسه خوشحال خان خټک لیکلې ده.

ب: عبدالقادر خان خټک لیکلې ده.

ج: صدرخان خټک لیکلې ده.

د: له دې پورته شاعرانو څخه یوه هم نه ده لیکلې .

- د لاندې جملو په تشو ځایونو کې مناسبې کلمې وکاروئ:
- صدرخان خټک د .... زوی و.
- ادم خان درخانی .... په نظم لیکلی دی.
- صدرخان تر .... کال پورې ژوندی و.

کورنۍ دنده

د خپلې سیمې د کوم پیژندلي شاعر د ژوند او شعر په هکله په کور کې لنډ معلومات ولیکئ او د بلې ورځ په پښتو درسي ساعت کې یې د ټولګیوالو په مخکې ولولئ.

ادبیات یوازې شعر او نثر نه دی، هر څه چې په لوستونکو او اورېدونکو مثبته اغیزه وکړي، پخپله د ادب یو ډول دی.

(اناتول فرانس)

اته ویشتم لوست

د ولسي ادب ډولونه او ځانګړتیاوې

■ تاسې په خپله سیمه کې داسې څوک پیژنئ چې نالوستي وي، خو شعرونه وایي؟

■ داسې څوک درمعلوم دی چې کله کیسې وایي نارې او غړونه هم پکې په خواږه غږ وایي.

هر ولس دوه ډوله ادبیات لري: یو یې هغه لیکلي ادبیات دي چې په ټولنه کې د باسواده لوستو وګړو له خوا رامنځته یا ویل شوي، لیکل شوي او خوندي شوي دي. او بل هغه ادبیات دي چې د ټولنې د نالوستو یا بې سواده او عامو ولسي وګړو له خوا رامنځته یا ویل شوي او په شفاهي بڼه له یو نسل څخه بل ته لېږدیدلي وي. دې ادبیاتو ته ((ولسي ادبیات)) وایي چې په دې لوست کې پرې په لنډ ډول بحث کوو او د هغو د بېلا بېلو ډولونو نمونه درپېژنو:

ولسي ادبیاتو ته شفاهي او فولکلوري ادبیات هم وايي. دا ادبیات د هر ولس او ټولنې د ادبیاتو د تاریخ ستره او مهمه برخه جوړوي.

پښتون ولس د افغاني ټولنې د یوې سترې برخې په توګه د ولسي ادبیاتو ډېره بډایه او ارزښتمنه پانګه لري. زموږ خلکو د پیړیو په اوږدو کې خپلې ډېرې هیلې، ارمانونه، غوښتنې، خوښۍ، غمونه، مینې او د ټولنیز ژوند نور ډېر کره وړه په خپلو ولسي ادبیاتو کې منعکس کړي دي او هغه بیا په شفاهي ډول له یو نسل څخه بل ته لېږدیدلي او تر موږه رارسیدلي دي.

عام ولسي وګړي که څه هم ډېر یې لیک لوست نشي کولی، خو پیاوړی هنري او ادبي ذوق لري. دوی خپل دغه ادبي ذوق د ولسي ادبیاتو په بېلو بېلو کالبونو کې ځایوي، پیښې او موضوعات په ډېره ساده، خوږه ژبه او په زړه پورې بڼه بیانوي.

د پښتو ولسي ادبیات لومړی په دوو سترو برخو وېشل کېږي:

منظوم ولسي ادبیات، نثري ولسي ادبیات

لومړي ـ منظوم ولسي ادبیات:

د ولسي ادبیاتو منظومه برخه زموږ د ولس د هنري او ادبي استعداد ډېره په زړه پورې ارزښتناکه معنوي شتمني او پانګه ده. د ادبیاتو دا برخه موږ د خپل ولس د ټولنیز ژوند یوه رښتینې هنداره بللی شو.

د پښتو منظوم ولسي ادبیات په دوو څانګو وېشل کېږي: یوې ته یې عام ولسي شعرونه یا سندرې وایي او بلې څانګې ته یې خاصې ولسي سندرې یا شعرونه وایي.

عام ولسي شعرونه یا سندرې: هغه شعرونه دي چې شاعر یا ویناوال یې معلوم نه دي او د ټول ولس ګډ مال بلل کېږي. په دې شعرونو کې دا لاندې ډولونه شامل دي:

(۱) د میندو سندرې (۲) د ماشومانو سندرې (۳) منظوم اړونه (چیستانونه) (٤لنډۍ (٥) سروکي (٦) د اتڼ نارې (۷) د نکلونو نارې (۸) کاکړۍ غاړې (۹) تاریخي نارې (۱۰) منظوم فالونه (۱۱) منظوم متلونه (۱۲) د ښځو سندرې او نور.

خاصې ولسي سندرې: دا هغه سندرې یا شعرونه دي چې ویناوال او شاعران یې په ولس کې معلوم او پیژندل شوي وګړي دي.

دا شعرونه دا لاندې ډولونه لري:

(۱) رباعي (مقام) (۲) غزل (بدله) (۳) چاربیته (٤) لوبه(٥) بګتۍ (٦) داستان

دویم ـ نثري ولسي ادبیات:

ولسي نثرونه هغه اوږدې او لنډې خوږې ادبي وېناوې دي چې په ولس کې رامنځته کېږي. دغه وېناوې د ټول ولس له خوا کره او پخې شوې او بیا خوله په خوله، سینه په سینه د پېړیو په اوږدو کې له یو پښت یا نسل څخه بل ته لېږدېدلې دي.

د پښتو منثور ولسي ادبیات ډېر ډولونه لري، څو مشهور یې دا دي:

(۱) ولسي نکلونه (۲) ولسي کیسې (۳) منثور متلونه (٤) اصطلاحات او محاورې (۵) ټوکې ټکالې (٦) ولسي ننداري (۷) رمزونه او کنایې (۸) تکیه کلامونه (۹) کرکې او انګیرنې (۱۰) سترې مه شې او په مخه ښه (۱۱) دعاوې او ښېراوې (۱۲) کیسی (۱۳) روایات او نور.

موږ د ولسي ادبیاتو د منظومو او منثورو برخو لنډه پېژندنه وکړه او د هغو د بېلا بېلو ډولونو مو یوازې نومونه واخیستل، د بېلا بېلو ډولونو پوره پېژندنه او بېلګې به یې په وروسته لوړو ټولګیو کې ولولئ. دلته د دې ادبیاتو ځینې ډېرې عامې ځانګړنې هم درپېژنو:

۱ـ ولسي ادبیات د موضوع په لحاظ د ولسي او کلیوالي ژوند او ټولنیزو اړیکو ښه څرګندویي کوي. ولسي کلیوال ژوند او چاپېریال پکې منعکس کېږي.

۲ـ د ولسي ادبیاتو (نظم او نثر) ژبه ډېره ساده، سوچه او د خلکو له ورځنۍ محاورې سره برابره وي.

۳ـ په دې ادبیاتو کې ډېرې لوړې مبالغې او له حقیقته لېرې خبرې نه لیدل کېږي.

٤ـ د پردیو ژبو اغېزې په دې ادبیاتو کې ډېرې کمې دي.

۵ـ دا چې د دې ادبیاتو زیاته برخه د نالوستو او بېسواده وګړو د ذهن او فکر محصول ده او رامنځته کوونکي یې په ولس کې اوسېږي د خپل ژوند د چاپېریال زیات مسایل پکې کټ مټ انعکاس مومي.

٦ـ په ولسي ادبیاتو کې ښکلی والی، ربښتینوالی او آسانوالی په ډېره ښه بڼه ځان ښکاره کوي.

دا چې زموږ ولسي ادبیات زیاتره په ولس کې په نالیکلې بڼه خواره واره شته، د دې لپاره چې له هېرېدنې او ورکېدنې وژغورل شي، باید د هغو راټولولو او په کتابي بڼه چاپ او خپرولو ته ځانګړې پاملرنه وشي.

دلته د ولسي منظوم ادب له ډولونو څخه د چاربیتې، نیمکۍ او بګتۍ څه برخې د بېلګې په توګه راوړو:

۱ـ چاربیته: د پښتو د ولسي شعرونو یو مشهور او په زړه پورې ډول دی چې اوږده اوږده حماسي او عشقي ډول ډول مضامین پکې راوړل کېږي. یو سر لري او وریسې بندونه

راځي. د هر بند په پای کې قافیه تکرارېږي:

سر: په چپ کې ډال په ښي خنجر نیسمه غلیم ته مخه برابر نیسمه
یا به له صدقه خپل وطن شي زما یا به په سرو وینو کفن شي زما

×××

بند: په دروغو نه دي دغه لاپې زما په غوږو واوره وارۀ پاکې زما
که چېرې برید مې یو ځل راغی په تا پوه شه اجل دی دا چې راغی په تا
ماته وصیت د مور او پلار شوی دی په یو ځل نه په څو څو وار شوی دی
د ننګ پر ځای ورکوئ سر زامنو مختورن مه شئ په محشر زامنو
وصیت د پلار به ګاهي هېر نه کړمه څو ځان د هغه پلار په خبر نه کړمه
کله به هېر د پلار سخن شي زما یا به په سرو وینو کفن شي زما

۲ـ نیمکۍ: دا یو ډول ولسي شعر دی چې له لنډیو سره یو ځای ویل کېږي. دوه مسرۍ وي چې کله دواړه برابرې او کله یوه لنډه او بله اوږده وي.

بېلګه: پاس په باړه کې اوبه ګډې وډې ځینه شینوارې لونګینه

۳ـ بګتۍ: د پښتو یو غوره او خوږ ولسي شعر دی. د چاربیتو په څېر یو سر لري چې په عمومي ډول یو بیت وي. دا شعر له ساز سره په ډېره تېزه او خوندوره بڼه ویل کېږي.

لاړه د ګودر په لورې ما ویل ارمان دی
دې ویل خفه نه شې یاره خدای مهربان دی
لاړه د ګودر په لورې قدم په ناز کا
مسته خیالي ګره جلۍ دورې د باز کا
نن یې رقیبان بللي ورسره راز کا
مړ به شم طاعون به مې شي مرض ګران دی

د متن لنډيز:

ولسي ادبیات د هر ولس د ادبیاتو د تاریخ یوه ځانګړې او ډېره مهمه برخه جوړوي. دا ادبیات هم په لومړي سر کې په نظم او نثر بېلیږي او بیا هره برخه یې ځانته بېل بېل ډولونه او شکلونه لري. ولسي ادبیات یو لړ داسې ځانګړنې لري چې د هغو له مخې له نورو لیکلو ادبیاتو څخه بېلیږي. د دې لپاره چې د دغو ادبیاتو زیاته برخه نالیکلې ده، باید چې راټوله او له ورکېدو او هېریدو څخه وژغورل شي.

فعالیتونه

۱ـ ځینې زده کوونکي دې متن د نورو ټولګیوالو په تر مخې په لوړ غږ ولولي.

۲ـ ټولګی دې په دوو ډلو وویشل شي. یوه ډله دې د منظومو ولسي ادبیاتو ډولونه لست کړي او بله دې د منثورو ادبیاتو د بېلا بېلو ډولونو نومونه ولیکي. بیا دې د هرې ډلې استازی هغه د ټولګي تر مخې ولولي.

۳ـ زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راوبلل شي او د ولسي ادبیاتو په اړه دې خپل معلومات وړاندې کړي.

٤ـ دې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ووایئ:

- ولسي ادبیات په نورو کومو نومونو یادېږي؟
- ولسي ادبیات کومې ځانګړتیاوې لري؟
- ولسي شاعران معمولاً کوم وګړي وي؟
- عام ولسي شعرونه او خاص ولسي شعرونه څه توپیر لري؟
- د نثري ولسي ادبیاتو مشهور ډولونه کوم دي؟

۵ـ په لاندې جملو کې تش ځایونه په مناسبو کلمو په پنسل سره ډک کړئ:

- ولسي شاعران زیاتره .... وګړي وي.
- ولسي ادبیاتو ته .... یا .... ادبیات هم وایي.
- هغه ولسي شعرونه چې شاعر یې معلوم وي .... ورته وایي.
- هغه ولسي شعرونه چې .... یې معلوم نه وي .... یې بولي.

٦ـ متن په غور ولولئ، صفتونه پکې په نښه او پخپلو کتابچو کې یې ولیکئ.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په کور کې پخپله خوښه یوه فولکلوري کیسه، یا څو لنډۍ او یا هم څو متلونه ولیکي او په راتلونکي ښنتو ساعت کې دې د ټولګیوالو تر مخې ولولي.

ویپانگه (لغتونه)

((الف))

اجتماع: ټولنه
احسن تقویم: په ښکلي بڼه او صورت
اخوت: ورورولي
ارکسترا: ډله ییزه موسیقي
ازل: هغه وخت چې پیل یې نه وي معلوم
استازی: نماینده
استازیتوب: نماینده ګي
اسعار: پیسې
اغیزناک: تاثیرلرونکی
آفت: مصیبت، غم
افراط: له اندازې زیات
اقلیم: آب و هوا
امان: امن
اندړ: یوه پښتني قبیله ده
انس و جن: انسان او پیری
انځورګري: رسامي
اوس مهال: حال، اوس زمانه
ایین: لار، مسلک، عقیده، دین
اڅکزی: یوه پښتني قبیله ده
اړه: ارتباط
اړوندتیا: مربوطوالی
اړینه: ضروري

((ب))

بارکزی: یوه پښتني قبیله ده
برخلیک: سر نوشت
برخمن: برخه وال، ونډه لرونکی
برهم: ګډوډ
بنسټ: بنیاد، تهداب
بهیر: جریان
بوختیاوې: مشغولیتونه
بوستان: بڼ، باغ
بډای: شتمن، غني
بډاینه: شتمني
بډایي: شتمني
بڼه: شکل
بېلګه: مثال

((پ))

پانګه وال: سرمایه لرونکی
پانګه: سرمایه، شتمني
پراګراف: د لیکنې یوه برخه
پردیس: مساپر
پرمختیا: پرمختګ، وده
پریکړه: فیصله
پلازمینه: پایتخت
پوښلي: پوښل شوی
پیاوړی: قوي، ځواکمن
پیرودل: اخیستل، رانیول
پړاو: مرحله
پښ: آهنګر
پېژندګلوي: پیژندنه

((ت))

تجمل: ښکلي کېدل، سینګار شوی
ترکیب: ګډون، یو ځای شوی
تصمیم: هوډ، اراده، عزم
تصویب: پریکړه، فیصله، حکم کول
تعادل: برابري
تمنا: هیله، آرزو
توربخن: تور ته ورته
توغندی: راکټ
توکم: نسل، نژاد
تېر مهال: تېره زمانه

((ټ))

ټاکلي: تعیین شوی
ټاټوبی: هېواد، د اوسیدنې ځای
ټولګیوال: هم صنفیان
ټولنیز: اجتماعي
ټولګه: مجموعه

((ج))

جاویدان: همیشنی، تلپاتې

جلا وطني: له هېواد څخه لیرې کېدل

جنون: لیونتوب

جوتیرې: معلومیرې، څرګندیرې

جوګه: سیال، ور

((څ))

ځانګړنه: ځانګړتیا، خصوصیت، خاص والی

ځپلی: ټکول شوی، وهل شوی، خوار، غمجن

ځواک: قوت، زور

ځواکمن: د زرو او قوت خاوند

((څ))

څانګه: کچه غرمه

څرګندتیا: معلوموالی

څیړنې: تحقیقات

څښتن: خاوند

((چ))

چاپیریال: محیط، شاو خوا، ماحول

چارواکی: د واک او صلاحیت خاوند

چمتو: برابر، اماده

چور: غلا، تالا

((ح))

حمد: د خدای جل جلاله ستاینه

حمدیه: ستاینیز شعر او وینا

((خ))

خواخوږي: همدردي

خواره واره: تیت و پرک

خواشیني: خپګان

خوندي: محفوظ، ساتل شوی

خیریه: خیر رسوونکی

((د))

درناوی: درنښت، احترام

دریځ: موقف

دستور: حکم

دهشت: ویره، ډار

دود: رواج

((ډ))

ډالۍ: سوغات، تحفه

ډېرین: له ډېرې جوړ شوی

ډله ییز: ګروپي، په ګډه

ډګر: میدان

((ذ))

ذات: اصل، ماهیت، وجود

((ر))

راتلونکی مهال: راتلونکی وخت/زمانه

رانغښتی: رانغاړلی، راچاپیر کړی

ربړول: ځورول

رعایت: مراعت کول، په پام کې نیول

رفاه: سوکالي، هوساینه

رنځ: ناروغي

روحاني: مذهبي لارښود

روزنیز: تربیتي

روږدی: عادت، معتاد

((ز))

زغمل: تحمل کول

زنار: د غاړې پړی او رسۍ

زوال: له برمه لویدل یا غورځېدل

زوکړه: زیږیدنه

زیار: زحمت، کوښښ، هڅه

زیان: تاوان

زیرمې: ذخیرې

زیور: ګاڼه

زړه بوږنوونکی: زړه ربړدونکی

((ژ))

ژباړه: ترجمه

ژغورل: ساتل

ژوبله: ټپي کول، زخمي کول

((س))

سایه: سیوری

سپارښتنه: سفارش، تاکید او ټینګار

ستایل: صفت کول
ستاینه: صفت
ستونزمن: له مشکلاتو ډک
ستونزه: مشکل
سرلیك: عنوان
سعادت: نېکمرغي
سلب: په زور اخیستل
سمبالښت: سمبال شوی، مجهز شوی
سمسور: ښیرازه، تازه
سملاسي: فوري، سم له واره
سوکاله: آرام، هوسا
سویل: جنوب
سوړ: یخ
سیاستوال: سیاست مدار
سیمه: منطقه

((ش))

شاکر: شکر کوونکی، خوښ
شتمن: بډای، د مال او شتو خاوند
شخړې: جګړې، جنجال، لانجې
شفاهي: په خوله ویل
شفیع: شفاعت کوونکی
شهرت: مشهورتیا
شهکار: ډېر ښه، لوړ او عالي کار

((ښ))

ښکېل: ښبتي
ښېګڼې: ګټې، نېکۍ

((ص))

صدمه: زیان، ضرر

((ط))

طراوت: ښیرازي، تازه ګي

((ع))

عاطفه: مهرباني، زړه سوی
عجب: حیرانوونکی
عدم: نشتوالی
عرف: رسم و رواج، عنعنه
عظیم: لوی
عنعنات: دودونه، رواجونه

((غ))

غچ: انتقام، کسات
غور: تاکید، دقت

((ف))

فرشتې: ملایکې
فرهنګپال: فرهنګپالونکی، د فرهنګ خدمتګار
فضل: نیکي، احسان

((ق))

قدیم: پخوانی
قیامت: محشر،وروستی، له مړینې وروسته د راپورته کیدو ورځ

((ك))

کارنامې: لوړ کارونه، مهم کارونه
کارو بار: کار کسب
کالبونه: چوکاټونه
کتابتون: کتابخانه
کچه: اندازه، سطحه
کرباس: خامتا
کرکه: نفرت
کرم: احسان، بخشش
کره کتونکی: نقد کوونکی
کره: پوره
کلتور: دود، دستور، ثقافت، فرهنګ
کنډواله: شاړ او ویجاړ کور
کړم: غوخ
کړه وړه: سلوك، رویه

((ګ))

ګاونډ: څنګ ته، څیرمه
ګوهر: مرغلره
ګواښ: تهدید، خطر

((ل))

لارې چارې: د کارونو د سرته رسولو طریقه او وسیله

لرغونی: پخوانی

لنډیز: لنډون، اختصار

لودي: یوه پښتني قبیله ده.

لورینه: پیرزو

لیوالتیا: ډېره مینه، او علاقه

لیږدېدنه: انتقال

لړۍ: سلسله، پرله پسې والی

((م))

ماڼۍ: ودانۍ

مبالغې: له اندازې او حد نه زیاتې یا پورته خبرې

مبتلا: اخته

مترادفې: ورته، یو شان

محصول: حاصل، لاس ته راغلی څیز

محور: مرکز

مدنیت: تمدن

مدهش: ویره اچوونکی

مرستندوی: مرسته کوونکی

مرستیال: معاون

مصنوعي: په لاس جوړ شوی

معاصر: اوسنی، هم عصر

معاصرین: هم مهالي، په یوه زمانه کې اوسیدونکي

مفرد: یو، ځانله

مفکوره: فکر، نظریه

مقدمې: لومړۍ، لومړیتوب

مقصر: گنهکار، گناه کار

مقید: تړلی، محدود

ملتیا: ملگرتیا

منظوم: نظم شوی، په شعر ویل شوی

منعکس: راغبرگیدل، راستنیدل، انعکاس

مهال: وخت

موازنه: برابری، انډول

موخه: هدف

مېشت: استوگن، اوسیدونکی

مینه وال: علاقمندان

((ن))

نامتو: مشهور، نومیالی

ناهیلی: مایوس

نشه ییز: نشه راوړونکی، نشه کوونکی

نغښتی: پیچلی، راتاوشوی

نقصان: زیان

نوماند: نومیالی، د نوم او شهرت خاوند

نومیالی: د نوم او شهرت خاوند، مشهور

نیازی: د پښتنو یوه قبیله ده.

((هـ))

هستي: وجود

هلې ځلې: هاند او هڅې، کوښښ

همنوا: همغږی

هوسا: سوکاله

هڅه: کوښښ

((و))

واصفان: ستایوونکي، صفت کوونکي

واورین: واوره لرونکی

واویلا: شور او غوغا

واټنونه: فاصلې

ورین: پراخ، پرانیستی

ونډه: برخه

ویاند: نطاق

ویاړ: افتخار

ویجاړ: وران، ړنگ

ویرنه: مرثیه، د غم څرگندول

وینا وال: وینا کوونکی، ویونکی، شاعر

وړ: لایق، مناسب